

CIVIL SZEMLE

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Bíró Endre, Belia Anna, Harsányi László, Kirschner Péter,
Kuti Éva, Marschall Miklós, Miszlivetz Ferenc, Németh Ferenc

Szerkesztőség/Editors

Főszerkesztő/Editor in Chief	Nagy Ádám
Főszerkesztő-helyettes/Senior Editor	Nizák Péter
Szerkesztők/Editors	Csongor Anna Márkus Eszter Péterfi Ferenc Sebestény István
Lektor/Consultant	Szabó Máté
On-line szerkesztő/On-line Editor	Bod Levente
Sajtóreferens/????????	Farkas Gabriella

Cikkjavaslatokat, ötleteket, véleményeket a titkar@civilszemle.hu címre várunk.
Előfizethető a www.civilszemle.hu címen.

Együttműködőink/Co-operators

Civil Szemle Alapítvány

Palócvilág Alapítvány
Szociális és Munkaügyi Minisztérium

ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ

www.ujmandatum.hu
1149 Budapest, Fráter György tér 11.
Tel/fax: (+36-1) 221-0951, 221-8099
E-mail: szerkesztoseg@civilszemle.hu

Felelős kiadó Németh István
Lapterv Zátonyi Tibor

Készült az Kánai nyomdában
Felelős vezető Kánai József

ISSN 1786-3341

■ BEVEZETŐ ÍRÁSOK	
Lectori Salutem	5
Szabó Máté Lektorai bevezető	8
Bartal Anna Mária Ha kiszáradnak az utópia oázisai...	12
■ SZABADIDŐS SZEGMENS	
Bukta Zsuzsanna Sport, szabadidő, rekreáció	27
■ EGÉSZSÉGÜGYI SZEGMENS	
Bocz János – Kmetty Zoltán Egészségügyi nonprofit szervezetek	39
■ SZOCIÁLIS SZEGMENS	
Nyitrai Imre A szociális ügyeink civil szeletei	61
■ KÉPZÉSI SZEGMENS	
Sátor Balázs Kell-e még több tanulópenz?	75
■ GAZDASÁGI SZEGMENS	
Domokos Tamás – Mahler Balázs Gazdaságfejlesztő és foglalkoztatási célú nonprofit szervezetek Magyarországon	90
■ KULTÚRA SZEGMENS	
Cziboly Ádám Szubkultúrák – A civil szektor kulturális szegmensének értékelése a Civil Éves Jelentésben	105
■ ZÖLD SZEGMENS	
Móra Veronika A zöldek (környezet-, természet- és állatvédő szervezetek)	119
■ IFJÚSÁGI SZEGMENS	
Nagy Ádám – Székely Levente Az ifjúsági civil világ	132
■ HÁTRÁNYOS HELYZET SZEGMENS	
Csongor Anna – Rész Levente Leszakadó társadalmi csoportokkal foglalkozó civil szervezetek	149
■ JOGVÉDELEM SZEGMENS	
Ligeti György Jogvédelem	173
■ LOKÁLPATRIOTIZMUS SZEGMENS	
Kákai László Lokálpatrióta szervezetek	190
■ Szerzőink	207

FOTÓ

A SZAKKOLLÉGIUMOK FINANSZÍROZÁSI STRATÉGIÁI ÉS CIVIL JELLEGE KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉSEK¹

Fazekas Mihály – Sik Domonkos

I. Bevezetés

A szakkollégiumok, a szakkollégiumi mozgalom hosszú évtizedek óta a civil szféra és egyben a felsőoktatás karakteres, aktív és dinamikusan változó része. A rendszerváltás előtti idők hatalommal szembeni kritikája, a szabadabb szellemi műhely hangulata ugyan jelenösen átalakult az ezredfordulóra; ezek az öntevékeny, civil szervezetek mégis megtalálták helyüket, új szerepüket a megváltozott körülmények között. Az elmúlt évtizedek során a szakkollégiumi mozgalom heterogénebbé vált, növekedett, befolyása és támogatottsága egyre erősödött. A növekvő támogatottságot jól szemlélteti, hogy a kollégiumok végzettjei az akadémiai, gazdasági és politikai elit meghatározó szereplőivé váltak (egy miniszterelnök, több miniszter, bankvezér, a Tudományos Akadémia számos tagja szocializálódott szakkollégiumi viszonyok között). A felsőoktatási rendszerbe való integrálódásukat jelzi, hogy a szakkollégiumról a felsőoktatási törvény külön passzusban rendelkezik, valamint, hogy külön költségvetési sor gondoskodik a támogatásról.

A szakkollégiumok fontossága ellenére *hiányoznak az átfogó kutatások*, melyek a mozgalom időbeli változására, jelenlegi működésére, szerepére, problémáira és a végzett tagok közötti kapcsolatokra egyidejűleg fókuszálnának. Csupán elvétve találkozhatunk egy-egy konkrét intézménnyel foglalkozó elemzéssel, melyek különböző specifikus szempontok szerint – például szervezeti kultúra, kapcsolati háló – készültek (Buzder 2004, Kovács 2006, Bakodi et al 2004, Korenyák-Mezei 2005). Ebből a felismerésből kiindulva fogtunk neki 2006 őszétől 2007 tavaszáig tartó kutatásunknak² mely során a magyarországi szakkollégiumok átfogó vizsgálatát tűztük ki célul. Vizsgálódásaink során eredetileg egy kifejezetten pragmatikus kérdésre kerestünk választ: *milyen tényezők határozzák meg a szakkollégiumok fi-*

nanszírozási gyakorlatát? Kutatásunk előrehaladtával azonban egyre világosabbá vált, hogy a kérdés nem válaszolható meg azon probléma tisztázásától függetlenül, hogy *milyen értelemben tekinthetők a szakkollégiumok a civil társadalom részének?* Így ez a két kérdés alkotja tanulmányunk vezérfonalát is.

2. Definíciós és módszertani kérdések

Mint említettük, a kutatási tárgyunkat alkotó szakkollégiumok mindeddig feltáratlan, ugyanakkor feltételezhetően heterogén³ sokaságot alkotnak. Ennek megfelelően sokszínű módszertani megközelítést alkalmaztunk. Első lépésben egy, az összes működő szakkollégiumra kiterjedő kérdőíves felméréssel közelítettünk kérdésünkhöz (kvantitatív szakasz). Az így kapott adatbázis elemzését követően kiválasztottunk néhány kollégiumot, melyekről esettanulmányokat készítettünk (kvalitatív szakasz).

Az operacionalizálás során első lépésben azt tisztáztuk, hogy a „szakkollégium” milyen definíciójával dolgozzunk. Különösen problematikus ez a kérdés, ha a 2002-2003 során lezajlott, a felsőoktatási törvény módosítását övező vitákat tekintjük. Ezek eredményeként a törvénybe bekerült egy szakkollégium-definíció, mely kitér ezen intézmények szerepére, céljaira, működésére. Ezt a Felsőoktatási Törvényben található definíciót⁴ tekintettük kiindulási pontnak: „A szakkollégium célja, hogy saját szakmai program kidolgozásával magas szintű, minőségi szakmai képzést nyújtson, segítve a kiemelkedő képességű hallgatók tehetséggondozását, közéleti szerepvállalását, az értelmiségi feladatokra történő felkészülés tárgyi és személyi feltételeinek megteremtését, a társadalmi problémákra érzékeny, szakmailag igényes értelmiség nevelését. A szakkollégium az önkormányzatiság elvére és a szakkollégisták öntevékenységére épül, a szakkollégium tagsága dönt különösen a kollégiumi tagsági jogviszony keletkezéséről vagy megszűnéséről, az önálló szakkollégium szervezeti és működési szabályzatának elfogadásáról, a szakkollégium szakmai programjáról és az ahhoz kötődő szakmai teljesítményekre vonatkozó követelményekről.” (2005. évi Felsőoktatási törvény, 66/4. szakasz).⁵ A fenti definícióból következik, hogy a „szakkollégiumiság” lényegi elemei közé tartozik a *szakmai munka, a közéleti szerepvállalás, a felelős értelmiségi lét és az önkormányzatiság* egyaránt.

A szakkollégiumok definiálása után azzal a kérdéssel kellett szembenéznünk, hogy milyen értelemben tekinthetjük az ily módon definiált intézményeket a civil társadalom részeinek? A definícióból a közéletiséget és az önkormányzatiságot emelnénk ki elsősorban, minthogy mindkettő fontos jellemzője a civil szervezeteknek. A civil szervezetekről elsősorban Arato-Cohen szerzőpáros *Civil Society and Political Theory* című monográfiája alapján gondolkodtunk. Arato és Cohen a civil társadalmat az adminisztratív és a gazdasági alrendszerrel független szféraként jellemzi. Egyfelől a civil társadalom – érvelnek Parsons nyomán – mint szocietális közösség fontos társadalmi integrációs funkciót tölt be (Arato-Cohen 1992: 120). Másfelől – érvelnek Gramsci nyomán – a civil társadalomban megszülető mozgalmak a közvetlen politikai cselekvés lehetőségét hordozzák magukban (Arato-Cohen 1992: 147). Harmadrészt a civil társadalom a modern társadalmak önreflexiójának is fontos ágense, a benne lezajló kommunikatív folyamatok révén a kritikai nyilvánosság szerepét tölti be (Arato-Cohen

1992: 487). A szakkollégiumok definíciójuk alapján potenciálisan egy ilyen értelemben vett civil társadalom részének tekinthetők önkormányzatiságuk, az adminisztratív és gazdasági alrendszerrel való függetlenségük, valamint közéleti szerepvállalásuk révén.

A definíciós kérdések tisztázása meghatározta számunkra, hogy mely diákszervezetek lehetnek a vizsgálat tárgyává, azonban továbbra is kérdéses maradt, hogy ténylegesen hány szakkollégium is létezik, kik is ezek a szakkollégiumok. Első lépésben felkutattuk az összes olyan intézményt, mely szakkollégiumnak, tehetségkutató szervezetnek nevezi magát; tehát elképzelhető, hogy megfelel a fenti definíciónak. Ezt követően kiszűrtük azokat, akik kívül esnek a vizsgálódási körünkön. A keresés során felhasználtunk számos internetes forrást, a szakkollégiumi mozgalom közös levelezőlistáját, személyes kapcsolatokat és korábban összeállított adatbázisokat.

Végül összesen 46 darab, 2007 januárjában működő szakkollégiumot sikerült felkutatnunk, melyek közül a kvantitatív szakaszban 40 kollégiummal – pontosabban ezek diákvezetőivel – sikerült kérdőívet kitöltetnünk. Ez a 40 szakkollégium alkotta tehát mintánkat, mely minta nem reprezentatív, mivel a mintába kerülés nem véletlen módon határozódott meg, jölehet a sokaság 87%-át fedi le. Ugyanakkor okunk van feltételezni, hogy a fiatalabb, a kifelé és befelé kevésbé aktív, a szakkollégiumi kapcsolati háló periferiáján elhelyezkedő kollégiumok⁶ azok, amelyek nem küldték vissza a kérdőívet a többszöri kapcsolatfelvétel és a rendelkezésükre álló 2 és fél hónap ellenére sem. Ez azt jelenti, hogy a mintába kerülést nagy valószínűséggel szisztematikus tényezők befolyásolták, aminek az a következménye, hogy csak ezek figyelembe vétele mellett fogalmazhatunk meg általános érvényű következtetéseket.⁷

A kutatás kvalitatív szakaszában esettanulmányokat készítettünk a tipikusnak vélt kollégiumokról. Ezeket a szakkollégiumokat két szempont alapján választottuk ki. Egyrészt az adatbázisunk néhány változója⁸ mentén klaszterekbe soroltuk a szakkollégiumokat. Másrészt mindegyik klaszterből választottunk legalább egy kollégiumot, igyekeztünk szem előtt tartani a klaszterezésbe be nem vont, mégis fontos szempontokat.⁹ Így összesen tizenegy szakkollégiumot kerestünk fel személyesen. Az esettanulmányok elkészítéséhez egy interjút és a szakkollégium írásos anyagait (évkönyvek, bemutatkozó szövegek, internetes anyagok) használtuk fel. Az interjút minden esetben az adott szakkollégium olyan idősebb tagjával készítettük, aki volt vagy jelenleg is vezető tisztségviselő; azt feltételezve, hogy a kiválasztott személy nagy és megbízható rálátással rendelkezik a kollégium működésének egészére.

3. Finanszírozási stratégiák a kérdőívek tükrében

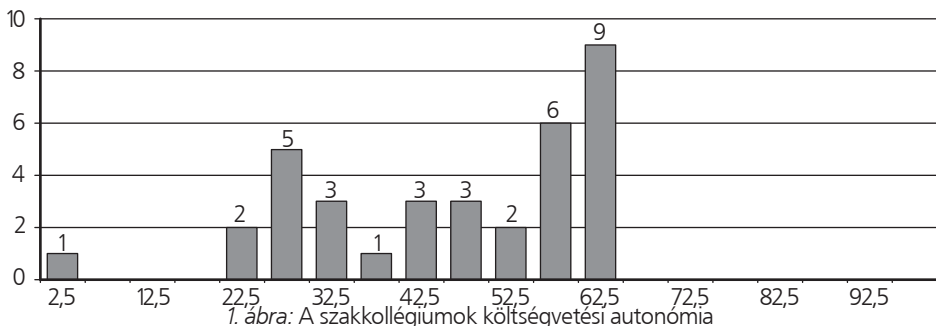
A forrásszerzési stratégiákat több szempontból is meg lehet közelíteni, mi első lépésben a szakkollégiumok *bevételeinek megoszlását* vizsgáltuk, így próbálván hozzávetőleges képet kialakítani a finanszírozóktól való függőségük mértékéről. Egyértelműnek tűnik, hogy a forrásoldal relatív súlypontjaiból nem következik egyenesen, hogy a kollégium életébe jobban beleszólnak a finanszírozók (azt nem tudhatjuk, hogy az adott pénzügyi tranzakciók mellé mekkora mértékben társul a kollégium életét befolyásoló külső szándék). Ugyanakkor feltételezhetjük, hogy amennyiben egy szakkollégium finanszírozása nem egyetlen szereplőtől

függ, hanem diverzifikáltak a forrásai akkor nagyobb valószínűséggel lesz független döntései meghozatalában. Márpedig az autonómia fontos előfeltétele a civil, közéleti szerepvállalásnak (hiszen csak egy független szervezet tud kritikai-közéleti funkciót betölteni).

Azzal a feltételezéssel élünk, hogy a szakkollégiumok és hosszútávú finanszírozók (állam, egyetem, egyház) közötti kapcsolatok stabilnak, kevésbé flexibilisnek tekinthetők.¹⁰ Így a változtatásra, nagyobb önállóság megszerzésére, az egyéb források arányának növelésén keresztül van lehetőség. Egyéb forrásokként azonosítottuk többek között az állami-, civil-, vagy magánszektorhoz tartozó szponzorokat és pályázatokat. Mivel a szponzoráció nehezen standardizálható és elemezhető általános keretek között, ezért a *pályázati aktivitást, sikerességet* vettük proxy változónak. E közelítés indokoltságát, megfelelőségét lehetőségünk volt tesztelni, amikor a pályázati gyakoriság, sikeresség és a szakkollégiumok anyagi stabilitásának összefüggéseit vizsgáltuk.

3.1 A szakkollégiumok forrásai és önállósága

Az „átlagos” szakkollégiumnak, illetve a mozgalom egészének forrásoldala figyelemre méltó módon kiegyensúlyozott, az állami (29%), egyetemi (30%) és magán (24%) forrásokból származik a bevételek döntő része, amelyet a személyi jövedelmi adó 1%-ból (7%), egyháztól (4%) és egyéb (6%) forrásokból befolyó összegek egészítenek ki. Azonban, ha az átlagok mögé nézünk, ettől eltérő kép bontakozik ki. Tegyük fel, hogy egy szakkollégium önállósága valamelyest korlátozott vagy legalábbis külső szereplő által korlátozható, ha költségvetésének több mint 50%-a¹¹ egyetlen szereplőtől származik. Így a szakkollégiumok 44%-a minősül önállónak, tehát kellőképpen diverzifikált forrásokkal rendelkezőnek. Egy másik megközelítésben az önállóság egy folytonos változóját vizsgáltuk; feltettük, hogy a magán- és SZJA 1%-ból származó források az önállóságot növelik, míg az állami, egyetemi és egyházi források inkább csökkentik azt, majd ezen feltételezésekből kiindulva egy 0-100-as skálára transzformáltuk az értékeket (1. ábra). Láthatjuk, hogy a szakkollégiumok közel fele (17 kollégium) a közepes önállóság körül csoportosul, tehát domináns finanszírozási forrás mellett is jelentős, önállóságot erősítő forrásokra támaszkodnak a kollégiumok. Ez az egy szereplőtől való erős függés csökkentésének tendenciájára mutat rá.

1. ábra: A szakkollégiumok költségvetési autonómia (0-maximális autonómia; 100-minimális autonómia) szerinti megoszlása, 2007 januári adatok

Össességében kijelenthető, hogy a mozgalom egészére a „több lábon állás” jellemző (diverzifikált forrásoldallal). Még akkor is, ha a kollégiumot egy domináns szereplő finanszírozza, megjelennek további források, ezzel csökkentve a függőséget. A szakkollégiumoknak létezik egy olyan csoportja (mintegy 10-15 kollégium), melyek nem függenek egyetlen domináns szereplőtől sem, és általában kifejezetten diverzifikáltak a költségvetési forrásaik. Tehát feltételezhető, hogy a szakkollégiumok egy jelentős részének megvan az anyagi függetlensége ahhoz, hogy – ha szándékában áll – kövesse kritikái, közéleti témákat felvető, formáló céljait, más szóval civil társadalmi szerepet vállalhasson.

3.2 A pályázati gyakorlat jellemzői

A pályázati aktivitást és sikerességet egyaránt mértük a pályázatot kiíró aktorok (egyetem, állam, magán, civil) szerinti és a támogatandó tevékenységi kör (kutatási, fenntartás, oktatás, egyéb) szerinti bontásban. Továbbá rákérdeztünk az elmúlt öt év pályázati dinamikájára is.¹²

A szakkollégiumok az elmúlt évben átlagosan 13,3 pályázatot adtak be, amiből 6,7 volt sikeres, tehát az átlagos sikerességi ráta 0,51, ugyanakkor a kollégiumok több, mint 50%-a 5 vagy annál kevesebb pályázatot adott be (lásd. 1. táblázat). A *sikerességi ráta* tekintetében meglepő, hogy a kollégiumok csaknem 50%-a kizárólag sikeres pályázatokat adott be, ami jelentheti azt, hogy rendkívül gyakorlott pályázó a szakkollégiumok közel fele, vagy azt, hogy nagyobb valószínűséggel emlékeznek a sikeres pályázatokra, mint a sikertelenekre, sőt elképzelhető, hogy kizárólag a sikeresekre emlékeznek. Sajnos ennek az adatsornak a megbízhatóságát nem tudjuk meghatározni a rendelkezésre álló adatokból, így kénytelenek leszünk a későbbiek során némi óvatossággal kezelni az ezek alapján kapott eredményeket.

Összesen hányszor pályázott az elmúlt 1 évben?	Gyakoriság	Százalékos megoszlás	Hányszor pályázott sikeresen az elmúlt 1 évben?	Gyakoriság	Százalékos megoszlás
0,00	5	12,5	,00	3	7,5
1,00	1	2,5	1,00	1	2,5
2,00	3	7,5	2,00	4	10,0
3,00	5	12,5	3,00	2	5,0
4,00	4	10,0	4,00	3	7,5
5,00	2	5,0	5,00	2	5,0
6,00	3	7,5	6,00	2	5,0
7,00	1	2,5	8,00	4	10,0
9,00	1	2,5	10,00	1	2,5
10,00	2	5,0	11,00	1	2,5
11,00	1	2,5	14,00	1	2,5

Összesen hányszor pályázott az elmúlt 1 évben?	Gyakoriság	Százalékos megoszlás	Hányszor pályázott sikeresen az elmúlt 1 évben?	Gyakoriság	Százalékos megoszlás
13,00	2	5,0	15,00	2	5,0
14,00	2	5,0	27,00	2	5,0
15,00	1	2,5			
20,00	1	2,5			
22,00	1	2,5			
31,00	1	2,5			
64,00	1	2,5			
121,00	1	2,5			

1. Táblázat: Pályázatok száma és sikeressége, 2007 januári adatok

Nem mutatkozik jelentős eltérés a különböző forrásokhoz (állami, egyetemi, stb.) írt pályázatok eloszlásában, azonban, ha a tevékenység szerinti bontást nézzük, akkor különböző profilú szakkollégium-csoportokat azonosíthatunk. A kollégiumok több mint fele egyáltalán nem pályázik kutatási és fenntartási tevékenységekre, azonban akik pályáznak ilyen tevékenységekre azok jellemzően oktatási és egyéb szakmai területeken is aktív pályázók. Ezzel szemben a kutatási pályázatoktól tartózkodó kollégiumok döntő része oktatási és egyéb szakmai témákban aktív pályázó. Eredményeink mögött felsejlenek különböző szakkollégium típusok (kutató, oktatási, vegyes), azonban pusztán a pályázati aktivitás alapján korai lenne ezeket definiálni.

A továbbiakban a pályázati mutatók közötti összefüggéseket tekintjük át.¹³ Azoknál a szakkollégiumoknál, amelyeknél az átlagnál magasabb a sikerességi ráta, egyben átlag feletti a benyújtott pályázatok száma is (lásd. 2. táblázat), és a pályázatok számának dinamikája is növekvő.

	Átlagon aluli a sikeres pályázatok száma	Átlagon felüli a sikeres pályázatok száma
Átlagon aluli a pályázatok száma	8	3
Átlagon felüli a pályázatok száma	7	12
Összes	15	15

2. Táblázat: Pályázatok száma és sikeressége, 2007 januári adatok

A fenti összefüggés a szakkollégiumok civil jellegének egy fontos dimenzióját érinti, amennyiben a sokszor és sikeresen pályázó szakkollégiumok függetlenebbnek tekinthetők az állandó támogatóktól. Ezen a vonalon továbbhaladva arra voltunk kíváncsiak, hogy a civil jelleg egy másik dimenziója menti megoszlás miként árnyalja ezt az összefüggést. Ez a magyarázó dimenzió a szakkollégium önkormányzatisága. Ezt a változót a különböző

– esetünkben anyagi – ügyekről a szakkollégiumon belüli nyilvánosságban folyó viták gyakoriságával mértük. Az anyagi ügyekről való kollégiumon belüli párbeszéd gyakoriságát is figyelembe véve, úgy tűnik, hogy az anyagi ügyeket ritkán megvitató kollégiumok esetében kisebb mértékben érvényesül a pályázatok gyakorisága és sikeressége közötti összefüggés. Vagyis elmondható, hogy azokban a szakkollégiumokban a legmagasabb a sikerességi ráta, ahol gyakrabban beszélnek anyagi ügyekről és aktívabban pályáznak (lásd. 3. táblázat).

		Átlagon aluli a sikeres pályázatok száma	Átlagon felüli a sikeres pályázatok száma
Ritkán beszélnek anyagi ügyekről	Átlagon aluli a pályázatok száma	3	0
	Átlagon felüli a pályázatok száma	6	6
	Összes	9	6
Gyakran beszélnek anyagi ügyekről	Átlagon aluli a pályázatok száma	5	3
	Átlagon felüli a pályázatok száma	1	6
	Összes	6	9
Összes		15	15

3. Táblázat: Pályázatok száma és sikeressége, az anyagi ügyekről való beszéd gyakorisága szerint bontva, 2007 januári adatok

Ez az összefüggés fontos hipotézisek megfogalmazására ad lehetőséget. Tekintve, hogy az önállóság és az önkormányzatiság egyaránt a civilség fontos jellemzője, továbbá, hogy ezek szoros összefüggést mutattak egymással, érdemes új elemzési szempontként bevonni a közéleti szerepvállalás gyakoriságát. A közéletiség ugyanis a civil jelleg harmadik fontos indikátora, így érdekes kérdésként merül fel, hogy együtt jár-e az előbbi két indikátorral. Kézenfekvő hipotézisként adódik, hogy megkülönböztethető egymástól a szakkollégiumok civil csoportja (melyre egyszerre jellemző az önkormányzatiság, autonómia és közéletiség) és nem civil csoportja (melyre ezek közül csak néhány, vagy semelyik sajátosság sem jellemző). Márpedig ha ez így van, akkor a finanszírozási stratégiákat a civil társadalmi jelleggel való összefüggésükben magyarázhatjuk. Mielőtt azonban ehhez hozzáfognánk, eredeti gondolatmenetünk szerint haladunk tovább és a pályázati gyakorlatot meghatározó tényezőket vizsgáljuk meg.

3.3 A pályázati gyakorlatot meghatározó tényezők

A pályázati sikeresség vonatkozásában elmondható, hogy a budapesti kollégiumok valamelyest sikeresebbek vidéki társaiknál, azonban több a budapesti-vidéki distinkcióval szignifikáns kapcsolatban álló változó (ilyenek az intézmény kora, taglétszáma, fluktuációja) nem bír befolyásoló erővel sem a sikerességre, aktivitásra, sem a dinamikára. A kemény változók-

kal való összefüggés hiánya megerősíti a hipotézisünket, miszerint ezektől eltérő (esetünkben a civil jellegből fakadó) magyarázó változó után kell kutatnunk.

Pozitív összefüggés figyelhető meg a szakkollégium kapcsolathálózati beágyazottsága¹⁴ és a sikerráta között. Érdekes összefüggés figyelhető meg továbbá a költségvetési dinamika és a pályázati dinamika között: azoknál a kollégiumoknál, ahol növekvő pályázati aktivitást tapasztaltunk, egyúttal a költségvetés növekedését is megfigyeltük. A fenti változók pozitív kapcsolata alapján azt a megállapítást fogalmazhatjuk meg, hogy létezik a kollégiumoknak egy olyan köre, amelyik egyre sikeresebben menedzseli a költségvetési és pályázási lehetőségeit, problémáit, így helyezve biztos alapokra a szakkollégium anyagi ügyeit. Továbbá a költségvetési dinamika és pályázati dinamika együttjárásából arra is következtethetünk, hogy a pályázati aktivitás jó közelítéssel szolgál a szakkollégiumok anyagi lehetőségeinek, forrásszerzési potenciáljának dinamikájához. Ez alapján indokoltnak tűnik a pályázati aktivitást proxy változóként használni (erre a kérdésre még részletesebben visszatérünk).

A szakkollégiumok interdiszciplinaritását megragadó változó¹⁵ nem bizonyult értelmezhető hatásúnak; azonban, ha tovább bontottuk a tagok egyetemi tudományterületeinek megfelelően akkor érdekes eredményekre jutottunk. Kijelenthető, hogy a *jogász-közgazdász-társadalomtudós* hallgatókat tagjai között tudó kollégiumok kimagaslóan jobb eredményeket produkálnak az önkormányzatiság, pályázati aktivitás és sikeresség tekintetében (lásd. 4. táblázat). Ez alapján úgy tűnik, hogy az anyagi függetlenséget és önkormányzatiságot elsősorban a kollégiumok szakmai profilja, a szakkollégiumi tagság szakmai szocializációja határozza meg.¹⁶

	Közgazdász-társadalomtudós-jogi	Mérnök-tervezettudós	Bölcész	Kar-független	Összes
Ritkán beszélnek anyagi ügyekről	3	2	4	11	20
Gyakran beszélnek anyagi ügyekről	10	7	0	3	20
Átlagon aluli a pályázatok száma	4	6	2	6	18
Átlagon felüli a pályázatok száma	9	2	1	8	20
Átlagon aluli a sikeres pályázatok száma	2	5	2	6	15
Átlagon felüli a sikeres pályázatok száma	8	3	0	4	15

4. Táblázat: Karonkénti megoszlás és pályázati gyakorlat összefüggései, 2007 januári adatok

Mivel a pályázati tevékenységet közelítő változóként használtuk a szakkollégiumok forrásszerzési potenciáljához, ezért érdemes megvizsgálni a kérdést, hogy milyen kapcsolatban állnak egymással az anyagi stabilitás és a pályázati gyakorlat, annak érdekében, hogy

lássuk feltételezéseink megbízhatóságát. Azt már korábban megjegyeztük, hogy a pályázati dinamikák erősen együtt mozog a költségvetési dinamikával, tehát a növekvő pályázati aktivitású kollégiumok valószínűsíthetően növekvő bevételekkel is számolnak és fordítva. Ez azt jelenti, hogy a jó pályázati dinamikából az anyagi kérdések, kihívások sikeres megoldására és működő forrásszerzési stratégiára következtethetünk.

Ezt az állítást tovább részletezhetjük, ha az anyagi stabilitás („Milyen gyakran fenyegette csőd a kollégiumot az utóbbi pár évben?”) változót is bevonjuk az elemzésbe (lásd. 5. táblázat). Azok a szakkollégiumok, melyek még soha nem néztek szembe csődveszéllyel, vagy amelyeknél minden évben előfordul csődveszély kiugróan alacsony pályázati aktivitással rendelkeznek. Előbbi esetében feltehetően oka, utóbbiak esetében következménye az anyagi stabilitásnak a pályázati aktivitás alacsony foka. Ugyanakkor azoknál, ahol csak néhányszor fordult elő csődveszély ott magas pályázati tevékenységgel számolhatunk. További összefüggés figyelhető meg a pályázati dinamikák tekintetében: a minden évben csőddel küszködők között ez csökkenő irányú, azok között, akiknek szembe kellett már nézni csődveszéllyel növekvő irányú, és azoknál akiknél soha nem volt még csődveszély nem mutat semmilyen tendenciát.¹⁷

	Minden évben van csődveszély	Többször előfordult már	Legalább egyszer előfordult már	Soha nem volt még	Összes
Átlagon aluli a pályázatok száma	3	3	5	7	18
Átlagon felüli a pályázatok száma	1	8	9	1	19
Pályázatok száma nőtt	0	5	7	3	15
Pályázatok száma stagnált	1	2	3	3	9
Pályázatok száma csökkent	3	3	1	1	7

5. Táblázat: Gazdasági stabilitás és pályázati gyakorlat összefüggései, 2007 januári adatok

Ezek alapján összességében kijelenthető, hogy a pályázati aktivitást megalapozottan használtuk a forrásszerzési stratégiák, forrásszerzési-potenciál proxy változójaként, hiszen, mind a források dinamikájával, mind az anyagi stabilitással meggyőző kapcsolatban áll. Továbbá ezek az adatok megerősítik azt a hipotézist, miszerint létezik a kollégiumoknak egy olyan köre, amelyek sikeresen menedzseli a költségvetési problémáit és pályázási lehetőségeit.

3.4. Az anyagi függetlenség és civil szerepvállalás összefüggései.

A pályázati gyakorlat összefüggéseinek áttekintése után visszatérünk ahhoz a kérdéshez, hogy beszélhetünk-e jól elkülönülő civil és nem civil jellegű szakkollégiumokról. Arató és

Cohen elmélete szerint a civil társadalomra fontos szerep hárul, amennyiben annak tagjai közéleti szerepet vállalva direkt politikai cselekvések (mozgalmak) kiindulópontjai lehetnek, valamint nyilvános vitákban megszólalva a politikai alrendszerbe becsatornázhatnak a lokális nyilvánosságokban tematizálódó érdekeket. Ennek megfelelően a szakkollégiumok nyilvános vitákban való részvételét vizsgáltuk alaposabban. Mint azt az alábbi tábla is mutatja (6. táblázat), ennek gyakorisága összefüggést mutatott mind az anyagi függetlenséggel, mind az önkormányzatisággal. Egyfelől, amely kollégiumokban gyakrabban vitatják meg az anyagi ügyeket, ott gyakrabban vitatják meg a közéleti témákat és a közéleti szerepvállalás lehetőségét. Másfelől, a gyakran pályázó szakkollégiumok sokkal nagyobb arányban vállalnak közéleti szerepet magukra, anyagi függőségben lévő társaiknál. Ennek alapján úgy tűnik joggal tekinthetjük a hipotézisként megfogalmazott állítást megerősítettnek, miszerint jól elkülönül a szakkollégiumok egy kifejezetten civil társadalmi csoportja.

	Ritkán beszél- nek forrás- szerzésről	Gyakran be- szélnek forrás- szerzésről		Átlagon aluli számú pályá- zat	Átlagon felüli számú pályá- zat
Ritkán beszél- nek közéleti témákról	13	3	Nincs közéleti szerepvállalás	12	7
Gyakran beszélnek köz- életi témákról	5	12	Aktív szerep- vállalás	3	8
Összes	18	15		15	15

6. táblázat: Önkormányzatiság, közéleti szerepvállalás és forrasszerzési magatartás összefüggési, 2007 januári adatok

A következő szakaszban ezen a nyomon haladunk tovább, és azt vizsgáljuk meg, hogy pontosan milyen tényezőktől függ, hogy egy szakkollégium civil jellegű-e vagy sem. Így a civil jelleggel és az ezt meghatározó tényezőkkel való összefüggésben vizsgálhatjuk a finanszírozási stratégiáit, magatartását. A korábbi elemzések alapján azt találtuk, hogy a szakmai szocializációnak fontos szerepe van abban, hogy egy kollégium civil jellegű lesz-e vagy sem (a közigazdász, társadalomtudós, jogász kollégiumok hajlamosabbak voltak civil szervezetként működni). Az esettanulmányok finomabb megközelítése lehetőséget teremt arra, hogy alaposabban megvizsgáljuk ezt az összefüggést.

4. A finanszírozási stratégiák meghatározó tényezői az esettanulmányok tükrében

Az adatbázis-elemzés eredményeinek tükrében három kérdésre fordítottunk különös figyelmet az esettanulmányok készítése során. Egyrészt arra, hogy milyen értelemben beszélhetünk civil és nem civil szakkollégiumokról (mennyire jellemző egyazon szakkollégiumra az önkormányzatiság, az autonómia és a közéletiség). Másrészt arra, hogy a civil jelleg és a

szakkollégium finanszírozási stratégiája között van-e összefüggés. Harmadrészt arra, hogy a tagok szakmai szocializációja mennyire határozza meg a pályázati gyakorlatot. A továbbiakban ebben a sorrendben haladunk tovább.

A vizsgált szakkollégiumokat az esettanulmányok elemzése során négy típusba soroltuk civil jellegük szerint. „Maximálisan civil szakkollégiumról” beszéltünk abban az esetben, amikor egyszerre volt jellemző a kollégiumra mindhárom civil indikátor (autonómia, önkormányzatiság, közéletiség). „Erősen civil szakkollégiumnak” neveztük azokat a kollégiumokat, melyeknél legalább két indikátort tapasztaltuk. „Gyengén civil szakkollégiumnak” hívtuk azokat a szakkollégiumokat, ahol csak az egyik indikátor meglétét tapasztaltuk. „Nem-civil szakkollégiumnak” tekintettük azokat, amelyekre se a közéleti szerepvállalás, se a belső autonómia, se az önkormányzatiság nem volt jellemző. Az alábbi táblázatban foglaltuk össze a különböző típusba eső szakkollégiumokat, és azok néhány – a kvantitatív szakaszban fókuszba került – jellemzőjét (lásd: 7. táblázat).

	Sorszám	Város	Szakmai jelleg	Pályázati aktivitás	Közéletiség	Önkormányzatiság	Megalakulás időpontja: rendszerváltás előtt/után
Maximálisan civil szakkollégium	1	Bp.	Közgazdász	Magas	Magas	Magas	Előtte
	2	Bp.	Jogász	Magas	Magas	Magas	Előtte
	3	Bp.	Építész	Magas	Magas	Magas	Utána
Erősen civil szakkollégium	4	Bp.	Interdiszciplináris	Magas	Magas	Alacsony	Előtte
	5	Bp.	Orvosi	Magas	Magas	Alacsony	Előtte
Gyengén civil szakkollégium	6	Vidéki	Interdiszciplináris	Magas	Alacsony	Alacsony	Utána
	7	Vidéki	Bölcsész	Alacsony	Magas	Alacsony	Utána
Nem-civil szakkollégium	8	Országos	Interdiszciplináris	Alacsony	Alacsony	Alacsony	Utána
	9	Bp.	Közigazgatási	Alacsony	Alacsony	Alacsony	Utána
	10	Vidéki	Bölcsész	Alacsony	Alacsony	Alacsony	Utána
	11	Bp.	Természettudós	Alacsony	Alacsony	Alacsony	Utána

7. Táblázat: Esettanulmány szakkollégiumok csoportosítása és legfontosabb jellemzőik, 2007 januári adatok

A táblázat oszlopait megvizsgálva,¹⁸ az első kérdéseinkre azt a választ adhatjuk – a kvantitatív elemzés során megfogalmazott hipotézisnek megfelelően –, hogy civil és nem-civil szakkollégiumok két markánsan elkülönülő csoportba sorolhatók. A legfontosabb, a cso-

portosítás alapjául szolgáló változók együtt mozognak, alapvetően kétféle eltérő szakkollégium-típust definiálva. A kvalitatív elemzésben kiválasztott szakkollégiumok nagyjából felére mondható el (1-5. eset), hogy inkább civil, és a másik feléről (6-11. eset), hogy inkább nem-civil keretek között működik. A kvantitatív eredmények alapján kisebb részt a budapesti és vidéki megkülönböztetést, valamint a szakmai háttérrel emeltük ki, mint a civil jelleg meghatározó tényezőket. Az előbbi tendencia az esettanulmányokban is érződött, csak budapesti szakkollégiumokat találunk a két-három civil jellemzővel bíró kollégiumok között. Ugyanakkor a vidéki szakkollégiumok között kettő olyat is találunk, ami részben civil jellegű (6.-7. eset). A szakkollégiumok szakmai jellege és a pályázati aktivitás (valamint az ebből fakadó autonómia) összefüggése az esettanulmányok során szintén beigazolódott. A közgazdász és a jogász kollégiumok egyaránt a civilek közé tartoztak.¹⁹ A kvantitatív elemzés során kapott hipotézisek vizsgálatánál igyekeztünk tovább lépni az esettanulmányok elemzésekor. Hiszen a szakkollégiumok két markánsan elkülönülő csoportja (civil és nem-civil) heterogén sokaságot alkotott aszerint, hogy civil mivoltuk milyen körülmények között alakult ki. Így ennek feltérképezésére is kísérletet tettünk.

Mindenek előtt arról a sajátosságról kell szólnunk, amire az esettanulmányok elemzése közben figyeltünk fel. Ha áttekintjük a 7. táblázatot, láthatjuk, hogy egy szakkollégium kivételével (3. eset) az erősen vagy maximálisan civil szakkollégiumok mindegyike a rendszerváltás előtt alakult. Ez alapján első látásra meggyőzőnek tűnhet az a magyarázat, hogy a korábban alakult szakkollégiumok nagyobb eséllyel civil jellegűek. A kor és a civilség közti így felfogott lineáris összefüggés azonban teljesen tarthatatlannak bizonyul, ugyanis a rendszerváltás után alakult kollégiumok között az alakulás évétől függetlenül találunk különböző civilségi fokon álló szakkollégiumokat.²⁰ Ezért, a lineáris kapcsolat helyett sokkal inkább a rendszerváltást mint cezúrát tekintve vizsgáltuk a kérdést. A rendszerváltás előtt alakult kollégiumok (és egy rendszerváltás utáni kollégium) mind teljesen vagy részlegesen civilek, a rendszerváltás után alakultak pedig feltűnően kisebb mértékben civilek. Ebből az eltérésből arra következtethetünk, hogy az államszocializmus általános jellemzői között kell keresnünk azon tényezőket, amelyek a civil klíma létrehozására motiválták az adott időszakban megalkuló szakkollégiumokat. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy mi az a sajátosság, ami a rendszerváltás előtt jellemző volt a szakkollégiumi mozgalomra és mi az, ami utána háttérbe szorult?

Ahogy az a szakkollégiumi mozgalom történetét bemutató forrásokból kiderül (Törőcsik 2001: 9, Pütkösti 2005), a rendszerváltás előtti és utáni szakkollégiumok közti fő különbség abból adódik, hogy míg az előbbieket számára a szakmai munka mellett többnyire igényként fogalmazódott meg, hogy az ellenzéki nyilvánosság fórumaiként is szolgáljanak, addig az utóbbiak kifejezetten szakmai célból alakultak. A második nyilvánosság iránti igény az államszocializmus éveitől általános jelenség volt.²¹ Ez az igény abból fakadt, hogy a hivatalos keretek között létrejövő nyilvánosság nem szolgált szabad nyilvánosságként. Ebből fakadóan a rendszerváltás előtt alakult szakkollégiumok eleve a kritikai-közéleti funkció iránti igénnyel születtek. Ez az igény implikálta a további civil sajátosságok kialakulását is: az adott körülmények között lehetséges fokú autonómia, illetve önkormányzatiság megteremtését.

Úgy tűnik tehát, hogy a civil jelleg a rendszerváltás előtt alakult szakkollégiumok esetében a kor általános sajátosságaira vezethető vissza. Ezt a megállapítást az általunk vizsgált szakkollégiumok közül két esetben találtuk helytállóknak (1. és 2. eset). A másik két rendszerváltás előtt alakult szakkollégium (3. és 4. eset) alapvetően felülről szervezett intézményként jött létre, nem kifejezetten kritikai-közéleti szerepvállalási szándékkal, nem önkormányzati keretek között. Így a rendszerváltás mint cezúra pusztán két szakkollégium civil jellegét magyarázza. Továbbá az a megállapítás, miszerint „az eleve civil jelleggel alakult szakkollégiumoknál tapasztaltunk civil jelleget” nem sok gyakorlati haszonnal kecsegtet a rendszerváltás után alakult, a civilé válás útjára lépni szándékozó szakkollégiumok számára. Ezért tovább folytattuk kutatásunkat és azokra a szakkollégiumokra fókuszáltunk, amelyek rendszerváltás előtt alakultak ugyan ám nem civil keretek között, vagy pedig a rendszerváltás után alakultak kisebb-nagyobb mértékben mégis civil jellegűek voltak (3., 4., 5. és 6. eset)²².

Elsőként vizsgáljuk meg a 6. esetet. Ez a szakkollégium felülről szervezett intézményként alakult meg, egy karizmatikus tanár vezetésével, aki egy személyben vállalt felelősséget az ügyvitelért. Így kezdetben se önkormányzatiság, se autonómia, se közéleti szerepvállalás nem jellemezte az intézményt. Távozása után az egyetem továbbra is fenntartotta a szakkollégiumot, azonban az, vezető és önszerveződés híján lendületét veszítette. A hullámvölgyből az esettanulmány készítésének időpontjára kezdett kilábalni a kollégium. Ennek a folyamatnak az első lépése az volt, hogy a diákok a fenntartási költségeken túli költségekkel járó terveket (pl. konferencia-szervezés) szerettek volna megvalósítani. Ehhez azonban az egyetem nem nyújtott támogatást, így azt kénytelenek voltak maguk felkutatni pályázatok útján. A pályázatírás során kialakított kis mértékű autonómia, pozitív hatással volt az önkormányzatiság kialakulására is: a saját erőből megszerzett pénz egyúttal a kollégiumért vállalt felelősségvállalással is együtt járt. Ez az élmény pedig a feladatok együttes elvégzésének gyakorlatát teremtette meg (bár ez egyelőre csak tendenciaként valósult meg a szakkollégiumban).

A 6. eset nem egyedülálló. A 4. és 5. esetben – melyek ugyan rendszerváltás előtt alakultak, azonban erős felső vezetéssel, csekély önkormányzatisággal – egyaránt találkoztunk olyan beszámolóval, ami a fent ismertetetthez nagyon hasonlított. Mindkét esetben beszámoltak arról a diákok, hogy a vezetéstől független céljaikhoz maguknak kell megteremteni a fedezetet és ez a folyamat egyúttal erősebb elköteleződést, önszerveződést egyszóval önkormányzatiságot eredményezett. A 4-6. esetek tehát arról tanúskodnak, hogy van esély a civilé válásra akkor is, ha nem kifejezetten ilyen szervezetként jött létre egy szakkollégium. Ennek elsődleges feltétele a diákok felelősségvállalása a szakkollégium iránt. Ezt a tapasztalatot jó eséllyel szereshetik meg úgy, hogy adott programok finanszírozását saját erőből teremtik elő²³.

Hátravan még a 3. eset. Ez kakukktojásnak tekinthető, mivel ez az egyetlen rendszerváltás után alakult szakkollégium, ami maximális mértékben civil. Ez a szakkollégium azért kiemelten fontos, mert példája azt bizonyítja a rendszerváltás után alakult szakkollégiumoknak is van esélyük teljesen civilé válniuk (ami nem utolsó sorban fennmaradási esélyeiket is nagy mértékben növeli). Mi motiválta ennek a kollégiumnak a tagságát arra, hogy civil keretek között szervezzék meg magukat? Az egyik fontos magyarázó tényező az volt, hogy az egye-

tem a kezdetektől fogva magára hagyta a kollégiumot, ami így kényszerű módon ugyan, de autonóm intézetként létezett a kezdetektől fogva. Ebből fakadóan fennmaradását biztosítandó csak magára számíthatott, ami azt jelenti, hogy kezdetektől fogva érvényesült az a hatás, amit a 4-6. eseteknél leírtunk. A fennmaradás biztosításához ugyanis a tagság egészének erős elköteleződésére volt szükség. Ezt pedig csak önkormányzati struktúrában, vagyis a tagság egészének bevonásával lehetett biztosítani. Vagyis az autonómia indulása óta adottsága volt a kollégiumnak, és ez pragmatikus okokból vezetett az önkormányzatisághoz.

A közéleti szerepvállalás magyarázata részben az önkormányzatiságtól részben attól független szakmai okokból fakad. Míg a többi szakkollégiumban a szakmai munka közös szemináriumokon való részvételből, előadások tartásából és meghallgatásából állt, addig a fenti kollégiumban építészeti feladatokat oldottak meg a hallgatók. Az építészeti feladatokra jellemző, hogy soha nem párhuzamos, individuális tevékenységként végzik őket, hanem mindig csapatmunkában. A csapatmunka során a kollégisták megtapasztalták a közösségi érdekek egyéni érdekek elé helyezéseinek élményét, és úgy tűnik ez az élmény motiválta őket a szakkollégiuminál szélesebb közösség iránti felelősségvállalásra. Hasonló tapasztalatuk származhatott a kezdeti fogva meglévő önkormányzati szervezeti struktúrából is, így ez a két hatás feltehetően felerősítve egymást, közösen hatott a közéleti szerepvállalás irányába.

Összefoglalásként elmondható, hogy a rendszerváltás után alakult szakkollégiumok civil-lé válásához elengedhetetlen első lépésben az autonómia biztosítása, továbbá a tagok aktív bevonása az ügyvitelbe és végül a közösségi felelősségérzet megtapasztalása. Így érhető el, hogy a tagság felelősséget vállaljon mind szakkollégiuma iránt (és ezzel biztosítsa fennmaradását), mind a szélesebb közösség iránt (és ezzel betöltse civil szerepét).

5. Összefoglalás

A központi kérdésnek megfelelően tanulmányunkban kísérletet tettünk a magyarországi szakkollégiumok finanszírozási stratégiáinak feltérképezésére. Azt tapasztaltuk, hogy a szakkollégiumok csaknem felére jellemző a „több lábon állás” (több finanszírozó), ami lehetőséget teremt egy esetleges civil társadalmi szerep betöltésére. Az anyagi autonómia megléte erősen korrelál az aktív pályázati gyakorlattal, általában azok a szakkollégiumok függetlenek anyagilag, amelyek sokszor és sikeresen pályáznak. Az anyagi függetlenség pedig a szervezeti, cselekvési autonómia alapja. A pályázati sikeresség és az autonómia szoros összefüggést mutatott két további civil jellemzővel az önkormányzatisággal és a közéleti szerepvállalással. Ez alapján beszéltünk a szakkollégiumok jól elkülöníthető civil és nem-civil csoportjáról. Az esettanulmányok során különös figyelmet szenteltünk a civilséget magyarázó változók feltérképezésére. Így jutottunk arra a következtetésre, hogy a szakmai profil mellett a rendszerváltás előtti vagy utáni megalakulás is meghatározta a civil jellemzők kialakulását. A további magyarázó változók feltárása után a rendszerváltás után alakult szakkollégiumok civil-lé válását elősegítő tényezők bemutatásával zártuk gondolatmenetünket,

így próbálva hozzájárulni ezen intézmények közéleti-kritikai funkciójának kiteljesedéséhez és az ezzel szoros összefüggésben álló finanszírozási nehézségeik kezeléséhez.

Irodalom

- Arato, A. – Cohen, J. L. (1992): *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT Press
- Buzder, G. (2005): Ahogy a Kollégiumot a kollégisták 2004-ben látták. In: Jánka Adrienn–Szolnoki Pálma (szerk.): *Re: 35 – Harmincöt éves a Rajk László Szakkollégium*. Budapest: Rajk László Szakkollégium
- Bakodi N–Ferencz N–Hevő H–Rabi S–Soós A (2004): *Diagnózis*. Széchenyi István Szakkollégium (belső kiadvány)
- Fazekas M.–Sik D. (2007): Szakkollégiumi mozgalom: érdekvényesítés, kommunikáció, kapcsolati háló, *Kultúra és Közösség* (megjelenés alatt)
- Korenyák Zs.–Mezei T. (2005): *A szakkollégiumi sikeresség magyarázatai kapcsolatháló, ego-háló típusú és analitikus ismérvek alapján*. Széchenyi István Szakkollégium (belső kiadvány)
- Kovács, E (2006): *Mi motiválhatja az embereket egy non-profit szervezetben: vizsgálati fókuszban az EVK szakkollégium és tagjai* (Budapesti Corvinus Egyetem, TDK dolgozat)
- Hankiss Elemér (1986): A második társadalom. In: (uő.) *Diagnózisok 2.*, Budapest: Magvető Kiadó
- Pünkösti Á. (2005): *Szeplőtelen fogantatás*. Budapest: Népszabadság Könyvek
- Rudas Tamás (1993). *Kontingencia táblák elemzése*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Törőcsik, (2001). A szakkollégiumi mozgalom története 1995-ig. In: *N+1. Típusú találkozások – Bemutatkozik a szakkollégiumi mozgalom*. Budapest : Rajk László Szakkollégium.
2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról
- Szakkollégiumi Charta : <http://szakkollegium.tek.bke.hu/cikk.php?id=40>
- Fazekas Mihály–Sik Domonkos : A magyarországi szakkollégiumok (kutatási jelentés): <http://www.erasmuskollegium.hu/publications/56/>

Jegyzetek

- 1 Az alábbi tanulmány alapjául szolgáló kutatáshoz az Erasmus Kollégium és a Nemzeti Civil Alap nyújtott anyagi támogatást, amelyért ezúton is szeretnénk kifejezni köszönetünket.
- 2 A részletes kutatási jelentés hozzáférhető a <http://www.erasmuskollegium.hu/publications/56/> honlapon.
- 3 Például az egyes szakkollégiumokat vezető diák-testületek elnevezéseit beazonosítani is meglepően problémásnak bizonyult, hiszen rendkívül nehéz rákérdezni egy testület/bizottság működésének sajátosságaira, ha annak elnevezése kollégiumonként változik, továbbá hatásköre is jelentős változékonyságot mutat.
- 4 A Szakkollégiumi Charta (<http://szakkollegium.tek.bke.hu/cikk.php?id=40>) is hasonló szellemben íródott, lényegében azonos elemeket tartalmaz.

- 5 Továbbá, a törvény szövegének megfelelően kizárólag együttlakó diákközösségek lehetnek szakkollégiumok, azonban ezt a kritériumot nem vettük figyelembe. Egyrészt, mert ez egy rendkívül sokat vitatott pont, másrészt, mert érdekes elemzési szempontnak mutatkozott az együttlakás tényének vagy hiányának a szervezetek működésére gyakorolt hatása.
- 6 Az interneten fellelhető adatok és az ösz-szakkollégiumi események szervezőivel folytatott informális beszélgetések alapján alakítottuk ki a nem válaszoló kollégiumokra vonatkozó hipotéziseinket.
- 7 Érvényes következtetések levonását továbbá megnehezítette még, hogy a kitöltött kérdőívek között nagy volt a megválaszolatlan vagy rosszul megválaszolt kérdések aránya, aminek következtében több statisztikai eljárás csak nehezen volt alkalmazható. Ezekre a problémákra később még visszatérünk.
- 8 A változók: a szakkollégium aktív tagjainak száma, a tagság szakkollégiumban töltött éveinek átlagos száma, a bentlakó tagok aránya, a kollégium életkora, interdiszciplinaritása, külső szereplőktől való függetlensége, közéleti aktivitása, a döntéshozó testületben anyagi kérdések felmerülésének gyakorisága, a szakkollégium anyagi stabilitása és költségvetési dinamikája
- 9 Ilyenek voltak: minden nagyobb egyetemi város képviselve legyen, legyen egyházi, láthatatlan kollégium is a vizsgáltak között, minden tudományterület képviselve legyen.
- 10 Természetesen az adott költségvetési transzferhez tartozó kötelezettségek, a transzfert nyújtónak a kollégium életét alakító jogai is változhatnak. Ilyen bonyolult kérdéseket azonban nem próbáltunk kvantitatív módszerekkel feltárni, e kérdések körüljárása a kvalitatív szakaszra marad.
- 11 Természetesen az 50%-os küszöbérték meghatározása önkényes, azonban logikai alapon alátámasztható a választásunk, továbbá az állami, egyetemi és egyházi források részesedését mutató adatsorokban töréspont volt az 50%-os érték, így következtetéseink lényegében változatlanok lennének 50%-nál 10-20 százalékponttal magasabb küszöbérték esetén is.
- 12 Sajnos magas volt a nem válaszolók aránya, mind a pályázatok számát, mind a pályázatírás dinamikáját tekintve (17,5%). Itt felmerült bennünk az a kérdés, hogy rendelkeznek-e 5 éves időtávra visszatekintő emlékezettel a szakkollégiumok, mennyire ismert, mennyire könnyen hozzáférhető a vezető számára az elmúlt 1 évben írt pályázatok száma, megoszlása. Továbbá lehetőség az is, hogy nem akarták az adott szakkollégiumok megosztani másokkal a belső információikat, és ez okozta a magas válaszmegtagadási arányt.
- 13 Minthogy a táblázatok alapjául szolgáló minta nem reprezentatív, ezért eltekintünk a statisztikai próbáktól, melyek jelen esetben értelmezhetetlenek lennének. Összefüggésről annyiban beszélünk a továbbiakban, ha a 2×2 -s keresztábrára értelmeztett $a/b:c/d$ hányados (melyben a-d a négy cellát jelenti) értéke nem egyenlő eggyel. Amennyiben ezen hányados értéke egy (más szóval: ugyanazt az eloszlást tapasztaljuk a marginálisokon, mint a táblázaton belül, tehát nem hordoz többletinformációt, ha egy magyarázó változó szerint bontva tekintjük a függő változó eloszlását), úgy teljes függetlenségről (vö. Rudas 1993: 22-23).
- 14 Külön tanulmányban foglalkozunk a szakkollégiumok kapcsolathálójának sajátosságaival, részletes elemzés abban olvasható (Fazekas-Sik 2007)
- 15 Az interdiszciplinaritás változóját a szakkollégiumi tagság eltérő egyetemi szakjainak száma alapján hoztuk létre.

- 16 Az a kérdés továbbra is nyitott, hogy a tagok szakmai szocializációja határozza-e meg a pályázási, önkormányzati magatartást, vagy adott tudományterületek eleve ezekben a kérdésekben homogénebb hallgatókat vonzanak, vagy esetleg mindkét okozati összefüggés egyszerre érvényesül.
- 17 Ezek az adatok egy tanulási folyamatot sejtetnek: a mindig csőddel küszködők tekinthetők annak a csoportnak, akik számára a pályázatok révén történő forrásszerzés nem bizonyult megoldásnak (erre utal a konstans csődközeli állapot), ezért ők csökkentik pályázataik számát. A gyakran csőddel küzdők növelik pályázataik számát, így próbálva megszüntetni a csődveszélyt. Azok akiknél ritkán van csődveszély ezen stratégia sikeres alkalmazóinak tekinthetők. Azok csoportját pedig, akiknek soha nem kell csődveszéllyel számolniuk, feltehetően egyrészt a permanens támogatásokból élők, másrészt a legsikeresebb pályázók alkotják, ezért találunk itt vegyes képet.
- 18 Az egyes szakkollégiumokról készített esettanulmányok a kutatási jelentésben olvashatók (<http://www.erasmuskollegium.hu/publications/56/>).
- 19 Első látásra meglepőnek tűnhet, hogy a közigazgatási szakkollégiumot (9. eset) a nem-civilek között találjuk. Ennek az a magyarázata, hogy a kollégium, mindössze néhány éves, így intézményesülése elején jár még csupán.
- 20 Fontos példa a 11. eset, amely kollégium 1992-ben alakult, de a civilség semmilyen jelét nem mutatja.
- 21 Természetesen a szakkollégiumok mellett számos egyéb formája létezett a második nyilvánosságának. A probléma alapos elemzése olvasható a „második társadalom” koncepciójába ágyazva Hankiss Elemér tanulmányában (Hankiss 1986).
- 22 A 7. eset is ide tartozna, azonban ez egyházi szakkollégium lévén legtöbb sajátosságát tekintve (pl. tagok motivációja, autonómia) a többitől eltérő sajátosságokkal jellemezhető, ezért nem éreztük célszerűnek összemosni a nem-egyházi szakkollégiumokkal.
- 23 Egy hétköznapi példával megvilágítva a fentieket: a „magunk kereste pénz értékesebb” elv érvényesül itt.

A SZERVEZETEK MŰKÖDÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ PROBLÉMÁK

Kákai László

■ Az elmúlt négy évben számos olyan vizsgálatot készítettünk,¹ amelynek célja megyék, nagyvárosok szervezeteinek átfogó szociológiai-politológiai elemzése volt. A kutatás elsődleges célja annak feltárása volt, milyen szerepet játszanak a civil szervezetek egy megye vagy egy nagyváros gazdasági, társadalmi és politikai fejlődésében, illetve milyen egyenlőtlenségek mutathatók ki az egyes szervezetek között. A kutatás a megyében, városban működő civil szervezetek projektjeire és kapcsolati rendszerére koncentrálva fel kívánta tárni azt, hogy milyen típusú szervezetek alkotják egy megye/város civil szektorát, milyen szerepet játszanak ezek a szervezetek a kapcsolati formák és magatartásminták kialakításában, és mennyire alakítja ezeknek a szervezeteknek a megyében/városban játszott szerepét az állammal, önkormányzattal, a piaci szereplőkkel és a transznacionális szervezetekkel való kapcsolata. A kutatás külön hangsúlyt fektetett a civil szervezeteknek, az állami-önkormányzati szervek, a gazdasági szervezetek illetve intézmények közötti kapcsolati háló elemzésére.

A civil szervezetek politikai kultúrájáról, jóval nehezebben tudunk információt gyűjteni, mint a lakosságtól. Bár a szervezetek vezetősége és annak tagsága egyben tagja a társadalomnak is, így véleményére, magatartására mindazok a folyamatok hatnak, mint amelyek az állampolgároknak. De vajon ez a hatás másképp jelentkezik náluk, mint az állampolgároknál? Hiszen egy szervezetet egy fajta közösségi tenni akarás, érdekképviselet, vagy valamilyen közösségi szolgáltatás nyújtása hív életre, amelyet a tagjai önként, minden fajta külső kényszer nélkül szabad akaratukból hoznak létre, működésük pedig a tagok önkéntes, gyakran anyagi ellenszolgáltatás nélküli munkáján alapul. A kérdés, hogy a szektor szereplőinek véleménye, szerepükről alkotott felfogása alapján milyen képet festhetünk fel a civil szervezetek világáról.

A kutatások során használt módszertani keretek

Az egyes kutatásoknál használt módszertani keretek eltérőek voltak, Az érdekképviselőket feltérképező országos kutatás elsődleges célcsoportját az érdekképviselővel foglalkozó szervezetek alkották, amit tovább szűkítettünk az éves bevétel bizonyos összeg határhoz (évi öt millió forint) kötésével. További kritériumként szerepeltettük a közszolgálati feladatokban való részvételt. Az így nyert szűkítés alapján az elsődleges vizsgálati alapsokaság 1834 szervezet volt, amelyet standard kérdőíves telefonos vizsgálat segítségével kérdeztük meg. A minta településtípusra és szervezeti formára (alapítvány, egyesület, stb.) és főbb tevékenység típusra (szociális, egészségügyi, kulturális) reprezentatív volt. A telefonos adatbázis mögé a KSH adott szervezeti körre vonatkozó adatait tettük, így lehetővé vált a lekérdezett vélemények statisztikai adatokkal való összevetése, ami az elemzés mélységét tette lehetővé. Az adat feltöltés után a végső (az elemzés folyamán használt) adatbázis 779 szervezetre redukálódott.

A telefonos vizsgálati módszert egyben kísérletnek is szántuk, amelyben arra voltunk kíváncsiak, hogy a szektor vizsgálatánál korábban használt módszerek helyett mennyiben lehet egyszerűsíteni az alkalmazott vizsgálati módszereket.

A megyei, illetve városi vizsgálatoknál azon szervezetek kerültek be mintába, akik a KSH becslése és adatai alapján – főként a bevétel tekintetében – a legnagyobbak tekinthetők.

Abból a feltételezésből indultunk ki, hogy az egyes megyékben vagy Debrecenben található szervezetek működésének, projektjeinek, gazdálkodásának, tevékenységének jellege és módja lehetőséget ad, hogy a szektort – főként bevételi szerkezetében, tevékenységének jellegében és folyamatos több éve tartó működésében – reprezentáló „elit” konkrét gyakorlati tapasztalatokat szerzett a nonprofit működés és az ezzel kapcsolatos szabályozás majd’ minden területéről.

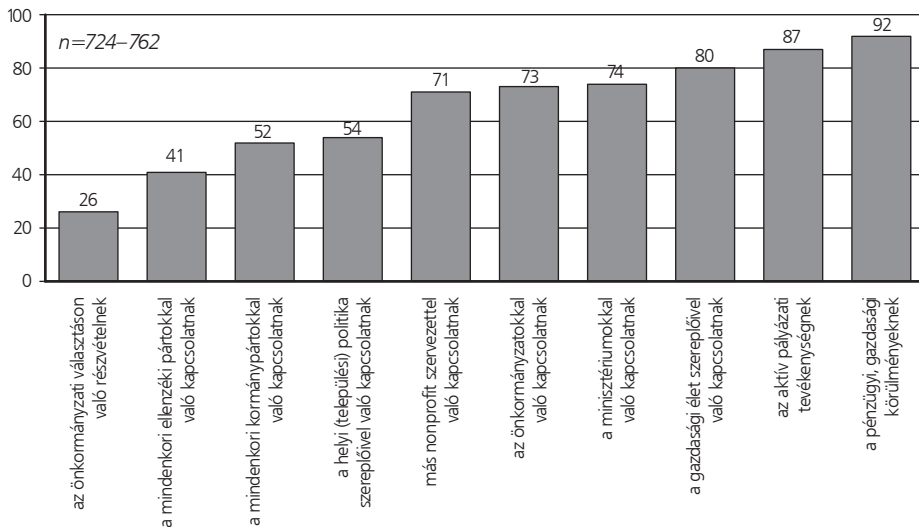
Az alapsokaságot, mint a vizsgált megyékben, mint Debrecenben a Központi Statisztikai Hivatal a nonprofit szektorra vonatkozó statisztikai adatgyűjtése alapján, többszörösen rétegzett mintavétellel állítottuk elő. A mintavétel elsődleges szempontja az éves bevétel nagysága volt, nevezetesen (a szervezet éves bevétele haladja meg az évi 500 ezer forintot). Fontos mintavételi szempontnak tartottuk, hogy a szervezet tevékenységében a közszolgáltatások jelenjenek meg. A vizsgálat során kijelölt kört személyes (face-to-face) kérdezési technikával, standard kb. 30 perces kérdőív segítségével kérdeztük meg. A mintanagyságot Debrecen esetében 130, Baranya és Somogy megye esetében pedig 160-160² szervezet képezte.

A tanulmányban a szervezet sikerességét az országos vizsgálat eredményei alapján mutatjuk be, még a szervezetek problémáira vonatkozó véleményeket a megyei és debreceni vizsgálat tapasztalatai alapján ismertetjük.

Civil szervezetek sikeressége és kapcsolata

Mielőtt rátérnénk a szervezetek problémáira, érdemes megvizsgálni azt, hogy mitől válik egy szervezet „sikeressé”, milyen tényezők emelhetők ki egy szervezet működéséből, életéből, amely révén a sikeresség és egyben a hosszú távú fennmaradás biztosítható? Egy civil szerve-

zet sikerességét nagyon sok tényező befolyásolhatja. A kutatás során megkeresett szervezetek képviselői szerint a *legnagyobb hatással a pénzügyi, gazdálkodási körülmények vannak*. Ehhez hasonló súllyal bír továbbá az aktív pályázati tevékenység és a gazdasági szereplőkkel kialakított kapcsolat is. A közepesnél erősebb befolyásoló képességet tulajdonítottak a minisztériumokkal, az önkormányzatokkal illetve más civil szervezetekkel való kapcsolattartásnak. A *mindenkori kormánypartok és a helyi politikai szereplők viszont már csak közepes fontossággal bírnak*. Ennél is kisebb hatóerőt tulajdonítanak a szervezetek képviselői a mindenkori ellenzéki partoknak és az önkormányzati választáson való részvételnek.

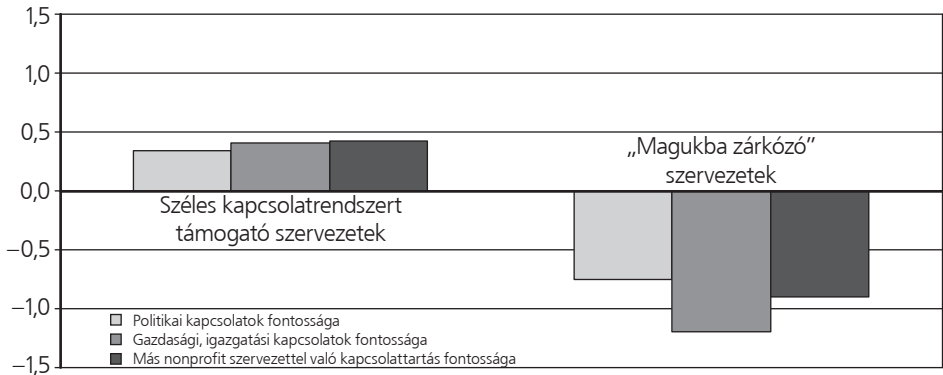
1. ábra. Ön szerint mekkora szerepe van egy civil szervezet sikerességében...
(0= egyáltalán nem fontos, 100= nagyon fontos)

A sikerességet befolyásoló tényezők a válaszok alapján két dimenzióba rendezhetők.³ Az elsőbe azok kerültek, amelyek *valamilyen politikai szereplőhöz köthetők*. Míg a másodikba azok kerültek, amelyek a *gazdasági élet, illetve az államigazgatás szereplőihöz kapcsolódnak*.

Politikai kapcsolatok és a sikeresség	Faktorsúly
a mindenkori ellenzéki partokkal való kapcsolat fontossága	0,907
a mindenkori kormánypartokkal való kapcsolat fontossága	0,908
a helyi (települési) politika szereplőivel való kapcsolat fontossága	0,792
Gazdasági, igazgatási kapcsolatok és a sikeresség	
a gazdasági élet szereplőivel való kapcsolat fontossága	0,694
az önkormányzatokkal való kapcsolat fontossága	0,755
a minisztériumokkal való kapcsolat fontossága	0,732

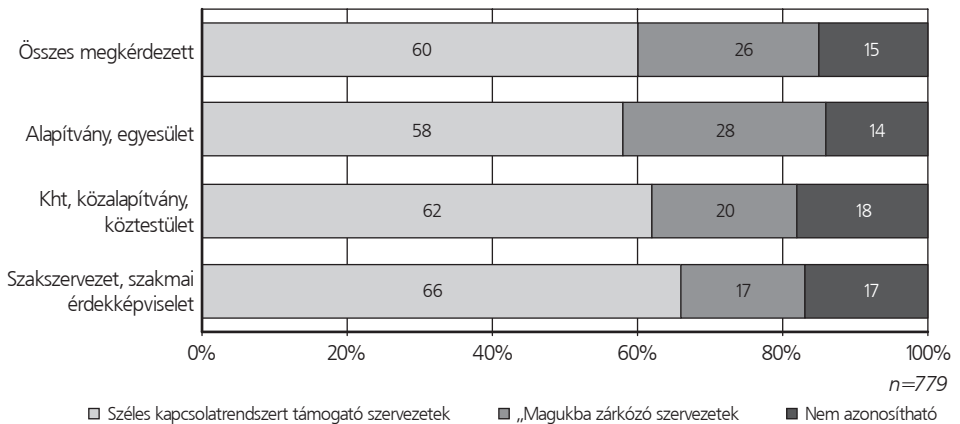
1. táblázat

E két dimenzió együtt járásának vizsgálata alapján két csoportra oszthatóak a civil szervezetek.⁴ A legnépesebb (60%) csoportot azok jelentik, akik szerint egy civil szervezetnek a *sikerességhez széles körű kapcsolatrendszerrel kell rendelkezni*, egyaránt fontosnak tartják a politikai, a gazdasági, az igazgatási és a non-profit aktorokkal fenntartott kapcsolatot. Jelentősen kevesebben (26%) vannak azok a szervezetek, amelyek mintegy „magukba zárkozó” módon képzik el az érvényesülést, vagyis semmilyen irányban nem támogatják a kapcsolatrendszer kinyitását. A megkérdezett szervezetek 15 százaléka válaszaik hiányossága miatt egyik kategóriába sem sorolható be.

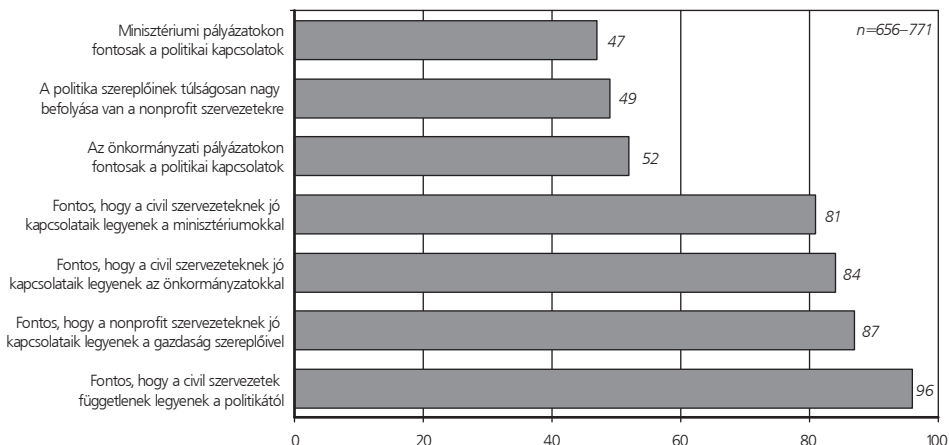
2. ábra. Az egyes kapcsolati típusok fontossága alapján kialakítható csoportok

A széles kapcsolatrendszer preferálása leginkább a *szakszervezetekre, szakmai érdekképviseleti szervezetekre jellemző*. Ezzel párhuzamosan ezek a szervezetek a legkevésbé „magukba zárkozóak”. Mindezek ellenére azonban általánosságban elmondható, hogy a *civil szerveződések döntő többsége amellet foglalt állást, hogy egy szervezet sikerességéhez szerteágazó kapcsolatrendszerre van szükség a politika, az államigazgatás, a gazdaság és a non-profit szektor világában*.

3. ábra. Az egyes kapcsolati típusok fontossága alapján kialakítható csoportok jogi forma szerint

A kutatás során a politikai élet és a civil szervezetek kapcsolatának mélyebb vizsgálata során arra derült fény, hogy a szerveződések képviselői leginkább azzal a véleménnyel tudtak azonosulni, hogy *fontos a civil szervezetek politikai függetlensége*. Jelentős mértékben elfogadott nézetek azok is, amelyek arról szólnak, hogy a civil szervezeteknek jó kapcsolatokat kell ápolnia a gazdasági, az önkormányzati és a minisztériumi szereplőkkel. Mind a *kormányzati*, mind az *önkormányzati pályázatok sikerességéhez* azonban csak *közepes mértékben érzik fontosnak a politikai kapcsolatokat*. Hasonló mértékű elfogadottság jellemzi azt a kijelentést is, amely a politika túlzott befolyásáról szól.

4. ábra. A politikai kapcsolatokhoz kötődő vélemények elfogadottsága (0= egyáltalán nem ért vele egyet, 100= teljesen egyetért vele)

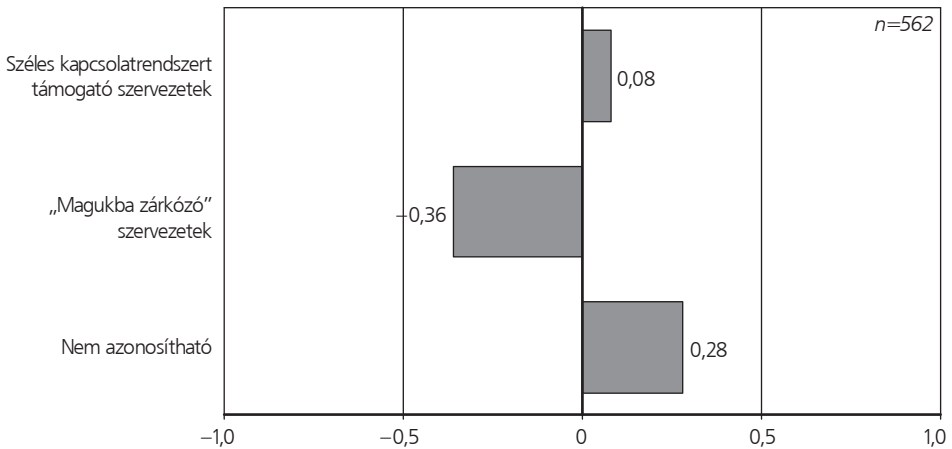
A politikai kapcsolatok megítéléséről szóló véleményméretre⁵ három állítás sorolható be a válaszadók véleményei alapján. Ide sorolható az a két vélemény, hogy a minisztériumi és az önkormányzati pályázatokon fontosak a politikai kapcsolatok, illetve az, amely a politikai szereplők túlzott befolyását valószínűsíti. Az előzőekben látható volt, hogy ez a három kijelentés közepes elfogadottsággal bírt a válaszadók körében.

Politikai kapcsolatok megítélése	Faktorsúly
Minisztériumi pályázatokon fontosak a politikai kapcsolatok.	0,814
A politika szereplőinek túlságosan nagy befolyása van a non-profit szervezetekre.	0,823
Az önkormányzati pályázatokon fontosak a politikai kapcsolatok	0,844

2. táblázat

Különböző a szervezetekre jellemző tulajdonság mentén vizsgálva ennek a véleménycsoportnak az elfogadottságát, akkor látható, hogy csupán a kapcsolatrendszerrel szóló vélemények alapján kialakítható csoportok tekintetében található jelentős eltérés. A széles

kapcsolatrendszeret támogató szervezetek fontosabbnak tartják a politikai kapcsolatokat, mint azok, akik inkább „magukba zárkózva” végeznék tevékenységüket.

5. ábra. A politikai kapcsolatok megítélése az egyes kapcsolati típusok fontossága alapján kialakítható csoportok szerint
([-]= nem fontosak a politikai kapcsolatok, [+]= fontosak a politikai kapcsolatok)

Vélemények a nonprofit szektor problémáiról

Egy civil szervezet tevékenységét rendkívül sokféle körülmény befolyásolhatja. A 22 kijelentést három szempont alapján csoportosítottuk (Csegény-Kákai, 2001, 183-190.o.). Ezen szempontok közül az első a finanszírozással, gazdálkodással kapcsolatos problémák alkották (9 kérdés), majd ezt követően a szervezetek működésével kapcsolatos problémákra kérdeztünk rá (6 kérdés) végül az egyéb a szervezet tevékenységét „véltetően” befolyásoló problémák következtek (5 kérdés). A civil szervezetek vizsgálata során 22 kijelentést kellett a válaszadóknak osztályozni 1-től 4-ig terjedő skálán, aszerint, hogy az adott kijelentés problematikusságát mennyire tartották fontosnak (az 1-es jelentése, hogy egyáltalán nem függ tőle, a 4-es pedig azt, hogy nagyon függ tőle).⁶

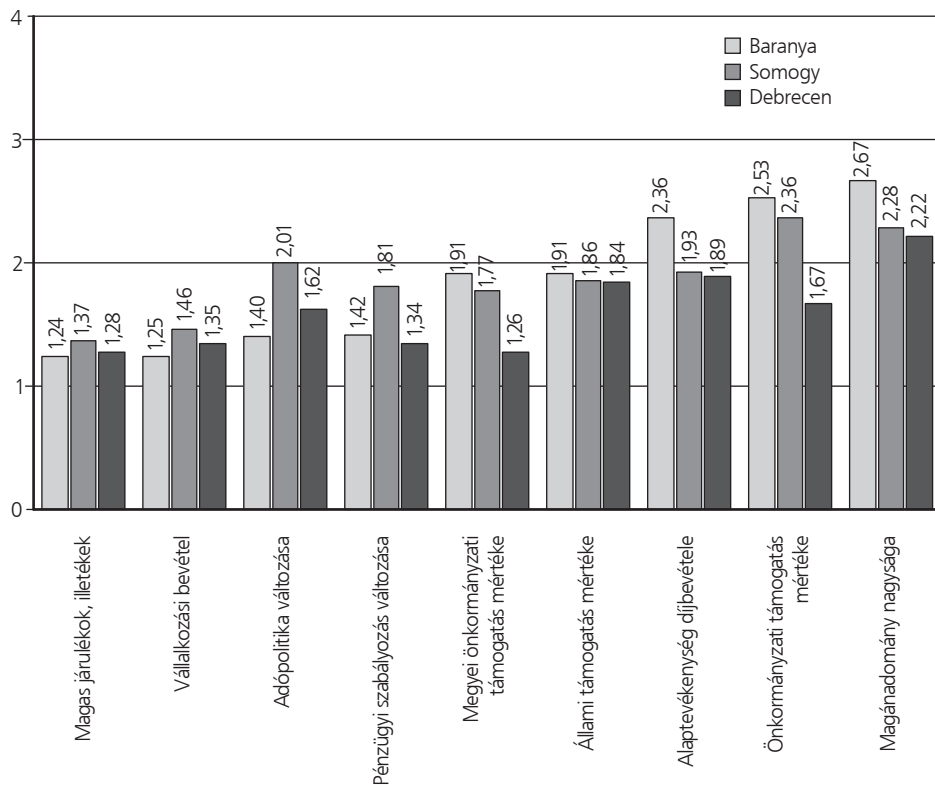
A válaszokat nemcsak megyéknként különítettük el, hanem az alapján is, hogy az adott szervezet milyen „sűrűségű” kapcsolati hálóval rendelkezik. Abból indultunk ki, hogy egy civil szervezet érdekvérvényesítési erejét, pályázati sikerességét, akár a helyi, a megyei vagy akár az országos közéletben jelentősen befolyásolja az, hogy *milyen kapcsolati hálóval rendelkezik*, céljainak elérése érdekében *milyen erőforrásokat képes mozgósítani* (Bartal-Kákai-Szabó, 2005)

Az együttműködés mértékét és a szervezetek kapcsolatrendszerét összetettségük, sokrétűségük miatt is módszertanilag differenciáltan célszerű megközelíteni. Egyrészt azért, mert a vizsgálatnál használt számos változó együttes kezelése inkább a zavart és a tisztázatlanságot erősítheti, másrészt, ha az általánosságokat emeljük ki, akkor a finom összefü-

gések tűnhetnek el. Ezért a „ritka” kapcsolati hálóval rendelkező civil szervezetnek azokat a szervezeteket tekintettük, amelyek négy vagy annál kevesebb partnerrel tartottak fenn kapcsolatot. A „közepesen sűrű” kapcsolati hálóval jellemezhető csoportba azok a szerveződések kerültek, akik tevékenységük során legalább öt, de legfeljebb kilenc szervezettel kerültek kapcsolatba. A „sűrű” kapcsolati háló ismérve a tíznél több szervezettel fenntartott kapcsolat.

A különböző időpontban készített adatfelvételek lehetőséget teremtettek a vélemények összevetésére, az azonosságok és különbségek bemutatására.

A finanszírozási körülmények esetében a leginkább befolyásoló tényező a magánadományok nagysága. Fontos azonban megjegyezni, hogy még ennek hatása is éppen, hogy meghaladja a skálaátlagot. Ennél valamelyest szerényebb hatást tulajdonítanak a szervezetek képviselői az önkormányzati támogatás mértékének, az alaptevékenység díjbevételének valamint az állami támogatások mértékének. A legkisebb hatást a vállalkezési bevételek alakulásáról, és a magas járulékokról tételezik fel.

6. ábra. A tevékenységet befolyásoló finanszírozási tényezők jelentősége (0= a működés egyáltalán nem függ tőle, 4= a működés nagyon függ tőle)

Ha a finanszírozási tényezők jelentőségét a szervezetek kapcsolati hálója alapján összevont csoportok szerint is vizsgáljuk, további lényeges megállapításokat tehetünk.

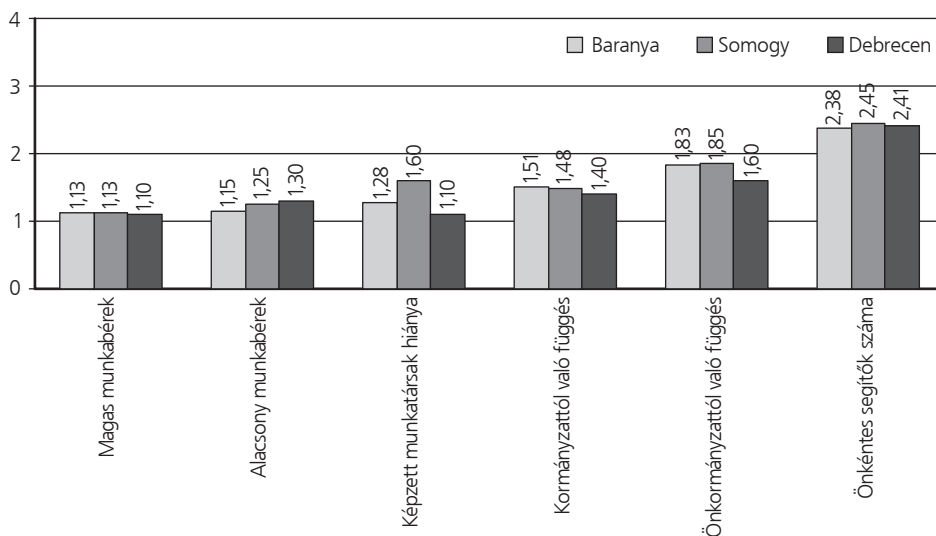
Állítások	Debrecen			Baranya megye			Somogy megye		
	A függ, nagyon függ								
	Ritka	Közepes	Sűrű	Ritka	Közepes	Sűrű	Ritka	Közepes	Sűrű
magánadomány nagysága	61	28	23	65	51	41	43	45	32
állami támogatás mértéke	4	21	42	16	26	66	13	23	47
önkormányzati támogatás mértéke	2	28	39	33	57	63	27	45	49
megyei önkormányzati támogatás mértéke	–	15	16	18	30	52	7	22	43
alaptevékenység díjbevétele	17	38	42	11	24	18	17	31	40
vállalkozási bevétel nagysága	11	15	13	3	4	23	3	12	25
Adópolitika változása	33	13	10	7	13	22	40	29	30
pénzügyi szabályozás változásától	4	11	19	7	10	19	20	23	34
magas járulékok, illetékek	2	9	19	5	6	13	3	6	21

3. táblázat. A finanszírozással kapcsolatos válaszok megoszlása a kapcsolati háló sűrűsége alapján (%)

A ritka kapcsolati hálóval rendelkező szervezetek - az adatok tanúsága szerint - szinte az összes finanszírozással kapcsolatos állításra *érzéketlennek mutatkoznak*, csupán a magánadományok, az önkormányzati támogatás mértéke valamint az adópolitika és a pénzügyi szabályozás változása hozhatják függő helyzetbe a szervezetük működését. A közepes sűrűségű kapcsolathálóval rendelkező szervezetek esetében is hasonló „érzékletlenséget” tapasztalunk azzal a különbséggel, hogy a felsorolt értékek közül *több területnek* (magánadományok, önkormányzati támogatás, megyei önkormányzati támogatás, állami támogatás és alaptevékenység díjbevétele) *tulajdonítanak meghatározó szerepet* szervezetük működésében, mint a ritka kapcsolati hálóval bíró szervezetek. Ezzel szemben a sűrű kapcsolati hálóval rendelkező szervezetek esetében *nagyobb függés mutatkozik az állami és az önkormányzati támogatásoktól*, valamint az alaptevékenység díjbevételeitől. Úgyis értelmezhetjük az adatokat, hogy minél sűrűbb kapcsolati hálóval bír egy adott szervezet, annál nagyobb mértékben függ az állami/önkormányzati szektor támogatásától. Érdekes ugyanakkor az a jelenség, hogy minél szélesebb kapcsolati hálóval rendelkezik egy szervezet, annál kevésbé függ a magánadományok mértékétől. A felsorolt problématerületek tekintetében

érdekesnek tűnhet, hogy a pénzügyi szabályok, az adópolitika változása, valamint a magas járulékok, illetékek nem jelentenek túlzott problémát a szervezeteknek, bár az utóbbira talán magyarázat lehet, hogy a szervezetek többségének vagy nagyon kevés, vagy egyáltalán nincs alkalmazottja, így a járulékok, illetékek is kevésbé érintik őket. Ezt támasztja alá a KSH adatai is, amely a szektor foglalkoztatásban játszott alacsony szerepét mutatja (1993-ban 30 234 fő, 2000-ben 56 004 fő, 2005-ben pedig 82 600 fő volt főállásban nonprofit szervezetnél). Az adatok ugyan közel háromszoros növekedést mutatnak 1993 és 2005 között, ugyanakkor az is tény, hogy a szervezetek többsége (több mint 80%-ka) továbbra is fizetett munkavállalók nélkül próbálta megoldani feladatait.

A szervezet működtetését leginkább befolyásoló kérdésnek az önkéntes segítők számát tartják a megye nonprofit szervezetei. Ebben az esetben is fontos kiemelni azt, hogy ez sem haladja meg a skálaátlag (2,5) szintjét. A kormányzattól és az önkormányzattól való függés, az alacsony illetve magas munkabérek, valamint a képzett munkatársak hiánya csupán csekély mértékű befolyásoló erővel bír.

7. ábra. A tevékenységet befolyásoló működtetési problémák jelentősége (0= a működést egyáltalán nem befolyásolja, 4= a működést nagy mértékben befolyásolja)

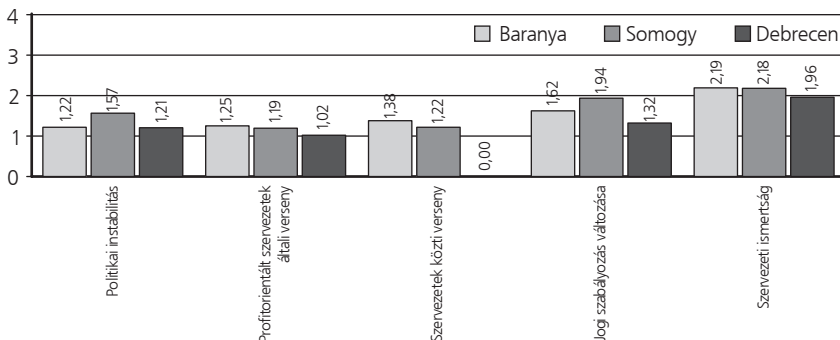
Ez esetben is érdemes a kapcsolati háló sűrűsége alapján megvizsgálni a kapott választásokat.

Állítások	Debrecen			Baranya megye			Somogy megye		
	A függ, nagyon függ								
	Ritka	Közepes	Sűrű	Ritka	Közepes	Sűrű	Ritka	Közepes	Sűrű
képzett munkatársak hiánya	4	7	10	2	7	25	7	4	19
alacsony munkabérek	2	13	19	–	4	9	–	6	15
magas munkabérek	–	4	16	–	6	6	–	1	11
önkormányzattól való függés	–	23	35	7	34	47	13	26	39
kormányzattól való függés	6	7	29	5	15	37	–	14	24
önkéntes segítők számától	37	57	48	37	47	69	23	48	72

4. táblázat. A működtetéssel kapcsolatos válaszok megoszlása a kapcsolati háló sűrűsége alapján (%)

A válaszokban közös, hogy szinte *mindegyik csoportba tartozó szervezet* – eltérő súlyllyal – jelezte, hogy működése *függ az önkéntes segítők számától*. Ebben a körben feltett alternatívák alapján is az látszik, hogy a sűrű kapcsolati hálóval rendelkező szervezetek működésére van a legnagyobb hatással a kormányzati, önkormányzati viszonyrendszer, bár jelentősen elmarad az állami és önkormányzati támogatástól valló függés mértékétől.

Az előző két problémakörbe be nem sorolható tényezők közül szinte minden tényezőnek elenyésző (átlag alatti) befolyást tulajdonítottak a megkérdezett civil szervezetek. Ezen belül a *legnagyobb nehézségnek a szervezeti ismertség* mértékét tartják. A jogi szabályozás változását, a politikai instabilitást, a profitorientált szervezetekkel vívott versenyt egyáltalán nem tekintették működésükre komolyan hatást gyakorló tényezőnek. Ez utóbbi különösen annak fényében tűnik érdekesnek, hogy gyakran hallhatunk olyan megállapításokat, amelyek a nonprofit, illetve profitorientált vállalkozások közötti verseny fokozódásáról beszélnek.

8. ábra. A tevékenységet befolyásoló egyéb problémák jelentősége (0= a működést egyáltalán nem befolyásolja, 4= a működést nagy mértékben befolyásolja)

A nonprofit szektor és az önkormányzatok közötti kapcsolatot jelezheti, hogy egyre több önkormányzat köt ellátási szerződést egyházi, alapítványi szervezetekkel, és ezeken a szervezeteken keresztül átmeneti szállásokat, ingyenkonyhákat működtetnek, jogi-életvezetési tanácsokat nyújtanak krízishelyzetbe kerülőknek.

Az állami, önkormányzati források szűkülésével mind erőteljesebb a törekvés arra, hogy a szolgáltató/segítő és hatósági/igazgatási feladatok újra egy kézbe kerüljenek, ugyanis így lehet szabályozni bizonyos ellátásokhoz való hozzájutást. Az ellátáshoz való hozzájutás feltételeként elő lehet írni speciális szolgáltatások igénybevételét; a korábban önként igénybe vehető tréning, tanácsadás, támogatott foglalkoztatásban való részvétel mindinkább a munkanélküli ellátás, a regisztrációban való maradás feltételévé válik.

A nem állami szervezetek közfeladatok ellátásába való bekapcsolódását a '90-es évek során született jogszabályok (állami szervek működésére vonatkozó valamint a különböző ágazati törvények), ha ágazati eltérésekkel is, de többé-kevésbé megteremtették.

A szerződéses kapcsolatok lassú előretörését mutatják a Központi Statisztikai Hivatal rendszeres adatfelvételei is. Helyi feladat ellátására 1996-ban 338 önkormányzat kötött szerződést 900 nonprofit szervezettel, ebből 53% volt egyesület, 28% alapítvány, 10% közhasznú társaság és 9% vallási szervezet. 2000-ben már 632 önkormányzat kötött szerződést 1666 nonprofit szervezettel, melyből 49% volt egyesület, 29% alapítvány és 22% közhasznú társaság, azaz a kht-k aránya megduplázódott, míg az egyesületek aránya csökkent (Sebestény, 1998, 30.o.; 2002, 50.o.). A 2004-ben végzett önkormányzati adatgyűjtés azt mutatja, hogy tovább növekedett azon önkormányzatok száma, amelyek szerződést kötöttek nonprofit szervezettel. Számuk 752 volt, akik 2666 civil szervezettel álltak szerződéses kapcsolatban közfeladat ellátására, közülük 57 százalék volt egyesület, 25 százalék alapítvány és 19 százalék közhasznú társaság. Érdemes ezt az adatot összevetni a KSH 2003-as adatgyűjtésével bár ebben az adatgyűjtésben a civil szervezetek oldaláról vizsgálja ezt a kérdést, mégis érdemes az adatokat alaposabban szemügyre venni. Az adatok szerint a szervezetek 4,1%-ának (2183) volt szerződése önkormányzattal⁷, melyből 50% egyesület, 26% alapítvány, 6% közalapítvány és 18% kht. Mindebből azt olvashatnánk ki, hogy bár nem nagy lépésekkel, de *növekszik azon szervezetek köre, amelyek alkalmasak különböző közszolgáltatások ellátására.* Azonban, ha a szerződések arányát a szervezeteken belül vizsgáljuk, akkor egy más megoszlást kapunk. Ebben a vonatkozásban az alapítványok 3%-ának, a közalapítványok 9%-ának, az egyesületek 4%-ának és a kht-k 31%-ának van szerződése az önkormányzatokkal. Tevékenységi főcsoportok szerint az önkormányzatok elsősorban a kultúra, oktatás, egészségügy, szociális ellátás, településfejlesztés, közbiztonság és környezetvédelem területén kötnek szerződést civil szervezetekkel. Eltérő képet kapunk akkor, ha a szerződéskötést aszerint is vizsgáljuk, hogy bizonyos tevékenységterületen belül, milyen jogformájú szervezettel köt szerződést az önkormányzat. A kultúra területén az alapítványok és a kht-k a meghatározóak. Az oktatás területén az alapítványok és a közalapítványok jelennek meg. Az egészségügy területén az alapítványok és a kht-k, a szociális területen pedig az alapítványok a jellemző szervezeti formák. A környezetvédelem területén a kht-k. A településfejlesztés terén pedig a közalapítványok és a kht-k. A gazdaságfejlesztés

területén pedig szintén a kht-k a meghatározóak. Az egyesületek jellemzően a természeti csapások, a környezetvédelem, az állampolgári jogok és közbiztonság területén tudnak szerződéses viszonyt kialakítani az önkormányzatokkal. Az adatok tehát azt mutatják, hogy az önkormányzati finanszírozású közfeladatokat – többnyire szerződésben rögzített feltételekkel – átvállaló nonprofit szervezetek elenyésző kisebbségben vannak az egészen más típusú és funkciójú⁸, az önkormányzatok által csak egészen csekély összegekkel támogatott civil szereplőkkel szemben (Kákai, 2007, 180.o.).

A kapcsolati hálók sűrűsége alapján vizsgálva ezt a kérdéscsoportot talán leginkább az tűnik érdekesnek, hogy *nincs verseny* – az adatok szerint – *a civil szervezetek és a profitorientált szervezetek között*. Ez azért lehet érdekes, mert gyakran említik, hogy a szolgáltatások nyújtásának piacán gyakran kerülnek szembe a nonprofit szervezetek a különböző profitorientált szervezettel. Ennek fontosságát mutatta a dél-dunántúli régióban 2003-ban végzett vizsgálatunk is, ahol a szervezetek egyik legfontosabb problémájaként jelent meg ez a dimenzió⁹(Bartal-Kákai, 2003).

Állítások	Debrecen			Baranya megye			Somogy megye		
	A függ, nagyon függ								
	Ritka	Közepes	Sűrű	Ritka	Közepes	Sűrű	Ritka	Közepes	Sűrű
Profitorientált szervezetek által teremtett versenytől	6	7	–	2	9	10	4	2	8
A szervezet ismertségétől	22	30	42	24	45	71	11	39	64
Más civil szervezet által teremtett versenytől	–	–	–	4	11	23	–	1	17
Politikai instabilitástól	4	9	19	4	4	19	7	14	28
Jogi szabályozás változásától	9	9	23	12	23	35	18	27	40

5. táblázat. Az egyéb problémákkal kapcsolatos válaszok megoszlása a kapcsolati háló sűrűsége alapján (%)

A felsorolt problémák közül csupán a szervezet ismertségét jelölték meg – eltérő hangsúllyal – a szervezetek. Közülük is kiemelkednek sűrű kapcsolati hálóval bíró szervezetek, akik szerint a szervezet ismertségének jelentős hatása van szervezetük működésére. E mellett a jogi szabályozás változása is – bár jóval kisebb mértékben – hat szervezetük tevékenységére.

Összességében a felsorolt problémahalmazok tekintetében megállapíthatjuk, hogy a baranyai szervezetek esetében *nem beszélhetünk lényeges, a szervezetek napi működését befolyásoló problémákról*. Ugyanis a felsorolt változók egyike esetében sem kaptunk a skálaátlagot jelentősen meghaladó válaszokat. A táblázatokból jól látszik, hogy a szektor legfontosabb gondjai a pénzügyi támogatások köré csoportosíthatók. A források megszer-

zésében sokkal kisebb szerepet tulajdonítanak a versenynek, ami utalhat a „piac” felosztottságára vagy kialakulatlanságára. Ezzel szemben, ha ugyan ezeket a problémahalmazokat a szervezetek kapcsolati hálójának sűrűsége alapján vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy a *sűrű kapcsolattal rendelkező szervezetek napi működésére lényegesen nagyobb befolyást gyakorol a pénzügyi, gazdasági, politikai környezet*, mint a ritka vagy közepes szervezetek esetében. Ebből arra következtethetünk, hogy a szervezetek kapcsolat hálójának növekedése nem csak a stabilitást – a több lábon állás miatt is – hanem a többirányú érzékenységet is növelheti.

Néhány összegző gondolat

Amennyiben figyelmesen megvizsgáljuk a szervezetek fejlődését elősegítő jogszabályokat és intézkedéseket a 90-es évek elejétől kezdve (pl.: 1%-os tv., közhasznú tv., NCA, önkéntes tv., stb.) azt látjuk, hogy az eddig megszületett intézkedésekkel a szektor működésének keretei megteremtődtek, ezért a további cél csak a jelenlegi struktúra aprólékos átalakítása lehet. Ugyanis még mindig keverednek a nonprofit formák és funkciók, nem határolható pontosan körül a „civil” illetve a „félállami” nonprofit szektor; emellett a szektor politikai-gazdasági jelentősége sem tisztázódott. Az egyesületi és alapítványi szabályozás strukturális visszaságai, szabályozatlanságai vagy túlszabályozottságai megnehezítik, életszerűtlenné teszik e szervezetek rendeltetésszerű működését. Az állammal, önkormányzatokkal összefonódott nonprofit szervezetek szabálytalanságokra, visszásságokra adnak alkalmat, míg a „klasszikus” civil szervezetek lépéshátrányba kerültek velük szemben. Nem átlátható és nem konzisztens az állami finanszírozási rendszer; a civil szervezetekkel szemben hierarchikus felállást tükröző patriarchális támogatási mentalitás, nem pedig a partneri szemléletet tükröző szerződéses mentalitás a jellemző. Az „NCA-kísérletét” ebből a szempontból sikertelennek nevezhetjük, hiszen csak csökkenteni nem megváltoztatni tudta ezt a mentalitást (Kákai, 2005, 514.o.). Megindult, majd elakadt a jogalkotás reformja, amely a korábbiaknál nagyobb figyelmet fordít az érintettek döntéshozatalba történő befolyására, ám ez még nem oldja meg az intézményesített érdekegyeztetési fórumok és a lobbizás szabályozatlanságának visszásságait. Ugyanakkor a jövőre vonatkozó elképzelések végiggondolása folyamán azt is érdemes szem előtt tartani, hogy a jelenlegi rendszer, így az állam szerepének újra gondolása, időszzerűvé vált. Amennyiben elfogadjuk annak szükségességét, hogy újra kell definiálni az állam szerepét, ebben az esetben elengedhetetlen a fentebb leírtak figyelembe vételével a civil szervezetek állami feladat átvállalásának újra értelmezése, finanszírozási hátterének átgondolása, átláthatóvá tétele, valamint a feladatok újraosztásával az eddigi normatív támogatási rendszer kiszélesítése.

Felhasznált irodalom

Bartal Anna Mária-Kákai László 2003: *Civil szervezetek és civil projektek szerepe a dél-dunántúli régió fejlesztésében*. Kutatási zárójelentés. Baranya-Somogy-Tolna Megyei Önkormányzat megbízásából.

- Bartal Anna Mária-Kákai László-Szabó István 2004: *Civil kapcsolati hálók Debrecenben*. Debrecen MJV Önkormányzata által támogatott kutatás, Kutatási zárójelentés. Századvég Civil Akadémia, Budapest
- Bartal Anna Mária-Kákai László-Szabó István 2005: Civil szervezetek érdekképviselése, kapcsolatrendszere. Kutatási zárójelentés. Századvég Civil Akadémia, Budapest
- Csegény Péter-Kákai László 2001: *Köztes Helyzet!? A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában az ezredforduló Magyarországon*. Miniszterelnöki Hivatal Budapest
- Kákai László 2004: *Önkormányzunk érteteket, de nélkületek! Pártok és civil szervezetek a helyi társadalmakban* Századvég
- Kákai László 2005: Áttörés vagy „államosítás”? In: *A jóléti rendszerváltás csődje*. (szerk.) Gazsó Tibor-Stumpf István Századvég, Budapest
- Kákai László 2007: Civil szervezetek a helyi és területi közszolgáltatások ellátásában. In: *Piacok a Főtéren. Helyi kormányzás és szolgáltatásszervezés* (szerk.) Horváth M. Tamás MKI Budapest, 2007, 161-210.o.
- Sebestény István 1998: Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolata 1996. KSH. Budapest.
- Sebestény István 2002: Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolata 2000. KSH. Budapest.

Jegyzetek

- 1 „Civil kapcsolati hálók Debrecenben.” Debrecen MJV Önkormányzata által támogatott kutatás, Századvég Civil Akadémia 2004 (Empirikus kutatás, Bartal Anna Máriaival és Szabó Istvánnal közösen); *A nonprofit szektor érdekképviselése, kapcsolatrendszere*.” NCA-tól elnyert kutatás, Századvég Civil Akadémia 2005 (Empirikus kutatás, Bartal Anna Máriaival és Szabó Istvánnal közösen); „Civil szervezetek társadalmi beágyazottsága Baranya megyében” (Empirikus kutatás, NCA támogatásával 01226/22/05); „Kutatás a Dél-dunántúli civil szervezetek együttműködési stratégiáiról” (Empirikus kutatás, NCA támogatásával 00405/21/06).
- 2 A Baranya és Somogy megyei tanulmányok teljes egészében hozzáférhetők a www.polusok.hu honlapon.
- 3 A két dimenziót főkomponens elemzéssel állítottuk elő, amely a mért változók lineáris kombinációját hozza létre, egyetlen dimenzióba sűrítve azokat. A faktorsúly oszlopban szereplő érték azt mutatja meg, hogy az egyes változók milyen súllyal vesznek részt a főkomponens kialakításában. A faktorsúlyok értéke -1 és +1 között mozoghat.
- 4 A két főkomponens együttes vizsgálatát klaszterelemzéssel végeztük. Az ábrákon szereplő oszlopok az egyes klaszterek középpontjainak koordinátái. Ennek segítségével állapítható meg, hogy az adott klaszterhez tartozó válaszdó, a főkomponensek mely pólusához áll közelebb. A főkomponens pozitív oldalának jelentése az, hogy fontosnak tartja az ehhez a dimenzióhoz tartozó kapcsolattípus fenntartását a szervezet sikeressége szempontjából. A negatív pólus ennek fordítottját jelenti, vagyis azt, hogy az ehhez a dimenzióhoz tartozó kapcsolattípus fenntartását a szervezet sikeressége szempontjából nem tartja fontosnak.

- 5 A véleménydimenziót főkomponens elemzéssel állítottuk elő, amely a mért változók lineáris kombinációját hozza létre, egyetlen dimenzióba sűrítve azokat. A faktorsúly oszlopban szereplő érték azt mutatja meg, hogy az egyes változók milyen súllyal vesznek részt a főkomponens kialakításában. A faktorsúlyok értéke -1 és +1 között mozoghat.
- 6 A civil szervezetek vizsgálata során 22 kijelentést kellett a válaszadóknak osztályozni 1-től 4-ig terjedő skálán, aszerint, hogy az adott kijelentés problematikusságát mennyire tartották fontosnak (az 1-es jelentése, hogy egyáltalán nem függ tőle, a 4-es pedig azt, hogy nagyon függ tőle).
- 7 Ha a két adatot összevetjük, akkor azt látjuk, hogy az önkormányzatok körében végzett adatgyűjtés szerint a nonprofit szervezetek 5,1 százalékával álltak szerződéses kapcsolatban 2004-ben az önkormányzatok, ami 1 százalékkal magasabb, mint amit a nonprofit szervezetek körében végzett adatgyűjtés mutatott 2003-ban.
- 8 Ilyenek például a polgárőrség, a tűzoltó-egyesületek, a településszépítő, hagyományőrző körök stb.
- 9 Az ötfokú skálán a megkérdezett szervezetek 4,24-es átlagot adtak, ami egyértelműen a verseny létre és erősségére utal.

A CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK SZEREPVÁLLALÁSA A FELNŐTTEK KÉPZÉSÉBEN¹

Arapovics Mária

A modernkori demokráciák a felismert, tudatosá vált és gyakorolt állampolgári létforma híján nem bizonyultak tartósan működőképesnek. Civil szervezetek sokasága hozta létre azt a finom, de igen erős társadalmi szövetet, amely mára önálló társadalmi-gazdasági tényezővé vált, s amelyet nonprofit szektornak nevezünk.

Gazdasági szerepe mellett évszázados hagyományra tekint vissza a civil szféra önművelődést segítő, s a társadalmi esélyegyenlőséget növelő célú felnőttoktatási tevékenysége. Vizsgálatunk legfőbb célja az volt, hogy átfogó képet adjon a felnőttképzéssel foglalkozó (azaz felnőttképzési) nonprofit szervezetek általános és speciális jellemzőiről, a képzési piacon betöltött szerepükről és sajátosságaiukról. Tanulmányunk arra keresi a választ, hogy megvalósul-e az egész életen át tartó tanulás állampolgársági tudatosságra törekvő eleme a civil-nonprofit szervezetek képzéseiben, vagy pedig a munkaerő-piaci szempontok alárendeltségébe kerül az iskolarendszeren kívüli oktatás.

I. A kutatás módszerei

A kutatás során a társadalomtudományi kutatások módszereit alkalmaztuk, feldolgozva és elemezve a vonatkozó szakirodalmat, az európai uniós és hazai dokumentumokat, jogszabályokat és statisztikai adatokat, valamint kérdőíves felmérést és interjúkat készítettünk.

A több mint 1200 nonprofit szervezet - a KSH által felnőttoktatási célúnak besorol valamint a Szociális és Munkaügyi Minisztérium felnőttképzési nyilvántartásban szereplő szervezet - címére kiküldött kérdőívből 135 nonprofit szervezet küldött vissza kitöltött adatlapot. Ezzel párhuzamosan felvettük a feltáró jellegű mélyinterjúkat is. Olyan 15 felnőttoktatási szakértőt kerestünk fel, aki felnőttképzési tapasztalattal rendelkezik, esetenként hagyománnyal bíró szervezet vezetője vagy képzési felelőse. A kiválasztásnál ugyanakkor arra is

törekedtünk, hogy a nonprofit szektor – felnőttoktatásban is érvényesülő - jellegzetes sokszínűségét ebben a megközelítésben is reprezentálhassuk, azaz képviselve legyen egyesület, alapítvány, közhasznú társaság, közalapítvány, „egyszemélyesen” működtetett, közepes és nagy apparátussal dolgozó szervezet, legalább 4 régióból fővárosi, nagyvárosi és kistéle-
pülési szervezet, nyelvoktatással, szakmai képzéssel, ismeretterjesztéssel, civil/állampolgári ismeretek átadásával foglalkozó is, felnőttoktatási (ismeretterjesztő, népfőiskola, nyelviskola, továbbképző), felnőttképzési érdekképviseleti és más célú, nem oktatási szervezet, az oktatási formája szerint: iskolarendszeren kívüli és iskolarendszerű, de iskolarendszeren kívüli képzést is folytató nonprofit (egyetem, szakközépiskola és térségi integrált képzőközpont).
Kontrollcsoportként 2 profitorientált felnőttképző társaságot valamint az államigazgatást magas döntéshozói szinten képviselő minisztériumi köztisztviselőt is bevontunk a felmérésbe.

A kutatásunkban összesen 141 felnőttképzési nonprofit szervezet, 2 gazdasági társaság és egy államigazgatási szerv képviselője vett részt. Az adatfelvételre 2007. márciustól-júniusig került sor, a vizsgált időszak 2006. évre fókuszált, de érintette az elmúlt 10-15 év tapasztalatait is.

2. Tendenciák a felnőttképzésben

Kutatásunk egyik kérdése arra irányult, hogy milyen fő tendenciák jellemzik a felnőttképzést Európában és hazánkban valamint, hogy a magyar felnőttképzési piacon milyen mértékben, az oktatás milyen színterein vannak jelen nonprofit szervezetek.

Felmérésünk is alátámasztotta azt a nézetet, hogy a bár az élethosszig tartó tanulás fogalma bekerült a köztudatba, a megértése még felszínes. Az egész életen át tartó tanulás paradigmája szerint a tanulás az iskolai előkészítéstől a nyugdíj utáni korig terjedően magában foglal minden formális, nem-formális és informális tanulást, minden olyan tanulási tevékenységet, amely személyes, állampolgári, társadalmi, foglalkoztatási szempontból tudás, készségek és képességek fejlesztése céljából történik. Az élethosszig tartó tanulás gazdasági szempontok következtében került az európai oktatáspolitikai középpontjába azáltal, hogy Lisszabonban megfogalmazódott az ambiciózus, ugyanakkor eleve kudarcra ítélt cél, hogy Európa váljon a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb tudásalapú gazdaságává. (Gács: 2005) A lisszaboni stratégia az unió legégetőbb problémáira mutatott rá, több fejlesztési területet irányoz elő. Wim Kok pár évvel későbbi jelentése nyomán viszont már reálisabbá vált a célkitűzés, „csupán” a munkahelyteremtés és a foglalkoztatás növelése, az oktatás és felnőttképzés támogatása válik hangsúlyossá. (Kok: 2004) Kiemelnénk viszont azt a tényt, hogy a jelentős demokráciadeficittel rendelkező uniós tagországok az oktatási dokumentumokban kettős feladatot állítanak az élethosszig tartó tanulás megvalósítása elé: a foglalkoztathatóság és az állampolgári tudatosság növelését. A csatlakozó Magyarország ennek megfelelően alkotta meg az Nemzeti Fejlesztési Tervet, a Stratégiát az egész életen át tartó tanulásról, majd az Új Magyarország Fejlesztési Tervet, kialakítva az uniós támogatások fogadására az operatív programokat. A felnőttképzés támogatása

a Humán Erőforrás-fejlesztése Operatív Program pályázatain, majd 2007/2008-tól a Társadalmi Megújulás és a Társadalmi Infrastruktúra operatív programokon keresztül valósulhat meg, nagyságrendekkel megnövelve a felnőttképzésre fordítható támogatások összegét. Tény, hogy Magyarország foglalkoztatási és tanulásban való részvételi adatai messze nem érik el az uniós átlagot. A 25-64 éves korosztályban az EU 25 tanulási részvételi aránya 42%, míg hazánké mindössze 12% (!) az Eurostat 2005. évi adatai alapján.

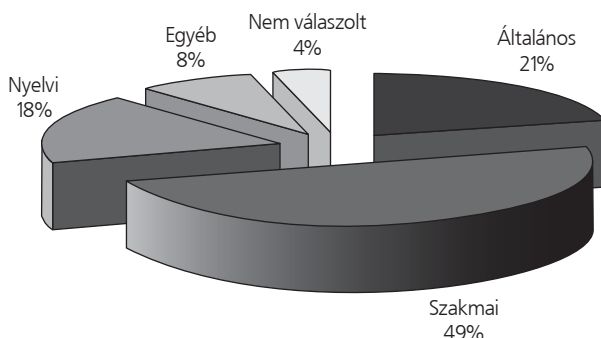
Kérem excelben vagy az adatsort

1. sz. ábra. Az EU25 országok tanulásban való részvételi aránya nemek és számok szerint, 2003. Forrás: Eurostat: Lifelong Learning in Europe, 2005.

A magyarországi felnőttképzés legfőbb céljai között a munkaerő-piaci helyzetet javító, a foglalkoztatást elősegítő és a munkahelymegtartó kompetenciákat fejlesztő képzések állnak. A tanulás részvételi mutatókból az is kiderül, hogy azoknak a tanulási hajlandósága a legalacsonyabb, akiknek munkaerő-piaci szempontból a legnagyobb szüksége lenne kompetenciáik fejlesztésére. Ennek megfelelően az állami támogatás kedvezményezettjei, azaz a közpénzek elosztásának felnőttképzési célcsoportjai és céljai a regisztrált álláskereső/munkanélküliek, a hátrányos helyzetű pályakezdők, idősek, fogyatékosok, GyES-GyED-GyET-en lévő, valamint az inaktív, a kereset nélküliek. A fejlesztési támogatásokra a gazdaság- és technológiafejlesztést elősegítő szerkezetváltást, valamint a képzési infrastruktúrát, a tananyagot, a tanítási módszertant vagy a szolgáltatás fejlesztését megvalósítók (leginkább az akkreditált képzőhelyek) számíthatnak.

A felnőttképzés funkcióváltása, a gazdasági és megélhetési szempontok előtérbe helyezése a közelmúltban megjelenő tendencia. A felnőttképzés támogatási rendszerének legfőbb támogatója jelenleg is az állam, viszont a kormányzat finanszírozó rendszere leginkább a munkanélküliség problémájának megoldásaként támogatja a felnőttképzést, előnyökhöz pedig azokat kívánja juttatni, akik aktív szerepet vállalnak a munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetben élő rétegek képzésében, feledve az élethosszig tartó tanulás azon

elemét, hogy szükséges lenne az aktív állampolgári attitűd elsajátítása. A közfeladatokat át- vállaló, támogatások tekintetében nagy részben az államtól függő felnőttképzési nonprofit szervezetek alkalmazkodni kényszerültek az állami támogatáspolitikához. A felmérésünkben részt vett 139 felnőttképzést folytató, azaz felnőttképzési szervezet közel fele (!) jelezte, hogy képzései szakmai jellegűek, ugyanakkor a szervezetek között csak elvétve voltak foglalkoztatási célú szervezetek. A szervezetek negyede nyelvi, kevesebb, mint negyede általános célú tevékenységet folytat. Megdőlt tehát az a feltételezésünk, hogy a felnőttképzési szervezetek képzési céljait tekintve többségében általános, állampolgári tudatosságot, művelődést szolgáló tanfolyamokat indítanának. Természetesen ez is megjelenik a kínálatukban, de nem ez a domináns. Az általános képzések többségének is az a legfőbb célja, hogy olyan készség fejlesztésére irányuljon, ami a foglalkoztatási feltételeket javítani tudja, ezek többsége kommunikációs, számítástechnikai, tanulásmódszertani irányultságú.

2. sz. ábra. A felnőttképzési programok típus és szám szerinti megoszlása

A tíz évvel ezelőtti vagy még korábbi, esetleg történelmi időszakokhoz viszonyítva jóval kisebb arányban van jelen, hogy a személyiség egészét, a világmegértést, a kritikai gondolkodást, vagy a demokratikus szemléletmódot szolgálja a nonprofitok képzési kínálata. A folyamatos művelődés Gelencsér Katalin szavait idézve nemcsak a rációt, hanem az érzelmeket, az akaratot az „EGÉSZ-leges” és „EGÉSZ-séges” emberi életet formálja. (Gelencsér:1998:24)

Maróti Andor arra hívja fel a figyelmet, hogy az élethosszig tartó tanulás gyakorlati vonzata tapasztalható csupán hazánkban: a felnőttkori tanulás természetesé válása, elismerése, de leginkább csak a munkaerő-szükségletnek megfelelően. (Maróti: 2002:11)

3. Nonprofitok a felnőttképzés intézményrendszerében

A diverzifikálódott és többszektörűvé vált felnőttoktatási piacon a felnőttoktatási nonprofit szervezeteknek kimutatható részesedése van. Zachár László megfogalmazása szerint az

iskolarendszer, a regionális munkaerő-fejlesztő, átképző központok rendszere és a felnőttképzési vállalkozások intézményhálózatát négypólusúvá tette a civil szervezetek képzési tevékenysége. (Zachár: 2003:16) A civil-nonprofit szervezetek a képzés minden szintjén jelen vannak, de jellemző többségében az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben. Koltai Dénes összehasonlította az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli képzéseket, összehasonlítását frissítettük és kutatásunk eredményeinek ismeretében kiegészítettük a nonprofit jegyekkel. (Koltai: 1992:7) Az iskolarendszeren kívüli nonprofit felnőttképzés jellegzetességei tehát:

- Szabadság a művelődési anyag kiválasztásában, kötöttség az OKJ-s és akkreditált képzések esetében
- Diverzifikációs tendenciák, európai oktatáspolitikai és kormánystratégia hatása a pályázatokon keresztül
- Közvetett és közvetlen állami finanszírozás, magánadományok
- Nonprofit működés, a profitszétosztás tilalma
- „Piacköztes” szerep: támogató fizeti a képzést/szolgáltatást, vagy annak egy részét, és a kedvezményezett élvezi, esetenként a támogató is profitál belőle
- Piaci ár alá menő árak, rászorultaknak ingyenesség
- Átlagosan díjazott, bizonytalan státusú oktatók
- Szakmai kompetenciák fejlesztése, képességfejlesztés, tréning, állampolgári ismeretek átadása
- Az engedélyezésben és vizsgáztatásban rejtett mechanizmusok
- Minőségben piaci versenyre és akkreditációra törekvés

A felnőttképzés intézményrendszert gazdagító formát testesítenek meg, a többi nonprofit mellett sajátos felnőttképzési formációt alkotnak a hagyományosan alulról szerveződő, iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben részt vállaló tudományos-ismeretterjesztő társaságok és a népfőiskolák. Az oktatáspolitikai hozta létre a szakképzési iskolarendszerben általában közhasznú szervezetként működtetett, felnőttképzési célokat kitűző TISZK-ek hálózatát, melyekről jelenleg nem tudható, hogy a kht.-k megszűnésével hányan maradnak meg a nonprofit forma mellett.

A felnőttképzés területén jelenleg 10-15%-os feladatvállalásról beszélhetünk a nonprofitok esetében, ennél akkor juthat meghatározott, hangsúlyosabb szerep a nonprofit felnőttképzési szervezeteknek, ha képesek lesznek megfelelni a felnőttképzés minőségi feltételeinek.

4. A felnőttképzési nyilvántartás mint tükör

4.1. A statisztikai adatok

Kutatásunk arra a kérdésre is kereste a választ, hogy tevékenységük, fő funkciójuk és jogi formájuk szerint milyen nonprofit szervezetek foglalkoznak napjainkban felnőttképzéssel Magyarországon és hogy viszonyul ez a szektor egészéhez képest. 2004-ben a KSH az ok-

tatási szervezetekre vonatkozóan külön felmérést készített. (Bocz és mtsai:2006) Ebben az évben az ötvezret meghaladó nonprofitok 15%-a oktatási tevékenységű volt. Az oktatási célú nonprofit szervezetek száma a kilencvenes évektől kezdődően egyenesletes növekedést mutat. 2004-ben már 7,6 ezer oktatási nonprofit működött, túlnyomó többségük alapítványi formában - az összes alapítványnak a harmadát teszik ki az oktatási célúak. Az oktatási szervezetekre is jellemző az, ami a többi nonprofit szervezetre, hogy bár összességében jelentős állami támogatásokat kapnak, ezeknek a támogatásoknak a döntő többsége állami vagy önkormányzati alapítású kht.-k és közalapítványok költségvetését gyarapítja, a magánalapítványok és az egyesületek pedig a mindennapi életben maradásért küzdenek. Ugyanakkor az oktatási célú szervezetek közfeladatokat is átvállaló tevékenységükkel jelentős mértékben hozzájárulnak magyar lakosság tanulásának támogatásához. Az összes oktatási szervezeteknek 7%-a, közel 400 nonprofit szervezet folytat fő tevékenységi körét tekintve felnőttoktatást. A gyermekoktatással szemben, ezen a területen az egyesületi forma volt a domináns a kilencvenes évek derekán. Mára ez megváltozott. Már csak a felnőttoktatási szervezetek harmada működik egyesületi formában, közel kétharmaduk pedig alapítványként. Bár a felnőttoktatási szervezetek tekintetében különösen jelentős hányadot képvisel az alaptevékenységi bevétel nagysága (45%) és a szektor egészéhez képest jelentős magánadományokkal is rendelkeznek, mégis erősen függnek az állami támogatásoktól. Ez a helyzet is okozza azt a tendenciát, hogy tevékenységük jelentősen elmozdult a munkaerő-piaci képzések irányába. 1994-96-hoz képest megnövekedett a nyelvoktatással, átképzéssel és továbbképzéssel foglalkozó szervezetek száma. Talán nem meglepő, hiszen a foglalkoztathatósághoz, a mobilitáshoz és a diploma megszerzéséhez nélkülözhetlenné vált a nyelvtudás; a munkahely megtartásához, a munkaerő-piaci helyzet javításához pedig elengedhetetlen szükségletté vált a szakmai képzésben, át- és továbbképzésben való részvétel. A felnőttképzési területen nagy számban, számottevő piaci részesedéssel és állami támogatottsággal jelentek meg a közhasznú társaságok és a közalapítványok. Az oktatási területen működő közalapítványok bevételének 70%-át, a közalapítványok 60%-át állami bevétel adja.

A tényleges felnőttképzési tevékenységet jobban kifejezi, a felnőttképzési nyilvántartásban szereplő adat, mely szerint 2006. év decemberéig 878 nonprofit szervezet - tehát a KSH statisztikájában megjelenített szervezetszám több mint kétszerese – regisztrált.

4.2. A felnőttképzési nyilvántartási adatok és a jogtudatosság hiánya

A felnőttképzési törvény hatályba lépése, 2001. óta kötelező minden felnőttképzést folytató jogi személy számára a regisztráció. A négy évig érvényes, regionális alapon nyilvántartott statisztikai, tájékoztatói és ellenőrzési feladatok elvégzésére alkalmas rendszer, mely növelheti az adott intézménynél tanulni szándékozók biztonságérzetét. 2007. I. negyedévében közel 6200 regisztrált felnőttképző intézmény volt. Az összes nyilvántartott felnőttképzési intézménynek 14%-a, 878 volt a nonprofit szervezet. A nyilvántartott szervezetek többsége alapítványként vagy egyesületként működik, ugyanakkor 20%-os jelenlétükkel erősen felülreprezentáltak a közhasznú társaságok, hiszen ezek számaránya 3%-os a szektor egészét tekintve. Számará-

nyukhoz képest viszonylag soknak mondható a regisztrált érdekképviseltek, szakszervezetek, közttestületek, egyesülések, szövetségek részvétele is a felnőttképzési területen.

A 900 körüli szám már jobban kifejezi tehát a ténylegesen felnőttképzéssel foglalkozó nonprofitok nagyságrendjét. A felmérésünk meglepő eredménye viszont az lett, hogy a két nyilvántartott csoport csak kis mértékben fed azonos szervezeteket. A felnőttoktatási szervezetek 87%-a ugyanis nem szerepel a felnőttképzési nyilvántartásban!

A kutatásunk egyik, nem feltételezett eredménye lett annak bebizonyosodása, hogy a jogtudatosság hiánya a felnőttképzési területen is érzékelhető. Hiszen a felnőttoktatási főtevékenységi körűnek tartott, magukat annak valló nonprofit szervezetek jelentős többsége nem járt el a nyilvántartás ügyében. Sajnos, ez az egész felnőttképzési területre igaz, a regisztráció hiánya a vállalkozások világában is nagymértékben megjelenik, ennek eredményeképpen 2007-től szigorodtak a jogszabályok, jelentős összeggé nőtt a nyilvántartásba nem jelentkező felnőttképzési tevékenységet végzők bírságának díjtétele is. (2007 áprilisában például két alapítvány is 524 ezer forintos bírságot szenvedett el, mert úgy folytatott rendszeres felnőttoktatást, hogy elmulasztotta a regisztrációt.) Vizsgáltuk ennek a felmerült problémának az okát is. A nonprofit felnőttképzők esetében, nem anyagi okra kell gondolnunk, hiszen illetékmentességet élveznek. Egyrészt a jóhiszemű tájékozatlanság, az önkéntesek amatőrizmusa áll a jelenség mögött, másrészt a viszont egyfajta restség, nemtörődömség, harmadrészt pedig a jogkövetés szándékának a hiánya. A szervezetek működtetői nem gondolják, hogy a bejelentés elkerülése jogszabályba ütköző tevékenység lenne, vagy pedig felmentik magukat, mert sok kisvállalkozás is működik nyilvántartás nélkül, és tisztában vannak az ellenőrzés következtelen voltával, a bírságolás és eltiltás elmaradásával. Ugyanakkor a vizsgálat felveti azt a kérdést is, hogy ha az egész életen át tartó tanulás megvalósítását szolgáló oktatási szakemberek által működtetett felnőttoktatási szervezetek esetében ilyen nagy arányú a bejelentés nélkül végzett felnőttképzés, akkor vajon milyen mértékben van jelen ez a probléma az egyéb célú, felnőttképzést szervező szervezetek, valamint egyéb vállalkozások körében. Felmerül egyúttal az a kérdés is, hogy a környezeti változások követésére és az azokhoz alkalmazkodni nem képes pedagógusok tudnak, akarnak-e tanulni egy életen át. Ezért gondoljuk, hogy a nyilvántartás problémái tükrözik a felnőttképzés egyéb problémáit is.

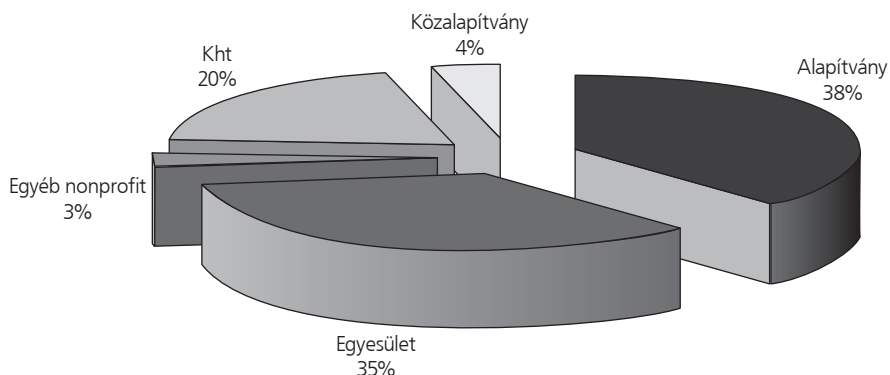
Nem feltétlenül a KSH által felnőttoktatási célú szervezetek közé sorolt nonprofitok között kell keresnünk tehát a minőségi, versenyképes szolgáltatást nyújtó felnőttképzési nonprofit szervezeteket, hanem a „felnőttképzési” nonprofitok között, azaz a felnőttképzési tevékenységet folytató szervezetek közt, ezen belül is leginkább az akkreditációval rendelkező szervezetek között.

4.3. A minőség garanciája: a felnőttképzési akkreditáció

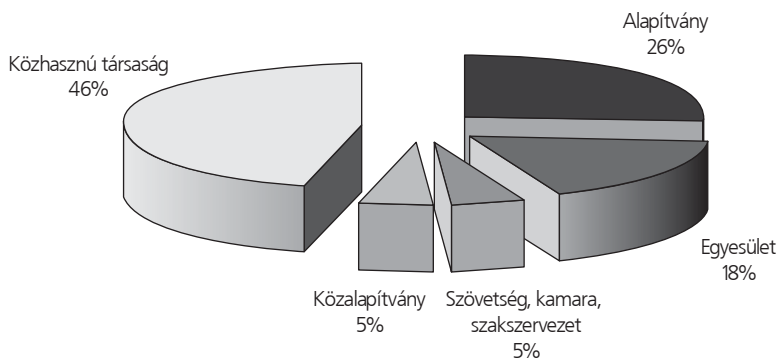
Az akkreditáció önértékelésen alapuló minőségbiztosítási rendszert jelent, amely magában foglalja a megkívánt minőséghez kapcsolódó követelmények meghatározását, az értékelési rendszer leírását és működtetését. A feltételek teljesítésére, a fennállás megerősítésére

csak azok a szervezetek, intézmények képesek, melyek megfelelő személyi, anyagi és infrastrukturális feltételekkel rendelkeznek. Ehhez a tevékenységhez már nem elegendő az önkéntesek munkája, szakmai tapasztalattal rendelkező oktatókkal, oktatószervezőkkel kell rendelkeznie a szervezeteknek. Nem elhanyagolható szempont nonprofitoknál, hogy az intézményi akkreditáció eljárási díja 400 000 Ft, ennél kedvezőbb az óraszámától függően meghatározott programakkreditáció díjtétele. Ugyanakkor, ha sikerül megteremteni a feltételeket és az akkreditáció eredményes, a szervezetek jelentős állami és európai uniós forrásokhoz és nagy alaptervekenységből származó bevételhez juthatnak. A felnőttképzési akkreditáció tehát választóvonalat húz a felnőttképzési intézmények, szervezetek közé.

2007. I. negyedévéig összesen 1293 felnőttképzési szervezet ment keresztül intézményi akkreditációs eljárásán, ebből 192 volt nonprofit szervezet, az összes akkreditált képzőhely több mint 15 %-a. A vizsgált időszakban összesen 2254 programot akkreditáltak, ebből közel 450 program volt nonprofit szervezeté, tehát az akkreditált programok mintegy 20%-a. A nonprofit szektor piaci részesedését árnyalja, hogy az akkreditált intézmények 20%-át, a programok közel 50%-t teszik ki a közalapítványok és közhasznú társaságok minősítései.

3. sz. ábra Az akkreditált felnőttképzési nonprofit szervezetek jogi forma szerint, 2006. december
 Forrás: NSZFI, 2007.

4. sz. ábra. A programokat akkreditáló szervezetek jogi formái
 Forrás: NSZFI, 2007.

62 szervezet rendelkezett mind intézményi és program akkreditációjával is, 269 felnőttképzési nonprofit szervezet rendelkezik legalább egyik minősítéssel. Tehát 300 alatt van azoknak a nonprofit szervezeteknek a száma, melyek minősített felnőttképzést képesek szervezni.

4.4. Bevételek, pályázatok

Kutatásunk arra is irányult, hogy milyen forrásokból gazdálkodnak a vizsgált szervezetek, milyen mértékben vesznek részt felnőttoktatási célú pályázatokon, továbbá, hogy milyen problémák merülnek fel a működés és a pályázatok való részvételek során.

A bevételi szerkezetre már utaltunk, a KSH adatai és a kutatásba bevont szervezetekre is a szektorátlagot messze meghaladó alaptevékenységi bevétel a jellemző. A bevételek közel fele származik a felnőttképzésből és a szolgáltatásokból, az állami támogatások a felnőttoktatási szervezetek esetében 25-30% körül lehetnek, míg ez az arány az oktatási szervezetek esetében 51%. Az állami támogatások jelentős hányada viszont nem a valódi civil szervezetek, hanem a kht.-k, és közalapítványok kapják. Felnőttképzési normatívában pedig csak néhány szervezet részesül, a 2007. évi megszorítások következtében jövőre az eddigieknél még kevesebben számíthatnak fejkvótára, mert ezután csak a fogyatékkal élők oktatása után járhat. A felnőttképzési magánalapítványokra és egyesületekre általában elmondható, hogy szűkös anyagi körülmények között működnek. A legtöbb szervezetnek a a Nemzeti Civil Alapprogram a legfőbb támogatója, jelentős forrást jelentettek az NFI/SZMM és az OFA pályázatai. Tekintettel arra, hogy sok akkreditációval rendelkező szervezet volt a válaszadók közt, érthető, hogy a megkérdezettek jelentős hányada nyert el uniós támogatásokat.

Bevételek típusa	Alapítványok	Egyesület	Szövetség, kamara	Kht.	Összesen
Bevétellel rendelkezik	55	59	4	14	132
Költségvetési normatívából (fejkvóta)	14	3	–	–	17
Költségvetésből - nem normatív (minisztérium, orsz. gy. stb)	9	24	2	3	38
NCA-tól	23	36	–	–	59
Más központi alapokból	8	13	–	1	22
SZIA 1%-a	33	26	–	–	59
ÁFA- visszatérítés	2	2	–	–	4
Önkormányzati normatíva	3	3	–	–	6
Önkormányzati nem normatív	4	15	–	–	19
Helyi költségvetési intézmény	2	3	–	–	5

Bevételek típusa	Alapítványok	Egyesület	Szövetség, kamara	Kht.	Összesen
Helyi iparüzési adóból felajánlás	1	1	–	–	2
Belföldi vállalkozás, bank	8	7	–	–	15
Belföldi alapítvány, társ. szerv, egyház	6	6	–	1	13
Belföldi magánszemély	18	8	1	–	27
Külföldi intézmény, önkormányzat	2	1	–	–	3
Európai uniós program	13	17	2	4	36
Külföldi vállalkozás, bank	1	–	–	–	1
Külföldi alapítvány, társ. szerv, egyház	6	6	–	–	12
Külföldi magánszemély	3	1	–	–	4
Tagdíjbevétel	1	49	3	–	53
Alaptevékenységi bevétel	24	37	2	10	73
Vállalkozási tevékenység	9	17	–	4	30
Bérleti díj	6	8	1	2	17
Kamat	15	13	–	4	32
Befektetés, pénzügyi művelet	5	1	–	1	7
Egyéb	4	2	–	–	6
Nem válaszolt	3	7	–	1	11

1. sz. tábla. A felnőttképzési szervezetek bevételi szerkezete jogi forma szerint (N=132)

A pályázati lehetőségek többségéhez a civilek hozzáférése is biztosított, az intézményszerűsült, erős szervezetek többször is szerepeltek a sikeresen pályázók körében. Kuti Éva felmérésének eredményét idézve az operatív programok közül 2006. áprilisáig a civil szervezetek „legjobb” támogatója a HEFOP volt, mert pályázati kiírásai általában nem zárták ki a nonprofit szervezeteket a potenciális pályázók köréből, sőt például a hátrányos helyzetű rétegek társadalmi beilleszkedésének és munkaerőpiacra való juttatásának segítése, valamint az oktatás, szakképzés és felnőttképzés fejlesztése esetében kimondottan civilekre kívántak támaszkodni. (Kuti:2006) Az európai uniós pályázatok és az akkreditált felnőttképző szervezetek/intézmények számára kiírt pályázatok alapvetően a fejlett, jól menedzselte, erősen szervezett, és meglehetősen intézményszerű nonprofit szervezeteknek kedveznek. Rózsás Árpád és Virág András tanulmánya alapján összefoglalható, hogy azok a nonprofitok alkalmasak uniós (és más nagy összegű) támogatások fogadására, amelyek a megköve-

telt önrész előteremtéséhez elegendő gazdasági erővel rendelkeznek. Képesek a stratégiai gondolkodásra, tapasztalatokkal rendelkeznek középtávú tervek, projektek lebonyolítására továbbá melyek szervezetenként fejlettek, tehát nyilvántartási, elszámolási, ellenőrzési, minőségbiztosítási rendszerük alkalmas a támogatások fogadására, képesek a pályázatokat dokumentálni, átláthatóan felhasználni és a megkövetelt minőségi színvonalon teljesíteni. (Rózsás-Virág:2006:281) Több nonprofit szakember is úgy véli, hogy kevés ilyen szervezet van ma Magyarországon, ugyanakkor csak akkor válhatnak képessé uniós támogatások fogadására a szervezetek, ha korábban már megerősödtek, tapasztalatot szereztek pármillió nagyságrendű pályázatokon. (Kuti:2006) Az OFA és az NSZFI pályázatai erre alkalmasak lehetnek, viszont ezek többségében eleve az akkreditációval rendelkező szervezeteket támogatják. A felnőttképzési törvény módosítása következtében pedig európai uniós pályázatokon már csak akkreditált szervezetek részesülhetnek uniós támogatásokban. Ezáltal egyre nő a különbség a szervezetek anyagi háttere között. Szükség lenne tehát olyan célzott támogatásokra, melyek kifejezetten akkreditációs eljárásokat támogatnak.

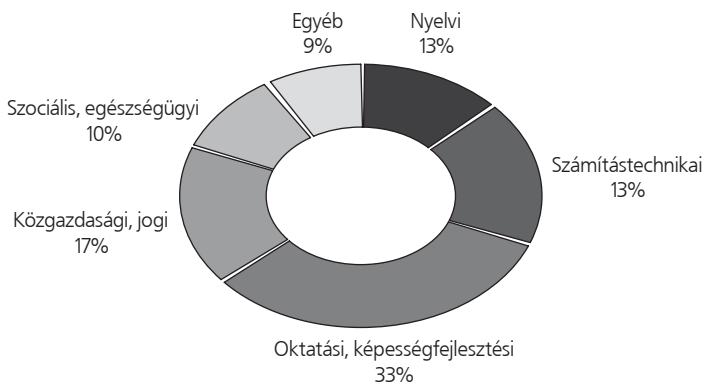
A pályázatokkal kapcsolatosan számtalan kifogás érkezett. Többnyire a bürokratikus eljárást, a kifizetések csúszását kifogásolták a szervezetek képviselői, valamint azt, hogy nem egyenrangú partnerek a pályázatókkal szemben, akik egyoldalúan tartatják be a határidőket.

4.5. *A szervezetek tevékenységének, infrastruktúrájának, humánerőforrás-fejlesztésének jellemzői*

Felmérésünk kereste a választ arra a kérdésre is, hogy infrastrukturális szempontból és a felnőttképzési tevékenységet tekintve mi jellemzi a magyarországi felnőttképzési nonprofit szervezeteit, van-e jellemző szakterület, vagy célcsoport, ahol jellemzően a nonprofit szervezetek vannak többségben.

Tevékenységüket tekintve az oktatási célúak mellett nagy számban szociális, kutatással és tudományos tevékenységgel, egészségvédelemmel, kultúrával, szakmai, gazdasági érdekvédelemmel foglalkozó szervezetek látnak el felnőttképzési feladatokat. A bevont nonprofit szervezetek közel fele szakmai képzéseket szervez. A célcsoportja szerint a hátrányos helyzetűeknek, a rászorulóknak szerveznek sok képzést, de ez összefüggésbe van az állami támogatások ezirányú programjaival. Az akkreditált programokat tekintve a másik két szektor képzéseitől abban különböznek a nonprofit programok, hogy nincsenek jelen az infrastruktúrát igénylő ipari, műszaki, valamint a gépjárművezetői képzések világában. Ugyanakkor az összes képzőhely által akkreditált képzés közül a nonprofit szervezetek részvételi arányukhoz képest nagyobb számban kínálnak közhasznú és segítő tevékenységhez kapcsolódó programokat, valamint a civil szervezetek működtetéséhez, pályázatíráshoz, projektek menedzseléséhez segítséget adó akkreditált tanfolyamokat. A nem akkreditált programok közt viszont a sajátosságának mondható az állampolgári, illetve a közművelődési célú képzések indítása.

A szervezetek többsége a felnőttképzési szolgáltatást is nyújt, legtöbb esetben ez az előzetesen megszerzett tudás felmérésére irányul, de a szervezetek nagy hányada képzési, elhelyezkedési és pályaaorientációs tanácsadást is nyújt többletszolgáltatásként.

5. sz. ábra. A nonprofit szervezetek akkreditált programok megoszlása tartalom szerint, 2007. I. n. é.

A szervezetek nagyon eltérő anyagi és tárgyi erőforrásokkal rendelkeznek. Az akkreditált szervezetek az előnyös helyzetük mellett több infrastruktúrafejlesztési pályázaton vehetnek részt, ezáltal még erősebbé válhatnak.

A szervezetek és humán erőforrásuk állapota

A kérdőíves felmérés során a pedagógusok, andragógusok, tapasztalattal rendelkező felnőttoktatók és foglalkoztatásuk módját vizsgáltuk, az interjúk alapján a humán erőforrás és a szervezetek fejlesztését.

A vizsgált nonprofit szervezetek többsége olyan anyagi nehézségekkel küzd, hogy nehéz lenne az humán erőforrás nyelvi fordulatával élve az „emberi erőforrás hatékony felhasználásáról” beszélni. Még a nagy bevétellel, eredményesen működő, sok munkavállalót foglalkoztató szervezetek esetében sem igazán tapasztaltuk a HR funkciók rendszerszerű, teljeskörű meglétét (a munkakör elemzése és tervezése, az erőforrás biztosítása, a munkakör értékelése, az ösztönzésmenedzsment kialakítása, a teljesítmények értékelése, az emberi erőforrás fejlesztése). Felmérésünk során kevés olyan szervezettel találkoztunk, ahol jól működött a menedzsment, ahol főállásban végezték a felnőttképzési tevékenységet, ahol a vezetés elvált az irányító testülettől. Többségében hiányzott az igazi tervezés, a hosszú távú stratégia. Jellemzően inkább egyik napról a másikra, egyik pályázati támogatástól a másikig élnek a szervezetek.

Ugyanakkor azt tapasztaltuk, hogy a szervezetek 90%-ának vezetőségében van pedagógiai, andragógiai, vagy 3 év tapasztalattal rendelkező felelős személy. A nem oktatási szervezeteknél viszont sok októnak nincs pedagógiai/felnőttképzési tapasztalata, vagy nem válaszoltak a kérdésre. A szervezet erőssége, fejlettsége meghatározza azt is, hogy többségében foglalkoztatottak vagy önkéntesek működtetik a szervezeteket. Az önkéntes segítők száma és feladatvállalása nem tér el a többi nonprofit helyzetétől, minél intézményesebb egy szervezet, annál kevesebb az önkéntes és több a foglalkoztatott munkavállaló. A legtöbb szervezet alkalmazottai vagy önkéntesei között is van pedagógus, vagy andra-

gógus. Az alkalmazás technikáira az a legjellemzőbb, ami az összes nonprofit szervezetre is: egy-egy adminisztratív fő- vagy mellékállású vagy munkatárs, vagy önkéntes mellett megbízási szerződéssel foglalkoztatják a pedagógiai végzettségű munkavállalóikat. Természetesen a szervezet bevételeinek arányában nőhet az alkalmazottak száma.

A sok pedagógiai végzettségű vezető egy másik problémát vet fel, mégpedig a stratégiai menedzsment ismeretek hiányát. Egy 2000-ben végzett felmérés rámutatott arra, hogy hiányzik a közgazdasági és jogi végzettségű szakemberek jelenléte a szektorban, ugyanakkor a pedagógusok elégségesnek érzik felkészültségüket a szervezetek vezetésére, nem kívánnak, vagy nem tudnak a szervezetfejlesztéssel és működéssel kapcsolatos képzésre járni. (Kern-Szabó: 2000) Vizsgálatunk ezt megerősítette. A nyilvántartásban nem szereplő felnőttoktatási szervezetek hihetetlenül magas száma viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy nem elegendő a pedagógiai szaktudás a felnőttképzéshez illetve annak szervezéséhez.

Hiányzik a munkavállalók humán erőforrás fejlesztésére irányuló tevékenység is. Egy ismert, versenyképes szervezet oktatásszervezői jelezték, hogy a változó jogszabályok, az új pályázati kiírások ismeretében szívesen célirányos tanfolyamra mennének, de az alapítvány ezt nem támogatja. Mások nyelvet tanulnának, de maguk, vagy a nonprofit szervezetek nem képesek megfizetni, illetve nem járnak utána, hol lehet ingyenesen ezeket az ismereteket megtanulni. Egyéni ambíciók alapján önkéntesek számára előfordul, hogy képzési hozzájárulással kompenzálják az önkéntes munkát, de ritkán van erre forrásuk a szervezeteknek. Viszont összességében nem a továbbtanulási vágy jellemezte a megkérdezetteket.

A felnőttképzési szervezetek nagy részénél érzékelhető tehát a stratégiai gondolkodás hiánya, esetenként a jogtudatos magatartás hiánya is. Ez a sok küzdéstől eredő kiegészítőből, idő és pénzhiányból is eredhet. A Nonprofit Kutatócsoport Zám Mária által vezetett, foglalkoztatási célú szervezeteket vizsgáló felmérés eredményeivel egybecseng felmérésünk tapasztalata. (Zám: 2006) A szervezetek többségére jellemző, hogy a vezetők közgazdasági jellegű végzettség nélkül, a működtetés által sajátították el a szervezeti menedzsmentet. Viszont a feladatok sokszor nehezebbnek bizonyulnak, mint amit vezetők hatékonyan meg tudnának oldani. Civil kurázsiából, kreativitásból nincs hiány, de a felnőttképzés összetett menedzsmentfeladataihoz jól képzett szakemberekre lenne szükség. Ugyanakkor a finanszírozásból eredő folytonos létbizonytalanságból egyfajta fásultság is megfigyelhető, ami könnyen nemtörődömségbe tud fordulni és ez nem ritkán a törvényesség határáig terjed. A szervezeti elkötelezettség szűk vezetői rétegre jellemző, a behatárolt források mellett nehéz a jó munkaerő/önkéntesek megtartása, a civil szervezetben „kiképzett”, szakmai tapasztalatát megszerző munkaerő gyakran elvándorol. Alig talákoztunk olyan esettel, amikor a civil szervezet képzést biztosított volna a munkatársak szakmai kompetenciák fejlesztésére. Tehát az paradox helyzet áll elő, hogy az egész életen át tartó tanulás megvalósítására hivatott emberek nem mindig képesek a környezeti változásokhoz való alkalmazkodásra, tudásuk – szakterületükön kívüli és belüli – fejlesztésére.

4.6. nonprofit felnőttképzési sajátosságok

Egyik legfontosabb kérdésünk az volt, hogy van-e olyan sajátosság a felnőttképzés területén, ami kifejezetten a nonprofit szervezetekre jellemző és hogy, előnyt vagy hátrányt jelent

a nonprofit forma. Feltételezéseink között szerepelt, hogy a nonprofit formában működő felnőttképzési szervezetek képviselőinek jelentős része rendelkezik valamiféle civil értékek iránti elkötelezettséggel, állampolgári öntudattal. Sajnálattal tapasztaltuk, hogy a szervezetek képviselőinek csak egy része bízik a civil cselekvés erejében, de a felnőttképzési szervezetek számarányát tekintve kevesen akarják ennek felelősségét felvállalni, vagy ezt a tudást átadni. A közművelődési funkció is egyre inkább háttérbe szorul. Említettük, a civil-nonprofit szervezetek egyik igazi sajátossága az állampolgári képzések szervezése. Az állampolgári ismeretek alatt azokat az általános jellegű képzéseket értjük, amelyek a tudatos állampolgári attitűd, a demokrácia fogalmával és elsajátításával kapcsolatos ismeretek fejlesztését, a közösségi és civil élet megvalósítását, a helyi nyilvánosság megértését célozzák. A kutatás megkezdésekor az volt a feltételezésünk, hogy a demokratikus attitűd közvetítése valamilyen módon megjelenik a civil-nonprofit szervezetek által szervezett felnőttoktatásban. Szomorúan tapasztaltuk, hogy ez csak a szervezetek szűk körére jellemző. Azért meglepő, hogy a nonprofit szervezetek képzésprofilja a szakmai képzések irányába tolódott el, mert állampolgári, közösségfejlesztő jellegű jellegű képzéseket nem vállalnak fel profitorientált cégek, és csak ritkán a költségvetési képzők. A felnőttképzési nonprofitok közül a civil társadalom erősítését, a társadalmi nyilvánosság és a demokrácia megvalósulását leggyakrabban az egyesületek, érdekszövetségek, magánalapítványok vállalják fel a képzések szintjén. Céljaikkal klasszikus civil értékrendet képviselnek, valódi civil szervezetek.

Tudjuk, hogy a közhasznú jogi helyzetből eredően sok előny származik - kedvezmények, az adománygyűjtések, az 1%, a pályázati lehetőségek igénybevétele. Igaz ezzel együtt jár például a profit szétosztásának tilalma, az átláthatóság, az összeférhetetlenségi. Sok szervezet viszont csak a kedvezmények lehetőségét látja meg a szektor előnyei között, és azt, hogy bizonyos formák esetében a szolgáltatást, annak minőségi követelményeit előtérbe helyezve a kedvezmények a versenyképesség biztosítását szolgálhatják. A felnőttképzési piacon versenyezni kívánó nonprofit szervezetekre az volt jellemző, hogy a profitorientált vállalkozásokhoz hasonló, magas színvonalú szolgáltatást szeretnének nyújtani. Ez örömteli, hiszen a tanulni vágyók minőségi oktatást várnak el. Meglepően sok ilyen szervezettel találkoztunk, különösen a közhasznú szervezetek és az alapítványok körében. Ugyanakkor több szervezet nem teljesen civilként működik, inkább a demokratikus elemek látszólagos működtetésével cégszerűen üzemeltetést folytat. Esetenként a nonprofit forma csupán bújtatott haszonszerzést takar. Feladataik közt a felnőttképzés mint bevételt jelentő szolgáltatás jelenik meg, azt a szükségletet meglátva, mellyel bevételt hozó tevékenységet lehet végezni, állami, uniós támogatásokhoz lehet hozzáférni. A közhasznú társasági, közalapítványi vagy alapítványi forma a legjellemzőbb ezek között. Ezek szervezeti kultúrájára a profitorientált vállalkozások vagy a költségvetési intézmények hierarchikus/függő világa jellemző. Nagy foglalkoztatók, viszont munkájukat többnyire önkéntesek igénybe vétele nélkül végzik.

Mindezek ismeretében két nagy csoportra osztottuk a felnőttképzési szervezeteket. A civil értékrendet működésében és szellemiségében magában hordozó *klasszikus civil* szervezetekre és a versenyképességet középpontba állító szolgáltatásközpontú, *szolgáltatáskonform* piaci szervezetekre. Kutatásunk eredményeképpen a szervezeteket tevékenységük, céljuk, működtetésük, egyéb jellemzőik alapján táblázat formájában rendszereztük (2. sz. tábla)

FELNŐTTKÉPZÉSI NONPROFIT SZERVEZETEK											
	Fő tevékenység	Másodlagos tevékenység	Cél	Képzések jellege	Akkreditáció	Jellemző jogi forma	Munkavállalók	Önkéntesség	Bevételnagyság	Egyéb jellemzők	Becsült szám
I. Felnyitóképzési nyilvántartásban szereplő nonprofit szervezetek											
I/a Akkreditációval rendelkező szervezetek											
Oktatási célú, felnyitóképzési tevékenységet végző intézményesült szervezetek (C, SZ)	Oktatás Felnyitóképzés	Tudomásnyos kulturális szociális egészségvédelmi stb.	Versenyképes felnyitóképzési szolgáltatás	Általános Nyelvi Kurrens szakmai Belső képzések	Van, intézményi és esetleg program is	Minden közalapítvány	Fő és mellékállásban/ eseti megbízás, pedagógusok, andragógusok, felnőttképzési szakértők alkalmazása	Nem jellemző	Nagy és közepes	Professzionális, cégszerű működés, stratégiai tervezés, jó infrastrukturális háttér, nagyarányú részvétel uniós pályázatokon	50
Nem oktatási célú, felnyitóképzési tevékenységet végző intézményesült szervezetek (C, SZ)	Gazdaságfejlesztő, szociális, egészségügyi, kulturális, környezetvédelmi, egyéb	Felnyitóképzés	Versenyképes felnyitóképzési szolgáltatás	Általános Nyelvi Kurrens szakmai Belső képzések	Van, intézményi és esetleg program is	Minden közalapítvány	Foglalkoztatottak, pedagógusok, andragógusok, felnőttképzési szakértők alkalmazása, eseti megbízása	Nem jellemző	Nagy és közepes	Professzionális, cégszerű működés, stratégiai tervezés, jó infrastrukturális háttér, munkavállalók foglalkoztatása fő és mellékállásban, részvétel uniós pályázatokon	150 alatt
Iskolarendszerű képzést folytató oktatási szervezetek (SZ)	Középfokú vagy felsőfokú oktatás	Felnyitóképzés	Iskolarendszerű képzés Felnyitóképzés az alaptevékenység ellátására	Számítás-technikai nyelvi szakmai	Intézményi program	Alapítvány Kht. Középfokú, TISZK-ek Főiskolák Egyetemek	Fő- és mellékfoglalkoztatás Pedagógus Formális viszonyok	Nem jellemző	Nagy és közepes	A nonprofit szervezet az iskolarendszerű intézmény fenntartására vagy támogatására alakult, jó infrastrukturális háttér, normatív támogatások is, nehezen húzható meg a határ és hatáskör a szervezet vezetője és az iskola vezetője között, a stratégiai gondolkodás és költségvetési gondolkodás keveredése.	50

Egy-egy program akkreditációjával rendelkező szervezetek (C, SZ)	Oktatási Felhőttoktatási vagy egyéb	Felhőtt-képzés vagy egyéb	Egyedi szakmai	Általános Nyelvi Egyedi szakmai Belső képzések	Intézményi vagy gyakran program	Minden	Néhány fő, inkább inkább mel-lék foglalkoz-tatás/eseti megbízás, Pedagógus, andragógus, felhőttkép-zési szakértő alkalmazása	Jellemző	Közepes és kis	Stratégiai gondolkodás, informális szervezeti kultúra	200-300
I./b Akkreditációval nem rendelkező szervezetek											
Oktatási célú, felhőttképzési tevékenységet végző szervezetek (C, SZ)	Oktatási Felhőttoktatási	Egyéb	Akkreditáció megszerzése, az alaptevékenység biztosítása	Általános Nyelvi Kurrens szakmai	Nincs	Egyesület Alapítvány (kht., köz-alapítvány kevés-bé)	Kis létszám-ban pedagógusok, andragógusok	Jellemző	Közepes, kis		150
Nem oktatási célú, felhőtt-képzési tevékenységet végző szervezetek (C, SZ)	Egyéb	Oktatás Felhőttoktatás	Alaptevékenység biztosítása esetleg akkreditáció megszerzése	Általános Nyelvi, Kurrens szakmai Belső képzések	Nincs	Egyesület Alapítvány (kht., köz-alapítvány kevés-bé)	Felhőtt-oktatási tapasztalatú/ felhőttkép-zési szakértő megbízása	Jellemző	Közepes, kis		300
I./c (Felhőtt)képzési szakmai érdek-szervezetek (C)	Felhőttképzés-Érdekvédelem Lobbytevékenység	Felhőttoktatás	Érdekvédelem Érdekvédelem Érdekvédelem Támogatások elnyerése Szakmai programok szervezése	Szakmai	Nem jellemző	Egyesület Gazdasági vagy érdekvédelmi szövetség	Néhány főfoglalkoz-tatási alkal-mazott, eseti megbízások, felhőttképzési szakértők	Jellemző	Nagy közepes esetleg költség-ve-tési	Aktív kapcsolattartás a kormányzattal, felhőtt-képzési és szakképzési intézményekkel, szervezetekkel, döntéshozói szerep, lobbyérdekek szervezeti működés, rivalizálás, kapcsolati tőke, esetenként öncélú támogatásközpontúság	10

4.7. Az élethosszig tartó tanulás és a civil-nonprofit szervezetek kapcsolata

Utolsó kérdésünk a civil szervezetek és az élethosszig tartó tanulás kapcsolatára vonatkozott. Az UNESCO 1997-ben kiadott „Napirend a jövő számára” című felhívásában első helyen említi az aktív állampolgárság bátorítását mint a felnőttkori tanulás egyik legfontosabb célját. Az Európai Bizottságnak a 2000. évi Memoranduma két alapvető célt tűz ki az egész életen át tartó tanulás elé: a foglalkoztathatóság segítését és az állampolgári képzést. Az egész életen át tartó tanulás gondolata tehát magába foglalja a civilség lényegét, a tudatos állampolgári lét megvalósítását, a személyiség társadalmi életben betöltött szerepének kiteljesedését, egyén és közösség harmóniáját. A civil- nonprofit szervezetek feladata lenne tehát az általános célú képzésekben, a demokráciatanulás, a cselekvő (aktív)állampolgári attitűd elsajátításában, a részvételi demokrácia kiteljesedésében. Az uniós (és hazai) elvek is kettős funkciót tulajdonítanak tehát a felnőttképzésnek, de az elvekkel ellentétben hazánkban a foglalkoztathatóság került a támogatás középpontjába (szinte kizárólagosan). Több civil szakértővel közösen úgy véljük, a civil-nonprofit (az igazi civil) szervezeteknek nem az az alapvető felnőttképzési rendeltetése, hogy csupán szakképzésben vegyenek részt, hanem fel kellene vállalniuk az állampolgári funkciókat is. Ez persze, nem jelent kizárólagos feladatot, nem zárja ki, hogy részt vegyenek egyéb szakmai, nyelvi, stb. képzésekben. Ugyanakkor nem lehet teljes mértékben a kormányzati célokhoz alkalmazkodni, azoknak alárendelődni. „A demokráciával és a részvétel erősítésével kapcsolatos programok, képzések szervezése, tanítócsomagok létrehozása hazánkban kiemelkedően fontos feladat, hiszen a demokrácia tanulása nélkül nem várható el civil cselekvés.” (Varga T.–Varga M.–Vercseg:389)

A képzéseken túl a civil szervezetekben számos önismereti, szociális, állampolgári ismeret és számos szakmai, a munkaerőpiacon hasznosítható kompetencia sajátítható el. Ez már az informális, tapasztalati tanulás területére viszi el a vizsgálatot, amit a jelen kutatáson túlmutató új felmérésben vizsgálunk, több mint 40 szakértő bevonásával.

A kutatás eredményei alapján megfogalmazott javaslatok

- Hazánkban az egész életen át tartó tanulás fogalma bekerült a köztudatba, de még nem vált elfogadottá a paradigma. Erre utal az a tény, hogy az uniós tagállamok között Magyarországon a legalacsonyabb a tanulásban való részvétel. Végig kell gondolni hogy a tanulási részvétel növelése érdekében minden minden tanulási formát támogatni kellene. Sok a tanulási kudarc a felnőttek körében. Nem helyes csak munkaerő-piaci szempontból megközelíteni a kérdést. A tanulást magát kell népszerűsíteni, ezt olyan képzéseken keresztül egyszerűbb, amit szívesen végeznek az emberek. Tudatosítani kell, hogy mit nevezhetünk tanulásnak, hogy ebbe beleértjük a nemformális és informális tanulási folyamatot is. A folyamatos művelődés az egész emberi életet formálja. Ebben nagy szerepe lehet a civil-nonprofit szervezeteknek.
- El kell gondolkodni azon, hogy milyen változtatásokat igényelnek a módszerek. A felnőttképzésben még ma is a hagyományos, frontális, tekintélyelvű tanár-diák kapcsolatot preferálják a képzőhelyek, különösen a szakképzésben. Ezek a formai, módszertani hagyományok a korábbi tanulási kudarckokat idézhetne fel. A nonprofitok szervezetek

körében viszont népszerűek a kis csoportos, résztvevőközpontú, tanulásösztönző módszerek, melyek terjesztése széles körben szükséges lenne.

- Az állami költségvetésből nagyobb mértékű befektetésre lenne szükség az oktatásba és felnőttképzésbe. Ösztönözni kellene a munkáltatókat is a képzések, a képzéseket szervezők (köztük nonprofit szervezetek) szélesebb körű támogatására, szükség lenne annak elfogadtatására, hogy a tanulás önérdek is, érdemes áldozni rá, valamint nagyobb elismerésben kellene részesíteni azokat a szervezeteket, intézményeket amelyek hozzájárulnak a tanulásban való részvétel növeléséhez.
- Szükség lenne a felnőttképzési szervezetek összefogásra, önszerveződésére, ernyőszervezet létrehozására, hogy a felnőttképző civilek érdekeik megfelelő módon, a megválasztott képviselők által legyenek közvetítve a kormányzat felé. Ennek megszervezése leginkább csak a szervezeteken múlik. A civil-nonprofit szervezetek nagy számban részt vesznek a döntéshozó, döntés előkészítő testületek, az NSZFT és FAT munkájában, a miniszter felkérése alapján, de nem feltétlen választással lehetnek a tanácsok tagjai. Bár sok civil tagja a testületeknek, a felmérésben részt vett szervezetek mégis úgy érzik, hogy érdekeiket nem, vagy nem megfelelő mértékben képviselik. Hasznos lenne éppen ezért rögzíteni és a Köznevelési Tanács civil tagjainak megválasztásához hasonlóan, demokratikus úton választani meg a képviselőket, tekintettel arra, hogy felnőttképzési ernyőszervezet nincsen Magyarországon, és a szövetségek más-más érdekek mentén alakulnak.
- A jogkövetés növelésének érdekében indirekt és direkt módon lehetne befolyásolni a felnőttképzési regisztráció (és akkreditáció) népszerűsítését a nonprofit szervezetek körében. Indirekt módon a tájékoztatás támogatásával lehetne, ilyen célú pályázatok kiírásával. Kampányt kellene támogatni a felnőttképzés szervezésének szabályos voltáról, képzéseket kellene szervezni az oktatásszervezők részére. Direkt módon a jogtudatosság elérése érdekében például a civilek által népszerű pályázatot, az NCA képzési célú pályázatait feltételként célszerű lenne támogatást a felnőttképzési nyilvántartáshoz kötni. Ezzel meg lehetne akadályozni a szervezetek megbírságolását és esetleges ellehetetlenülését is.
- Elő lehetne segíteni a felnőttképzési szervezetek fejlesztését a felnőttképzési akkreditáció által. Femérésünk tapasztalata szerint a felnőttképzési nonprofit szervezetek fejlődésénél egy jelentős állomás az akkreditáció megszerzése. A felnőttképzési tevékenység biztosítása, az oktatási folyamat és annak megszervezése önmagában is felelősségteljes munka, összetett feladatsorok elvégzését igényli. A felnőttképzési akkreditáció viszont minőségi változást hoz, mind az intézményi, mind a programok akkreditációja esetében. Az intézményi akkreditációra csak a szakosodott, illetve a már tagolódott szervezetek képesek. A programok akkreditációja viszont a kevésbé erős szervezetek számára elérhető. Hiszen a minősítés által nyilvánossá válik, hogy egy szakmai grémium elfogadja, elismeri azt a sajátos programot, képzési tervet, melyet a nonprofit szervezet, a szervezet szakemberei dolgoztak ki. Ez a program a képzőhely sajátossága. Az akkreditációval kinccsé, elismert produktummá válik a létrehozott szellemi termék. Az új szabályozás értelmében még áruvá, bevételi forrássá is válhat. Megkérdőjelezhetetlenné válik a civil

szervezet fontossága. Megerősítheti, felbátoríthatja a szervezet tagjait, akik sok (önkéntes) munkát és időt fektettek a képzésbe, és nem mellesleg sokszor az anyagi megbecsülést is nélkülözték. Azért fontos ez, mert a nyereséges, támogatott (munkaerő-) piaci képzések sikerei és sokasága láttán sokan elbizonytalanodnak, érdemes-e nem piaci képzési programokba ölni az energiát. Például az idősprogramok, szociális vagy művelődési célú programok esetén, a résztvevői jó szó mellett szakmai elismerést is kapnának a szervezetek - az akkreditációval az érték „papíron is kimutatható” lenne. A tanulói igényeknek is eleget tennének a szervezetek, hiszen a résztvevőknek az akkreditáció jelenti a minőségi garanciát, és az adókedvezményeket. A minőség megtartása újabb célként jelenne meg. Ugyanakkor fontos szempont, hogy az akkreditáció egyúttal megnyitna támogatási forrásokat is. Azok a források válnának elérhetővé, amit a szervezetek kifogásoltak, hogy programokra, eszközbeszerzésre, működésre csak akkreditáció megléte esetén lehet pályázni. Nagyságrendekkel nagyobb uniós pályázatok válnának elérhetővé. Az új források, projektek további szervezetfejlesztésre adnának lehetőséget, esetleg az álmodott normatív támogatások megszerzésére. Ezek a célok megegyeznek a kormányzat élethosszig tartó tanulás stratégiájával, hiszen a nonprofit szervezeteknek elemi érdeke, hogy több embert vonjanak be a képzésekbe. Az eszköz, ami által ez megvalósulhatna, az lenne, hogy a nagy pályázatok kifejezetten a civil szervezetek felnőttképzési akkreditációjára írjanak ki pályázatot.

- Megfontolandó hogy azok a szervezetek, melyek kiemelkedően közhasznú szervezetekként közfeladatokat vállalnak át az államtól vagy az önkormányzatoktól, az akkreditációs díjfizetés alóli felmentését vagy kedvezményét kapjanak.
- A jogkövető magatartás kialakítása elemi érdeke az államnak. A problémák egy része az adófizetés elmaradásából, a társadalombiztosítás be nem fizetéséből, a munkavállalók fekete foglalkoztatásából, a bünelkövetések magas arányából ered. A jogtudatosság fejlesztése az állam közvetlen gazdasági érdeke, az állampolgárok védelme közérdek, az állam demokratikus működtetése, a részvételi demokrácia az állampolgárok és a hatalmon levők közös érdeke. Elvárható lenne, hogy a pályázati kiírásokban a demokratikus attitűd fejlesztését szolgáló állampolgári funkció is megjelenjen, egyfajta horizontális dimenzióként. Miközben érthető és a mai Magyarországon a foglalkoztathatóság kérdésének hangsúlyos volta, a hosszú távú célok tekintetében nem lenne szabad ennyire elfeledkezni a képzések állampolgári funkciójáról. Arányosabb fejlesztés lenne szükséges.

Tanulmányunkat Eötvös József máig érvényes gondolatával zárjuk.

„Bármik legyenek azon előnyök, melyekkel az isteni gondviselés hazánkat megáldotta: ezen ország jövője is főképp azon állástól függ, melyet a civilizáció tekintetében Európa népei közt elfoglal.../ ezért valóban korlátoltnak kell neveznünk azoknak a felfogását, akik oktatás alatt, melyre a nemzetnek szüksége van, csak az ismeretek azon részét értik, mely napjainkra nézve nélkülözhetetlenné váltak.”

Irodalom

- S. Arapovics Mária (2007): *Felnőttképzési nonprofit szervezetek Magyarországon*. Az egész életen át tartó tanulás és a civil szervezetek. Ráció Kiadó-ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány
- A lisszaboni stratégia új kezdete (2005): http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/comm_spring_hu.pdf
- A Magyar Köztársaság Kormányának stratégiája az egész életen át tartó tanulásról. 2005. <http://www.om.hu/main.php?folderID=1074>
- A tanulás hatalma, A Magyar Népfőiskolai Társaság Küldetés Nyilatkozata, 2004. január (www.nepfoiskola.hu)
- Bocz–Géring–Kmetty–Szabó–Kreitl (2006): *Nonprofit szervezetek Magyarországon 2004*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Gács János (2005): *A Lisszaboni Folyamat: Rejtélyek, elméleti és gyakorlati nehézségek*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet Műhelytanulmányok, 2005/1.
- Gelencsér Katalin (1998): A felnőttművelődés funkcióinak főbb változásai. In: Maróti–Rubovszky–Sári (szerk.) (1998): *A magyar felnőttoktatás története*. 15–25, Budapest
- Harangi László–Heribert Hinzen–Sz.Tóth János (szerk.) (1998): *Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról*. Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, Budapest
- Kailis, Emanuel–Pilos, Spyridon (2005): Lifelong Learning in Europe, Statistic in Focus, Population and Social Conditions. *European Communities*, 2005/8. (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-008/EN/KS-NK-05-008-EN.PDF)
- Kern Tamás–Szabó Andrea (2000): A nonprofit képzés helyzete a magyar felsőoktatásban. In: Cse-gény Péter–Kákai László (szerk.) (2000): *Köztes helyzet?!* Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.
- Koltai Dénes (1992): Helyzet és esély a felnőttképzés emancipációjában. In: *Felnőttképzés az ezredforduló változó világában*. Pécs
- Kuti Éva (2006): *A nonprofit szervezetek Uniós pályázatokon elért eredményei*. <http://www.nonprofit.hu/kiadvanyok/tanulmanyok.html>, letöltve: 2006.03.13.
- Maróti Andor (2002): Lehet-e tanulni egy életen át? *Új Pedagógiai Szemle*, 2002/július–augusztus
- Rózsás Árpás–Vígvári András (2005): Absorption capacity of local self-governments in Hungary. In: Ágh Attila (szerk.): *Institutional design and regional capacity-building in the post-accession period*. Hungarian Centre for Democracy Studies, Budapest.
- Varga A. Tamás–Varga Máté–Vercseg Ilona (2002): Közösségfejlesztés és felnőttképzés – Gondolkodjunk a demokráciáról. In: B. Gelencsér Katalin–Pethő László (2002): *Közművelődés és felnőttképzés*. ELTE, Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány, 385–389.
- Wim Kok jelentés az Európai Bizottság számára (2004) http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/enlargement_process/past_enlargements/communication_strategy/kok_introduction_hu.pdf, Szembenézni a kihívással http://www.okm.gov.hu/doc/upload/200507/kok_jelentes.pdf www.eu.hu (letöltve: 2007-07-05)
- Zachár (2003): A felnőttképzés fejlődési irányai, Egy rendszerszemléletű megközelítés, *Felnőttképzés*, Felnőttképzés 1. évf. 1. sz. 12-19. oldal

Zám Mária (2006): *A magyar nonprofit szektor jövője a munkanélküliség kezelésében az európai integráció folyamatában.* „Kitartottság vagy integráció – a felzárkózás esélyei az európai piacon”, Nonprofit Kutatócsoport Egyesület, Budapest (www.ofa.hu letöltve: 2006. május 22.)

Jegyzet

- 1 A tanulmány a Felnőttképzési nonprofit szervezetek Magyarországon kiadvány összefoglalása. A kutatás megvalósulását a Nemzeti Civil Alapprogram támogatta, a doktori értekezés megalkotását pedig a Magyary Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány „Humán erőforrás fejlesztése a civil szektorban” doktorandusz ösztöndíja teszi lehetővé.

CIVIL DÖNTÉSHOZÓK A NEMZETI CIVIL ALAPPROGRAMBAN: CSELEKVÉSI STRATÉGIÁK ÉS DÖNTÉSHOZATALI MECHANIZMUSOK

Kinyik Margit¹

■ Bevezető

A Nemzeti Civil Alapprogramot indulása óta a kutatók és a szakmai közvélemény fokozott figyelmébe övezi. Az NCA eredményességével foglalkozó korábbi elemzések (Kuti, 2003, 2006) a pályázati statisztikák alapján tárták fel az elosztási mechanizmusokat és azok civil szektorban kifejtett hatásait. A rendszer szereplőinek célzott vizsgálatára azonban mindeddig kevés kísérlet történt (Sebestény, 2006). Az általunk végzett szociológiai kutatás a szociológiai módszertan széles körű alkalmazásával (kérdőíves és interjú adatgyűjtés, tartalomelemzés, fókuszcsoportok) tett kísérletet a támogatási alap 2004-2006 közötti működésének elemzésére. A kutatás keretében több alprojekt kifejezetten a civil döntéshozókra fókuszált, azokra a civil szervezeti képviselőkre, akik a választások eredményeképpen a döntéshozó testületekbe kerültek, és kétség kívül komoly hatást gyakoroltak a források elosztására. Jelen keretek között a *civil döntéshozók szemszögéből* igyekszünk bemutatni a választási folyamatokat és azok támogatási gyakorlatra kifejtett hatásait, valamint a rendszerszereplők közötti kapcsolatok jellemzőit úgy, ahogyan azt a civil döntéshozók látták és megélték.

A kutatás módszertana

A kutatás keretében három alprojekt irányult a civil döntéshozók vizsgálatára². Ezek közül itt a kvalitatív elemzések tanulságait kívánjuk ismertetni, mivel úgy gondoljuk, érdekes kiegészítésekkel árnyalják az NCA rendszeréről szerzett eddigi ismereteinket, s emellett mélyebb megvilágításba helyezik azokat a makroszintű tényeket és hatásmechanizmusokat,

amelyeknek kialakulásában az NCA „mikrovilága” is nyilvánvalóan szerepet játszott. A civil döntéshozók rendszerre gyakorolt hatását két különböző kvalitatív módszerrel vizsgáltuk. Az első adatfelvétel során a 12 civil döntéshozó testület korábbi és jelenlegi elnökeivel készítettünk interjúkat (a két választási ciklusban az átfedéseket kiszűrve összesen 21-en voltak elnöki pozícióban). Az interjú szempontjait négy kérdéskörbe rendeztük; a *testületi összetétel és a működtetés kérdései, testületi döntéshozatal, a testület külső kapcsolatai valamint az NCA hatékonyságának megítélése*. Az interjúkat átlagosan 1,5 órát vettek igénybe. Az adatfelvételre 2007. március – május között került sor. Az adatok feldolgozását az Atlas.ti adatelemző szoftver segítségével végeztük. A második adatgyűjtési módszer a tartalom-elemzés volt, amely segítségével a 12 civil döntéshozó testület 2004-2006 közötti valamenynyi, az NCA hivatalos honlapján elérhető, testületi üléseken készített jegyzőkönyvét elemzés alá vontuk. Az elemzéshez önálló szempontrendszer alkalmaztunk, amely részben átfedte az interjúk kérdés blokkjait. Az emlékeztetők tartalmi feldolgozását jelentősen nehezítette azok tartalmi és formai sokszínűsége. Bizonyos emlékeztetők a tartalmi elemzés számára kevésbé vagy szinte egyáltalán nem voltak használhatók, mivel csak a támogatási döntések, és a határozatok felsorolását tartalmazzák. Ezért a következőkben leginkább az interjúk eredményeire támaszkodunk, helyenként kiegészítve azokat a jegyzőkönyvek tartalom-elemzése során szerzett információkkal.

A választási folyamatok jellemzői – az érdekképviseleti attitűd felerősödése

Az NCA-ról szóló törvény (12 § (4) szerint a jelölési-választási folyamatban a *regionális és országos hatókörű* civil szervezetek szerepeltethetnek választójoggal rendelkező elektorokat. A hatókör ily módon történő meghatározása már magában hordozta azt, hogy a civil szektor erősebb, intézményesebb szférája érezze magát megszólítva.

A Szociális és Munkaügyi Minisztériumnál 2005-ben hivatalosan összesen 3.380 szervezet regisztráltatta magát a jelöltállítási rendszerben³. Közülük 2.157 (63,8 %) igazolt sikeresen. A Központi Statisztikai Hivatal 2005-re vonatkozó, eddig megjelent statisztikáit alapul véve a jelöltállításba eredményesen bekapcsolódó szervezetek a szektor mindössze 4 százalékát tették ki (KSH, 2007). A statisztikai adatok szerint a klasszikus civil szervezetek⁴ közel 30 %-a az, amely hatóköre szerint jogosult lenne a jelöltállítási rendszerben való részvétellel (KSH, 2006⁵). A bekapcsolódási arány tehát rendkívül alacsony volt.

Az elektorállítás mind a regionális, mind a szakmai-ágazati jelölések során jelentős aránytalanságok mentén ment végbe. A *regionális* elektori gyűlésekben a legkisebb és legnagyobb gyűlés közötti létszámkülönbség 3,5-szörös volt, az aktivitás pedig nem függött össze a nonprofit szektor régiók szerinti mennyiségi megoszlásával. Az *országos* elektori gyűlésekben megjelenő ágazati arányok sem az egyes szakmacsoportok szektoron belüli számbeli súlyát jelenítették meg. A leglátványosabb a környezetvédő szervezetek felül reprezentációja volt; míg a klasszikus civil szervezeteknek mindössze 2 %-át tették ki (KSH, 2007), addig az elektori helyek 26 %-át voltak képesek megszerezni. Komoly megmozdulás volt érzékelhető az oktatási és kulturális szervezetek részéről is (a helyek 33 %-át szerezték

meg, míg a klasszikus civileken belüli arányuk 27 %-os, KSH, 2007). Az egyéb kategóriában ugyanakkor mindössze 8 %-os volt a sikeres regisztrálás (annak ellenére, hogy az ide sorolható, elektorállításra jogosult szervezetek csaknem a civil szektor 40 %-át alkották). Az adatok alapján feltételezhető, hogy valószínűleg a szervezetek mozgósítási potenciálja, önszerveződő képessége volt a meghatározó a testületi helyek arányainak kialakulásában.

A kollégiumi elnökökkel készített interjúk feltételezéseinket igazolták; a testületi elnökökkel folytatott beszélgetések alapján az a kép rajzolódik ki, hogy többnyire előzetes, kollektív és informális megállapodások előzték meg a választási gyűléseket.

„P 5⁶: Az első ciklusban én kezdeményeztem itt a civil házak vezetőivel, hogy fogjunk össze, állítsunk szövetséget...” (működési kollégium elnöke)

„P15: Már a választások előtt is tartottunk tanácskozásokat, hogy helyes arányokat tudjunk kialakítani a kollégium összetétele és munkája során.” (működési kollégium elnöke)

Az elbeszélésekből úgy tűnik, a civil szektor elitje aktivizálódott, azok a szervezetek és vezetőik, akik nagyobb kapcsolati tőkével és reputációval rendelkeztek. Különösen igaznak tűnik ez az első, 2003 végén tartott választásokra, az elektorok - ez elnökök visszaemlékezései alapján - elsősorban azokat jelölték a testületi tagságra, akiket „civil múltjuk”, tevékenységük alapján már ismertek és elismertek.

„P 10: ... az előzetes egyezkedéseken, amikor itt az elektorok összegyűlnek, és ott próbálnak dűlőre jutni nyilván nem fognak olyan embert javasolni, akinél se önmagát se a szervezetét nem ismerik.” (működési kollégium elnöke)

„P15: A választásnál az indíttatás elsősorban az volt, hogy milyen mértékben merült el az ember a civil szférában.” (működési kollégium elnöke)

A testületi tagok megválasztásánál az ismertség mellett a karizmatikus, határozott fellépés, az újszerű szituáció bizonytalansága közepette a „hangadó” által kiváltott szimpátia is hangsúlyosnak tűnik az elbeszélésekben:

„P12: ... mire visszajöttem, kitalálta a közösség, hogy az, amit akkor én mondtam, meg amit ott tettem a buszon, akkor úgy érezték, hogy én egy olyan személyiség vagyok talán, aki tudná integrálni a csapatot. Mire visszajöttem, azt mondták, hogy engem egy alkalmas embernek tartanak.” (működési kollégium elnöke)

„P20: Gyanítom, hogy ez egy föllépés kérdése volt, szimpátia kérdése, antipátia kérdése, volt azért összetartás, akit azután én javasoltam alelnökül, azok már régen ismerték egymást.” (működési kollégium elnöke)

Az informális, kollektív egyeztetések jól érzékelhetően eltérő érdekvonalak mentén történtek a *regionális* és az *országos* elektori gyűlések szintjén. A regionális elektori gyűléseket láthatóan az erős *területi kiegyensúlyozásra* való törekvés jellemezte. A *regionális kollégiumok* elnökeivel folytatott beszélgetések során gyakran visszatérő elem a *megyei érdekek* előtérbe helyezése, amely egyaránt jellemző volt az erősebb, fejlettebb nonprofit szektorral rendelkező és a gyengébb pozícióban lévő megyékre.

„P 1: Minden megyéből 3-3 tag képviselteti magát, ehhez bizonyos összefogásokat kellett a megyék között találni, mert nálunk eltérő volt a létszám...” (működési kollégium elnöke)

„P10: ... egyenlő, ezt direkt így akartuk, ezt már az első körben is így volt, alapegyezés volt. 3 megye 3-3 tag, plusz a miniszteri delegált.” (működési kollégium elnöke)

„P12: ... szégyen, gyalázat, ha ... megye nem tudna kiállítani egy jelöltet, mert nem igaz, hogy a mi civiljeink között nincs ilyen...” (működési kollégium elnöke)

Az NCA regionális szellemisége úgy tűnik, nem volt képes felülmúlni a civil szervezetek valós kapcsolatrendszeréből következő, alapvetően megyei orientációjú térségi szemléletét és identitását. Régiós egység csak a megyei érdekek kiegyensúlyozása révén jöhetett létre.

„P 8: (a törvény – a szerk.) egy kicsit előre szaladt a valóságnál, lévén, hogy régiókban gondolkodott, holott régió még nincs, tudtommal a mai napig sem működik igazán.” (működési kollégium elnöke)

„P15: Az NCA rendszer is deklarálta, hogy csak regionális gondolkodást tud elfogadni, ez magában rejtett egy olyan ellentmondást, hogy azért itt meg voltak azok a struktúrák, amelyek a megyékhez kötődtek, az elektorok is megyékből érkeztek.” (működési kollégium elnöke)

Az *országos érdekelttségű* testületek esetében a választási rendszer szabályaiból következően az *ágazati egyensúly* vált dominánssá a területi szempontok helyett. Az elnökök elbeszélése alapján az előzetes egyeztetések itt is jellemzőek voltak, azonban alapvetően az öt fő ágazati csoport *nagy érdekszövetségein belül*, és *nem azok között* történt a helyek elosztása:

„P11: ...-ben volt az elektori választás, akkor tulajdonképpen már megállapodtak a megyék, hogy hogyan is lesz ez a dolog. Ez sok lépcsős, és ez nem az én stílusom, hogy régióból felkerülni, itt nem is próbálkoztam. Hanem az országos zöldeknek van egy helyük ... engem az országos zöld csapat választott be... A környezetvédő civil szervezetek szerintem jól szervezettek, most már jobban látom az NCA kapcsán.” (szakmai kollégium elnöke)

A területi-ágazati érdekek kiegyensúlyozásának esetenként a miniszteri delegáltak és a Tanács tagok is eszközeivé váltak. A miniszteri delegáltak kiválasztásában a testületeknek nem volt szerepük, azonban személyük időnként alkalmas volt arra, hogy a megyék közötti egyensúlyt (származási helye alapján) megteremtsék. A Tanácsstagok jelölésében már megnyílt a lobbis lehetősége, amelyet tudatosan használhattak a jelölők a megyei erőviszonyok alakításában.

„P 2: A miniszteri delegálttal jól jártunk, egyrészt kicsit az erőviszonyok elmozdultak, mert X megyéből két tag került csak be a kollégiumba, Y megyéből négy és Z megyéből három, avval, hogy a minisztérium hozott egy bölcs döntést, hogy a miniszteri delegált X-ből jelöli ki, az egy kicsit helyrebillentette az egyensúlyt.” (működési kollégium elnöke)

„P10: Még az is alapszabály, hallgatólagos, hogy az 1 körben nálunk volt a Tanács tag, most ...-ban van, a szakkollégiumba is kettőt küldhetünk, az is megvan, az egyik az egyik megyében, a másik a másikban, hogy egyenlő legyen.” (működési kollégium elnöke)

Az elektorok és a megválasztásra kerülő civil delegáltak közötti kapcsolatok nem csak determinációkat eredményeztek, hanem a későbbiekben gyakran kölcsönös függőséggé is váltak. A megválasztott civil delegáltak kevésbé a civil szektor, mint inkább az elektorok felé tartoztak (vagy legalábbis úgy érezték, hogy tartoznak) elszámolási kötelezettségekkel. Hasonló számonkérési körök jellemezték esetenként a kollégium és a régióból kikerülő Tanács tag viszonyát is.

„P 2: Meghívjuk minden ülésre, nagy részén az üléseken ott van, és beszámoltatjuk (a Tanács tagot – a szerk.)” (működési kollégium elnöke)

„P 3: Én ezért azt érzem, hogy a küldő elektorok, meg a küldő szervezetek meg voltak elégedve a munkánkkal, mert végül is újra lettünk választva.” (működési kollégium elnöke)

„P10: Akkor is (második választás – a szerk.) így volt hogy meg kellett beszélni az elektorokkal is, tehát akik, akkor szintén értékelték a két éves munkát, és nagyon keményen megmondták, hogy szerintük min kéne változtatni a kollégium működésében...” (működési kollégium elnöke)

A testületeken belüli *elnökválasztás* kapcsán újra feltűnik a területi érdek és az érzékeny megyei erőviszonyok, amelyek néhány esetben két választás után is kellően zárt tagságot, illetve választáson átívelő elnöki stabilitást teremtettek⁷. Néhány kollégiumban az elnöki-al-elnöki pozíciókat a megyék közötti szimbolikus hatalommegosztás jelképeknek, egyfajta diplomáciai gesztusnak tekintették.

„P15: Ez már matematikai volt, meg diplomácia, komoly diplomáciai háttérmunkák zajlottak a dolog természetéből adódóan. Az alelnök pedig a korrektségnek megfelelően ... megyei lett. Most pedig még változtak is az arányok, a ... megyeiek ugyan elveszítették a kormány megbízotti pozíciót, de szervezetek egy rendes tag-ságot.” (működési kollégium elnöke)

A választások már az első, de még inkább a második választási ciklusban egyfajta érdekképviseleti attitűdöt (érdekszövetségek, lobbicsoportok kialakítása, hatalmi pozicionálás) váltottak ki a civil szervezetek képviselőiből. A választások így gyakran a *politikai választásokhoz hasonlóan*, erős, karizmatikus (nem ritkán politikai választásokban is tapasztalatot szerzett) személyek által vezetve zajlottak, amelynek során kevésbé a szaktudás, esetleg a pályázattal kapcsolatos tapasztalat, hanem a támogatottság megszerzése, a delegálók (elektorok) felé való megfelelés, a karizmatikus képességek alakítottak.

Ezek után nem meglepő, hogy a döntéshozásba bekerült civil vezetők - közöttük az elnökök is - egyfajta érdekképviseleti rendszerként értelmezték az NCA-t, amelyben a legitimitásuk alapját képező térség képviselete volt a legfontosabb célkitűzés. Ezt alátámasztják azok az utalások is, amelyek a személyes szerepvállalás lényegére, egyfajta küldetésudat jelenlétére mutatnak rá:

„P 7: Kaptam visszajelzéseket, mert a másik jelölt informálisan is ezt a ... megyei civil szektornak való patrónus szerepét megerősítve látta.” (működési kollégium elnöke)

„P 9: Magam is úgy gondoltam, hogy ha ott leszek, akkor az ember nem azért megy, hogy a saját szervezetének kaparjon, hanem azért megy el, hogy ha lehet, ezt a kis társaságot valamilyen szinten gondolja. ... Ha elérem azt, hogy tizenegy ember hetente egyszer összeül, és valamit együtt csinálnak, akkor jelentősen hozzájárultam ahhoz, hogy ezeknek az embereknek az életminősége javuljon.” (működési kollégium elnöke)

„P15: Az alapvető dilemmája az egész rendszernek az volt, hogy nehezen tudták fejben elválasztani azt, hogy ez egy támogatási és nem egy érdekképviseleti rendszer.” (működési kollégium elnöke)

Bár a második választás a *testületi tagságban* 43 százalékos cserélődési arányt mutatott, a fluktuáció valószínűleg csak a személyek szintjén értelmezhető; maguk az elnökök is úgy nyilatkoztak, hogy a testületi pozíciókat eldöntő csoportok és érdekeik változatlanul fennmaradtak, amely a rendszer bebetonozódásával fenyegethet, ahogyan ezt az alábbi idézetek explicit vagy kevésbé direkt megfogalmazásai is sejtetik:

„P 5: A második ciklusban ugyanez a csapat ment tovább.” (működési kollégium elnöke)

„P 6: Ami még probléma, és ezt a mostani választásokon látom, hogy az egyes kollégiumokba hihetetlen kevés szavazattal be lehet jutni. Nincs mögötte széles társadalmi bázis. ... Innen kezdve nekem aggályaim vannak azzal kapcsolatban, hogy a különböző lobbik hogyan érvényesülnek. ... Az katasztrofális volt, ami most volt. Két- három érdekcsoport összebeszél és azok kerültek be, akiket ők választottak.” (szakmai kollégium elnöke)

„P11: Ha ezt cserélni is kell, akkor ugyanaz történik, mint sok olyan helyen, ahol csak a látszat demokrácia érvényesül.” (szakmai kollégium elnöke)

Támogatáspolitikai elméletben és gyakorlatban

A Nemzeti Civil Alapprogram alapvető - törvényi szövegben első helyen említett - célja a civil társadalom erősítése, a civil szervezetek társadalmi szerepvállalásának segítése. A célok támogatási elvekké való konvertálásáért felelős Tanács 2004 óta - a tapasztalatok és problémák figyelembe vételével - több alkalommal is változtatta, finomította támogatási stratégiáját.

A működési támogatások esetében a szervezeti szintű megerősítést (infrastrukturális és személyi háttér) szorgalmazta, 2005-ben azonban a jelentkező igényeknek eleget téve a szervezeti alaptervékenységek támogathatóságának irányába mozdult el. A forrásmegosztás elveit is markáns elvek határozták meg a Tanács döntései alapján. Ez egyrészt az NCA területi kiegyenlítő szerepére (civil szervezetek területi megoszlása valamint a régiók fejlettségének figyelembevételével), másrészt a civil szervezetek bevétel nagyságának szem előtt tartására (ráfordítás alapján kialakított támogathatósági sávok kialakítása által), harmadrészt az esélyegyenlőségi elv alkalmazására vonatkozott (források bővítésében korlátozott szervezetek pozitív diszkriminációja⁸). A támogatási elvek ily módon történő cizellálásával ugyanakkor azt kívánták elérni, hogy a kollégiumok ne érvényesíthessék az alábbi szempontokat a támogatások odaítélésénél: az ágazati-szakmai tevékenységek egymáshoz viszonyított, vagy szakmacsoportokon belüli értékelése, rangsorolása, a civil szervezetek formája szerinti megkülönböztetés, a megyék szerinti keretek, arányok, sorrendek meghatározása vagy megyék szerinti külön eljárások kialakítása (Kuti, 2006).

A támogatások tényleges eloszlását azonban a fentiekén kívül a kollégiumok prioritásai és gyakorlata is jelentős mértékben alakította. A választási rendszer sajátosságaiból adódóan, mint korábban említettük, az érdekképviseleti attitűd vált jellemzővé a civil döntéshozók körében. Míg a civil döntéshozók támogatási gyakorlatukban a kis szervezetek és minél több szervezet támogatását tartották „missziójuknak”, addig forráselosztó gyakorlatukban a nagy szervezetek igényeit sem tagadták meg (ahogyan ezt az összeférhetlenségi elvek érvényesülésénél látni fogjuk). A „kicsi-nagy” szervezetek támogatásának vitája végighúzódtott az NCA eddigi történetén, értelmezése az elbeszélésekben azonban felemás. A nyílt elkötelezettség (feltételezhetően legitimációs okokból) a szektor nagyobb részét kitevő, hátrányos helyzetű kis szervezetek támogatása mellett fogalmazódik meg. Ez azonban az

NCA támogatási rendszerét a mennyiségi fejlesztés, és egyben a források elaprózódása irányába vezette.

A kialakult gyakorlatért valószínűleg nem csak a választási rendszer, hanem az NCA egyéb működési jellemzői, szabályozási hiányosságai is felelőssé tehetők.

A civil döntéshozók szakmai kompetenciái és a forráselosztás technikái

Az NCA támogatási elveinek meghatározása a törvény szerint a Tanács jogköre és feladata, a kollégiumok operatív végrehajtóként vannak jelen. A pályázati kiírások megalkotásában az elnökök elbeszélései alapján jelentős konfliktusok alakultak ki a Tanács és a kollégiumok között; míg a Tanács az egységesítést szorgalmazta, addig a kollégiumok autonómiájuk csorbításaként élték meg a kisebb beleszólási lehetőséget⁹. A probléma azonban ellentmondásosan jelenik meg, az elnökök elbeszélései több esetben a szakmai kompetenciákból fakadó bizonytalanságra, a támogatási folyamat kaotikus voltára tartalmaznak utalást. A vitákban a Tanács és kollégiumok között feltételezhető egyfajta presztízsharc is tetet ölt, amelynek bővebb kifejtésére a későbbiekben még kitérünk.

„P 3: ... azzal van bajom, ha a Tanács olyan döntéseket hoz, ami azután a kollégiumokat érinti, és a kollégium nevében kerülnek kiadásra, holott a kollégiumot meg sem kérdezték.” (működési kollégium elnöke)

„P 7: ... teljes káosz volt ... nem egyféleképpen értelmeztük ezeket a bírálati kritériumokat, gyakorlatilag nagy zűrzavarnak éreztem.” (működési kollégium elnöke)

„P13: A bírálati szempontrendszer egy külön téma volt, nekem volt vesszőparipám. ... az összes működési kollégium kínlódik vele.” (működési kollégium elnöke)

A kollégiumok szabadsága leginkább a támogatási gyakorlaton keresztül érvényesülhetett, egyrészt a támogatási minimum és maximum összegek meghúzása, másrészt az „általuk vallott”, a Tanács támogatási elveivel nem minden esetben egyező filozófiájuk¹⁰, a formai kritériumok vonatkozásában támasztott szigoruk és egyéb támogatási feltételek meghatározása által.

A pályázati döntések egyik alapvető jellemzője az interjúk szerint az alacsony szintű transzparencia. A kollégiumok általában 2-4 fős munkabizottságokat hoztak létre (egyes kollégiumokban egyedileg értékelték), amelyek egyfajta előbírálatot végeztek. A munkabizottságok a regionális működési kollégiumok többségében úgy álltak fel, hogy mind a megyei érdekek, mind annak külső kontrollja (másik megye civil delegáltja) szerepet kapjon a pályázatok értékelésénél. A pályázattérteleléshez, forráselosztó szerepkörhöz kapcsolódó kompetenciák csak néhány országos kollégium esetében jelentek meg az interjúkban, amennyiben ilyen tapasztalatok egyáltalán rendelkezésre álltak a testületi tagok körében. Ezek hiánya a *hatékonyan tűnő* formális munkamegosztás ellenére is csökkentette a hatékonyságot.

„P 5: ... kialakult egy bírálati szempontsor... Ezt akkor nem tettük közé, hanem ez alapján bíráltunk, de nem jelent meg a pályázati kiírásban.” (működési kollégium elnöke)

„P21: A kiscsoportok fekete dobozában dől az el, hogy országos, régiós szervezetek, milyen projektek, milyen irányba viszik el a döntéseket.” (szakmai kollégium elnöke)

Míg a legtöbb Magyarországon elérhető pályázati rendszert az értékelői anonimitás dominálja, addig az NCA hibrid támogatási döntéshozatalában láthatóan erősen érvényesült egyfajta nyílt, szubjektív, paternalista attitűd, és a politikai, szakmai-ágazati és területi szempontok is jelentős befolyásoló erővel bírtak. A testületi jegyzőkönyvek több helyen utalnak a pályázó civil szervezetekkel való interakciókra, azok nyílt felvállalására. Egyes kollégiumok kihelyezett üléseket tartottak civil szervezeteknél, a döntéshozókat gyakran hívták különböző szakmai rendezvényekre vagy NCA-val kapcsolatos tájékoztatókra. Az interjúk alapján az elnökök sem tagadták, hogy a civil szervezetek, ha nem is direkt módon, próbáltak lobbizni önmagukért. A pályázati döntéshozatalban a pályázókkal kapcsolatos korábbi tapasztalatok, a személyes ismertség komoly szerepet játszott (gyakran azzal a magyarázattal, hogy így kiszűrhetők az „ál” civil szervezetek), és esetenként a pályázat minőségét is képes volt felülírni.

„P 2: ... ha egy jól működő szervezet rosszabb pályázatot nyújt be, az nem jelenti azt, hogy támogatásra nem jogosult, inkább nem szeretnénk, ha emiatt elutasítanák.” (működési kollégium elnöke)

„P12: ... ha ismered a tevékenységét, akkor nem lehet kamuzni.” (működési kollégium elnöke)

A döntéseket a felvállalt szubjektivitás mellett azonban más tényezők is befolyásolták, a Tanács intelmei ellenére is jelen volt a „megyei kiegyensúlyozásra” való törekvés, az erős ágazati lobbizás (zöld, sport stb.) és néhány kivételnek tekinthető esetben a (párt)politikai szembenállás. Ezek a sajátos érdekviszonyok kollégiumonként más-más megítélés alá estek, hol harcoltak ellene, hol kiábrándultan vették tudomásul.

A támogatáspolitikai gyakorlatot meghatározó értékek – a kis szervezetek iránti elkötelezettség

A működési kollégiumok elnökei többsége nyilatkozott úgy az interjúk során, hogy testületükben elfogadott nézet volt a kis civil szervezetek, és a minél több szervezet támogatásának preferálása.

„P 5: ... a kis szervezeteket megerősíteni, fejlebb hozni ... Az a kollégium vagyunk, aki a legkevésbé merte felvállalni a nemet, igyekeztünk minél több pályázót támogatásban részesíteni.” (működési kollégium elnöke)

„P10: Nekünk az az elvünk, ez már az előző kollégiumban is így volt, minél több mindenkinek, még ha kicsit akkor is.” (működési kollégium elnöke)

A kis szervezetek támogatása iránti elkötelezettség több interjúban egyértelműen az NCA céljaival kerül azonosításra, holott, mint arra már utaltunk, a törvény - keret jelleggel - a szektor általános fejlesztését tűzi ki célul. Ez a flexibilis megfogalmazás *elvileg* az NCA céljainak évenkénti módosítását is lehetővé tehetné (a szektor szükségleteitől függően), mégis, az elnökök elbeszéléseiben konzekvensen és szinte egységesen a kis szervezetek felzárkóztatásával válik egyenlővé.

„P 3: Nincsen vonal, mert nincsen pontozás, mert én az mondom, működni kell, nem pontozok, mert igazságtalannak tartom, a kicsit esnének ki, akik nem tudnának annyi pontot összeszedni, akkor pont nem azt a célt érnénk el, amiért ez az egész rendszer ki van találva, hogy a kicsiket segítse. Hogy utolérjenek. Hogy legyen gépje. Hogy legyen internetük.” (működési kollégium elnöke)

„P15: A kicsiket akarjuk elsősorban erősíteni, de ez valahol az NCA alapelveiben benne is van.” (működési kollégium elnöke)

A kis szervezetek említésével párhuzamosan - mintegy kontrasztban - kerülnek említésre a nagy szervezetek, mint az NCA támogatásokra kevésbé jogosult, vagy mint kevésbé fejleszthető kategória. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a sztereotipikus utalásokat sem, amelyek a nagy bevételű, professzionális szervezetekkel kapcsolatban fordulnak elő például az alábbi idézetekben.

„P 3: ... akiről lerí az ismertetőjéből, hogy hót profi szervezet, csak ilyen formában működik, mert így sokkal gazdaságosabb. De ez az összes pályázatnak nincs 5%-a, ezek akik nem kapnak...”

„P 8: Az igazán nagyoknál ez egy nagyon fontos forrás, de inkább talált pénz kategória. Ahhoz, hogy ők érdemben továbblépjenek, ezek a pénzek kevesek voltak.”

„P 9: ... a nagy pályázók nem feltétlenül vannak az NCA-ra utalva.”

Míg az előzőekben azt láthattuk, hogy a kollégiumok az NCA rendszert alapvetően a kis szervezetek támogatási, fejlesztési lehetőségeként kezelik, sőt, egyesek szerint a nagyobb szervezeteknek nem is az NCA-ból kellene működési támogatáshoz jutniuk, a tagság által képviselt - többnyire erősebb - szervezetek esetében nagyvonalúbb megítéléssel találkozhatunk.

Az összeférhetetlenség kérdése a kezdetektől a rendszer egyik legérzékenyebb pontjának tekinthető. Az összeférhetetlenség zálogaként az NCA törvényben rögzített szempontok (formális nyilatkozat tétel) és a nyilvánosság szolgálnak, azonban a kollégiumok tagsága felé érkező külső-belső támadások élő problémát jeleznek¹¹. Az interneten különböző listák (hivatalos kimutatások és aktív civil szervezetek által készítették) láttak napvilágot, amelyek a kollégiumi tagság által közvetlenül képviselt, és feltételezett érdekkörökbe tartozó szervezetek aránytalanul magas - főként működési célú - támogatásait próbálták bizonyítani.

A kollégiumi elnökök az interjúkban többnyire a formális szempontok maradéktalan teljesítésére hivatkoztak, amely egyrészt az írásos nyilatkozat tételét jelenti, másrészt az adott napirendi pontokról való távol maradást¹². (Megjegyezzük, maguk a jegyzőkönyvek sem gyakran tanúskodnak arról, hogy a kollégiumok sokat időztek volna az összeférhetetlenség tárgyalásával az érintett pályázatok elbírálásánál.)

Az elbeszélésekből az tűnik ki, hogy a kollégiumi tagok saját szervezeteik esetében jogosnak tartják a magasabb (nem minden esetben 7 millió közeli, de a kért támogatáshoz mindenképpen közel álló) összeg megítélését. Ezt két dologgal indokolták; *nagyrészt* a szervezetek profizmusával (méretével, nagyobb forrásigényével), *kisebbrészen* az NCA-val járó jelentős plusz költségek „jogos” kompenzálásával. Emellett azonban több esetben is megjelenik a felelősség társadalmi-politikai-gazdasági szintre való szublimalása, hátrítása is; korrupció közegben a civil szervezetektől sem várható el az önmegtartóztatás és a tisztesség.

„P 3: Ezek a legjobb pályázók... Figyelünk, hogy ne hogy az átlag alatt kapjanak. ... költök én annyit az egyesület pénzéből is, a saját pénzemből is... hogy ezért is csináljuk.” (működési kollégium elnöke)

„P 8: ... minden szentnek maga felé hajlik a keze, tetten érhető volt a döntések során, de mégis civilbarátibb volt ez a mechanizmus, mintha az államapparátus tisztán papír alapján dönt.” (működési kollégium elnöke)

„P 9: ... miért lenne a civil társadalom másmilyen, mint a nem civil társadalom. Ha a politika ezt adja nekünk ... A gazdasági élet ugyanez...” (működési kollégium elnöke)

„P11: Azért ne felejtsük el, hogy a csapatban legnagyobb részt vér profik vannak.” (szakmai kollégium elnöke)

„P21: ... azt látni kell, hogy az elektori gyűlésekről is a jól működő, professzionális, a civil szakmát jól képviselő emberek kerülnek be a kollégiumokba. Ha ők három évig kizárják magukat a legnagyobb civil forrásból, akkor nem fogják elvállalni a kollégiumi dolgokat, hanem strómanokat beültetnek maguk helyett, és azokon szavaztatják meg a saját pályázataikat. Szerintem a jelenlegi rendszer jó, átlátható, nyilvánosságra van hozva ... A tagoknak és személy szerint nekem sincs lelkiismeret furdalásom a témában.” (szakmai kollégium elnöke)

Feszültségek a támogatáspolitikában – a stratégiai szemlélet hiánya

Az NCA eredményessége tekintetében a civil döntéshozó testületek elnökei egybecsengő véleményeket fogalmaztak meg. A legfontosabb eredmények között a pályázói kultúra fejlődését, az állami forrásokkal való gazdálkodás szakszerűbbé válását, az első pályázati kör „közhasznúsági kudarcának” tudatosulását, a pályázói kör lassú bővülését emelték ki. A működési támogatások szervezetfejlesztő hatását - a szociológiai-statisztikai módszerekkel igazolt - technikai infrastruktúra jelentős fejlesztésében tudták meghatározni.

„P 6: Ha mást nem ért el az NCA, csak azt, hogy ez a néhány száz pályázó tudja azt, hogy mi a közhasznúsági jelentés és hogyan kell összeállítani, akkor az már egy komoly eredmény.” (szakmai kollégium elnöke)

„P 8: Az első körben úgy is hívtuk ezt, hogy ez a Sulinet 2 program. Mindenki számítógépet vett, mert az volt a legegyszerűbben megpályázható. Nagyon sok eszköz kijutott így a szervezetekhez.” (működési kollégium elnöke)

„P13: ... van még egy nagyon pozitív hatása, megtanultak pályázni rajtunk keresztül. Egy csomó szervezetet látok, akik már az összes többi témakörben nagyon szépen írják a különböző pályázatokat.” (működési kollégium elnöke)

Az NCA rendszer első éveiben kifejtett hatása azonban az utalások szerint kevésbé „fejlesztő” jellegű, sokkal inkább a szervezetek túlélését tette lehetővé.

„P 3: Tényleg a túlélést jelenti nagyon sok civilnek ez.” (működési kollégium elnöke)

„P 7: A jó az, hogy ezzel tudunk bizonyos lyukakat tömködni, és korrigálni az egyéb problémákat.” (működési kollégium elnöke)

A kollégiumi elnökök - s feltételezhetően a döntéshozásban részvevő valamennyi civil képviselő - érzékelték a támogatási környezet elmúlt években bekövetkezett változásait, az NCA-ra nehezedő nyomást. A civil szervezeteknek címzett állami források néhány éven belül bekövetkező drasztikus csökkenése, bizonyos központi források elapadása, az ágazati minisztériumoktól elvont források az NCA szerepét felértékelték. Az elnökök elbeszéléseiben jól tetten érhető az aggodalom; vajon a civil szektor általános fejlesztését célzó NCA tudja-e majd pótolni a kieső állami támogatásokat? A válasz az interjúkban egyértelmű; az NCA iránti igények fokozatos növekedése mellett a rendelkezésre álló forrás jelentős mértékben nem változott (különösen az NCA keret két évre szóló befogasztása óta), így újabb funkciók integrálása lehetetlen.

„P 4: Ugyanakkor elvonták a szakminisztériumi támogatásokat, amelyekben szintén volt egy kis működési költség. ... Az összes igény, a programpályázati is rázúdult az NCA-ra.” (Tanács elnöke)

„P 8: Önmagában a szektor finanszírozását az NCA nem is akarja, nem is tudja felvállalni.” (működési kollégium elnöke)

Az elnökök szavaiból az derül ki, hogy a jelenlegi - általuk megvalósított - támogatáspolitikát parttalaná válhat, a stratégiaalkotás egyre komolyabb szükségesszerűséggé válik. A bizonytalanság mind a működési, mind a szakmai támogatások kapcsán megfogalmazódik, érzékelhetően újra a „kicsi-nagy szervezet” vitához vezetve. A kis szervezetek vonatkozásában leggyakrabban a professzionalizálás, a „középosztályosítás”, az inkubátor szituáció megteremtésének igénye rajzolódik ki („ki a lakásokból a civil szervezeteket”). Néhány idézetből úgy tűnik, a működési támogatások „pusztán” azért vannak, hogy a túlélést segítsék.

„P 3: Nálunk ez nagyon egyszerű, mert nálunk működési célú pályázat van, és itt nem szoktunk meghatározni külön célokat.” (működési kollégium elnöke)

„P 8: De még mindig nem dőlt el igazán, hogy milyen fajta támogatásra is van szükség. Városi szint alá nem lát be igazából az NCA. Városi szinten működő szervezeteket preferál elsősorban az NCA.” (működési kollégium elnöke)

A stratégiai elképzelésekben - a folytatott támogatási gyakorlattal élesen szemben állva – a minőségi fejlesztés iránti igény rajzolódik ki.

„P 6: Most az a cél, hogy minél több kapjon, nem baj, hogy ha keveset kap, de legalább kapjon, mert akkor mégis be van fogva a szája. Szerintem nem ez a jó megoldás, hanem az, ha kevesebb szervezet kap erőteljesebb támogatást.” (szakmai kollégium elnöke)

„P 7: A rendszer legfőbb hibája, hogy van benne egy olyan egyenlősdi szemlélet ... egyre inkább a pénzek elaprózódásához vezet, növekszik a pályázók száma.” (működési kollégium elnöke)

„P11: El kellene egyrészt döntenie, hogy az NCA merrefelé akar haladni, ténylegesen a kis szervezeteket akarjuk első forráshoz, az első pályázókat akarjuk segíteni, vagy pedig azt akarjuk, hogy magasabb minőségű pályázatokra felkészítene a csapatokat, vagy mindkettőt akarjuk...” (szakmai kollégium elnöke)

A rendszerszereplők közötti kapcsolatok jellemzőiről

Az NCA hibrid rendszerének kialakításával nem titkoltan a civil-állami együttműködések javítása, a „civil partnerség” forogatókönyvének előmozdítása is közvetett célként fogalmazódott meg. A korábbiakban elsősorban már utaltunk arra (például a pályázati kiírások kapcsán), hogy a döntéshozatalba került civil képviselők azt az elképzelést táplálták, hogy a dönté-

seket - a törvény által felhatalmazva - a civilek hozzák. A rendszer szabályozása azonban a felelőségek ennél árnyaltabb megosztását határozta meg. A civilek hatalmi elképzelései, és bizonyos - a feladat-és jogosultság megosztására vonatkozó - szabályozási hiátusok jól körülhatárolható konfliktus góccokat hoztak létre, nem csak az állami és civil szereplők között, hanem a civil testületek viszonyában is.

„P 3: Amit már én említettem, ezt azt érzem a legnagyobb problémának, hogy minden testület azt hiszi, mivel döntéshozó testület, hogy ő a legfontosabb, és ő jogosult mindent eldönteni és kitalálni.” (működési kollégium elnöke)

A civil döntéshozók kapcsolata az állami szereplőkkel (kezelő szervezet és Miniszteri Titkárság)

Az NCA működésének első négy évében a kezelő szervezet feladatait a közbeszerzés útján kiválasztott Magyar Államkincstár végezte, amely területi (megyei) szervei bevonásával, az NCA-ból kapott forrás alapján építette ki speciális pályázatkezelő apparátusát. A rendszerben a kincstárak végezték a pályázatok formai bírálatát (ezt követően adták át azokat a kollégiumoknak), a szerződéskötést és az ellenőrzést is.

Az interjúk - és a területi államkincstárak vezetőivel és operatív munkatársaival készült fókuszcsoportos beszélgetések - alapján látható, hogy a legjobb állami-civil együttműködés az NCA rendszerén belül a kollégiumok és a kincstárak között alakult ki. Ez egy legkevésbé sem konfliktusmentes kölcsönös tanulási folyamat eredményeként valósulhatott meg, amelyben a civil testületek a rugalmasságot, a „civilbarát” engedékenységet, míg a kincstárak a jogszerűséget, a formalitáshoz való erős ragaszkodást képviselték. Ebben a „kötélhúzásban” a kollégiumok különböző érdekérvényesítési stratégiákat alkalmaztak¹³, de többnyire arra törekedtek, hogy minél több pályázat legyen alkalmas a szakmai értékelésre, minél kevesebb legyen a kizárás, az elutasítás, a beszámoltatásnál pedig a támogatás visszafizetés. A kincstárakkal való kapcsolatról az elnökök a következőképpen nyilatkoztak:

„P 1: Az egy érdekes kapcsolat volt, az elejétől úgy alakult, hogy nevelni kellett őket a civilbarátságra.” (regionális kollégium elnöke)

„P 6: Kifejezetten jó, semmi probléma nem volt, végig nagyon jó volt az együttműködés.” (szakmai kollégium elnöke)

„P13: Nagyon tartotta a jogszerűséget, és mi ezért élveztük a precizitását és megszenvedtük a keménységét.” (működési kollégium elnöke)

A kollégiumok és a Titkárság közötti kapcsolatok az elbeszélések szerint többnyire személytelenek, hierarchikusak és ritkák voltak, a Titkárság részéről inkább utasítások hangzottak el, a két oldal személyes találkozására, egyeztetéseire igazából nem adódtak intéz-

ményes vagy informális lehetőségek. Hasonlóképpen vélekedtek az elnökök a Tanács és a Titkárság kapcsolatáról, amely szintén nem volt konfliktusoktól mentes.

A kollégiumok és a Titkárság közötti legfőbb probléma legitimációs gyökerekből táplálkozott, hiszen az NCA szelleme azt sugallja, hogy a rendelkezésre álló források fölött a *civil képviselők hoznak döntést*. E döntéseket bírálta felül esetenként a Titkárság, amely újabb csatákat és bürokratikus korlátokat jelentett a testületek számára, s amelyekben az elnökök az állam civilekkel szembeni bizalmatlanságát érzékelték.

„P 6: Mert a rendszer úgy halt meg a minisztériumban, ahogy volt. A legjobb szándék ellenére sem voltak képesek felgyorsítani az eseményeket.” (szakmai kollégium elnöke)

„P13: Ami még nagyon kellemetlen volt, hogy a minisztérium kírta a honlapra, amit természetesen ő kezelt, hogy a döntés a kollégiumnál van. Ez nem volt igaz...” (működési kollégium elnöke)

A sokszereplős NCA rendszerben sajátos színfoltot jelentenek a miniszteri delegáltak, hiszen minden testületben található egy (a Tanácsban 3), a miniszter által felkért, nem választás útján részvevő tagot, ugyanakkor szerepükről, feladataikról sem a törvény, sem a kapcsolódó kormányrendelet nem rendelkezik. Nem véletlen ezek után, hogy maguk a kollégiumi elnökök is azt feltételezték, hogy a szakmai és személyes kapcsolatok alapján rekrutálódtak.

„P 5: ... megvoltak a megfelelő kapcsolatai, és elintézte, hogy miniszteri delegáltaként kerüljön a kollégiumba.” (működési kollégium elnöke)

„P 7: Pl. a miniszteri delegált volt a kollégiumban, aki tulajdonképpen egyfajta jutalmul kapta azt a posztot, mert a ... megyei ... szervezete egyfajta politikai irányba kampányolt, ezzel fizették ki az illetőt, beültették a kollégiumba.” (működési kollégium elnöke)

Az elbeszélésekben bizonytalanság övezi a miniszteri delegáltak funkcióit is. Az elnökök szavaiból több esetben is átüt egyfajta félelem a rejtett minisztériumi kontrollal szemben, bár mindannyian úgy nyilatkoztak, hogy a tapasztalatok szerint nem a „beépített embereken keresztül burkolt kontroll” a velük való cél („*hogy akkor menjél oda és nézd meg mit csinálnak a többiek és jelentsél!*”). A miniszteri delegáltak általában nagyon „civil” módon viselkedtek (esetenként „*civilebbek voltak a civileknél!*”), ez azonban nem feltétlenül segítette elő a Titkársággal való kapcsolatok mélyítését. A minisztériumi delegáltak belesimultak a kollégiumokba, (egy megfogalmazás szerint „*semmi különlegeset nem tettek*”*), speciális pozíciójuk funkció nélküli maradt.

„P 5: ... mind a két ciklusban leginkább a miniszteri delegáltak voltak a jogszabályok ellen, pont azt véltük, hogy majd ők védelmezik a bürokratizmust, a jog-

szabályokat is, és pont ők ketten voltak azok, akik civilbarát módon a jogszabályok kiskapuit keresve próbáltak segíteni.” (működési kollégium elnöke)

„P13: Egy abszolúte élharcos civil, esze ágában sem volt a jogszerűséget, és a minisztériumot védeni, hanem pontosan fordítva ő volt a legharcosabb civil, aki létezik kerek e földön. Ebből megint millió konfliktusunk volt, mert elvitte a kollégiumot olyan irányba, hogy a kollégium őmiatta került szembe azzal a minisztériummal, aki különben őt delegálta.” (működési kollégium elnöke)

A civil döntéshozó testületek közötti kapcsolatok

A kollégiumok közötti kapcsolatok koordinációja az NCA működésének első éveiben gyenge maradt¹⁴, így azok döntően a személyes ismertség és az informalitás keretein belül mozgtak. A Tanácsra való nagyobb nyomásgyakorlás érdekében időközben rendszeressé váltak az ún. elnöki értekezletek, amelyek bár jogszabályi szinten nem intézményesültek, legitim kommunikációs csatornává váltak.

A testületi kapcsolatok mindezek ellenére bizonyos - jól körülhatárolható - kérdések, vitapontok mentén (jellegzetesen a forrásmegosztás időszakaiban) besűrűsödtek, azonban az így kialakuló spontán érdekcsoportok nem váltak tartós szövetségekké, a forrásmegosztást követően többnyire felbomlottak.

„P 1: ... például, ha a Tanács valamit ránk akar erőltetni, az ellen megpróbálunk fellépni.” (működési kollégium elnöke)

„P 5: Minél nagyobb nyomás helyezkedik egy-egy ember csoportra, annál inkább összefog.” (működési kollégium elnöke)

A forrásmegosztással kapcsolatos lobbikat alapvetően két érdek konfliktus mozgatta; egyrészt a 7 regionális működési kollégium országos működési kollégium elleni fellépése („7-1” lobi), amely a vidék-főváros szembenállásához köthető, másrészt a 7 regionális és az országos működési kollégium („7+1”) „ellen lobbija” a projekt támogatásokat nyújtó 3 országos kollégiummal szemben (a kis szervezet-nagy szervezet vita részeként).

Az országos hatókörű szervezetek működési támogatásaiért felelős kollégium elleni leggyakoribb érvek egyrészt a túl magas forrásokra (regionális kollégiumok forrásainak 2-3-szorososa), másrészt az országos hatókörrel szembeni averziókra vonatkoztak. Mivel a Kollégiumhoz pályázó szervezetek többsége, mint országos szervezet, fővárosi székhelyű, ezért az is felmerült, hogy ezt a funkciót egyfajta „Budapest-kollégiumként” el kéne választani a Közép-magyarországi régiótól. Egy másik verzió szerint az országos hatókört ki kellene venni a támogatási kategóriából, hogy forrásai az illetékes regionális működési kollégiumokhoz integrálódjanak.

„P 3: Én az országost megszüntetném, és így sokkal több pénzt kapnának a regionálisak.” (működési kollégium elnöke)

„P 6: A működésiek több pénzt kértek a működési kollégiumoknak, de nem a budapestinek. Az országossal és a közép-magyarországgal mindig problémái voltak a vidékieknek, mert a vidék az igazi.” (szakmai kollégium elnöke)

A szakmai kollégiumok megszüntetésével vagy forráselvonásával kapcsolatos viták részben szintén a működési kollégiumok forrásigényét jelzik, azzal az ideológiával, hogy a működési kollégiumok sokkal „közelebb” vannak a civil szervezetekhez, így sokkal hatékonyabban tudnának dönteni a programpályázatokról is. Több elnök fogalmazta meg azt az érvet is, hogy az országos szakmai kollégiumok nem érvényesítenek területi szempontokat, így például nem képesek „kiegyenlíteni” a támogatott projektek földrajzi eloszlását, emiatt számos esetben hiány vagy átfedés keletkezik.

„P 4: Még az lehetne a követendő rendszer, ha azt a regionális kollégiumok oldanák meg, és a regionális kollégiumoknál nem csak működésre, hanem programra is lehetne pályázni.” (Tanács elnöke)

„P 5: Előtte is próbáltam néhány vidéki kollégiumi elnök a vidéki tagokra hatni, tanács tagokra ... hogy lobbizunk a működési költségek felemeléséért. A vidéki kollégiumok, 7+1 kollégium nagyobb forrásaiért.” (működési kollégium elnöke)

A kollégiumi lobbik egyrészt a Tanács ügyrendjében szabályozott 2/3-os döntéseken¹⁵ pattantak vissza, amellyel a Tanács hermetikusan „lezárta” magát a külső nyomásgyakorlással szemben, másrészt a Tanács (mindkét ciklusban jellemző) belső megosztottságán. A Tanács megosztottságát esetenként az elnökök is csak feltételezték, részben a vidék-főváros törésvonalat, részben elvi törésvonalakat sejtettek (hogyan képzelik el a Tanács tagok a kollégiumi struktúrát, van-e szükség országos hatókörű, vagy szakmai kollégiumokra).

A rendszer szempontjából a leginkább aggodalomra okot adó kapcsolatok a kollégiumok és a Tanács között alakultak ki. Az elnöki elmondásokból egyértelműen az derül ki, hogy a kollégiumok „ellenfélként” tekintettek a Tanácsra. A kollégiumok tehát láthatóan nehezen békültek meg azzal, hogy az NCA civil döntéshozatali rendszerében van egy szinten civil dominanciájú „csúcsszerv”, amely számukra előírásokat fogalmaz meg, miközben a tényleges döntések az ő szintjükön történnek.

„P 5: ... volt egy közös ellenfél, a Tanács, aki ellen fel kellett lépni...” (működési kollégium elnöke)

„P11: Ilyen, hogy tanáccsal viszony az értelmezhetetlen számomra.” (szakmai kollégium elnöke)

„P20: Miközben a civilek ott ültek, és a demokráciáról kellett volna szólnia a dolognak, a legdiktatórikusabb dolog jött ki a végén.” (működési kollégium elnöke)

Összegzés

A Nemzeti Civil Alapprogram civil döntéshozóinak vizsgálata úgy gondoljuk, olyan magatartásmintázatokat, cselekvési stratégiákat tárt fel, amelyekre - akár a szabályozás szintjén is - érdemes a jövőben figyelmet szentelni. Az a tény - és egyben szabályozási hiátus -, hogy a civil döntéshozók szakmai kompetenciák hiányában (pályázatértékelési, elbírálási tapasztalat) kerülhettek döntéshozói pozícióba, teret nyitott egyfajta érdekképviseleti (klasszikusan a politikában jellemző) attitűdnek, amely elnyomta a szakmai szempontokat, és elbizonytalanította a testületekben tevékenykedőket. Az érdekképviseleti attitűd eluralkodása úgy gondoljuk, az NCA támogatási gyakorlatát, annak hatékonyságát is nagymértékben befolyásolta, gondoljunk itt a források jelentős elaprózódására. A kutatási eredmények azt mutatják, az NCA választási rendszere is átgondolásra szorul. Az eddig lezajlott választások a civil szektor viszonylag szűk körét (elitjét) aktivizálták, amelyek bizonyos érdekcsoportok köré rendeződve úgy tűnik, ragaszkodnak a megszerzett pozíciókhoz. Ez az NCA belterjessé válásához, elitizálódásához vezethet. Ugyanakkor a jelenleg biztosított működési feltételek (a testületi tagságra fordított jelentős időmennyiség, a tiszteletdíj és a járulékos költségek finanszírozási problémái, a feladatokból fakadó túlterheltség és az adminisztratív feltételek hiánya) nem teszik vonzóvá a belépést. Alaposabb szabályozásra van szükség a testületek koordinációja terén is, mivel a rendszeren belüli kapcsolatok jelenleg esetlegesek, és gyakran előítéletektől terheltek. Végül, az NCA jövője szempontjából elengedhetetlen a stratégiaalkotás, mivel a támogatási gyakorlatból és a finanszírozási környezet változásából adódó feszültségek kezelése csak a civil szektor valós szükségleteire építő, átgondolt és konszenzuson alapuló támogatáspolitikával képzelhető el.

Felhasznált irodalom:

- BÓDI GYÖRGY - JUNG ADRIENN - LAKROVITS ÉLVIRA (2003) *Civil partnerség*. KJK-KERSZÖV, Budapest.
- KUTI ÉVA (2006) *A Nemzeti Civil Alapprogram első három pályázati fordulója az empirikus adatok fényében*. PC-BÜRO BT., Budapest.
- KUTI ÉVA (2005) *Zárszámadás a Nemzeti Civil Alapprogram első pályázati fordulójáról*. Civil Szemle, 1.
- SEBESTÉNY ISTVÁN (2006) *Őrségváltás*. (<http://www.nca.hu>)
- Nonprofit szervezetek Magyarországon 2004 (2006)* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 (2007)* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Jegyzetek

- 1 A szerző a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájának harmadéves hallgatója.
- 2 Az elsőben a Nemzeti Civil Alapprogram kollégiumi és Tanács teljes tagsága körében végeztünk kérdőíves (önkitöltős, elektronikus – e-mail – formában eljuttatott) on-line lekérdezést. Mivel a válaszadási hajlandóság 56 %-os volt, az eredmények pedig nagyjából összeesengtek az itt szereplő megállapításokkal, az eredmények részletes ismertetésétől itt eltekintünk.
- 3 Az itt következő adatok a Nemzeti Civil Alapprogram hivatalos honlapján szereplő, a jelöltállítási rendszerbe bejelentkezett szervezetek listája alapján kerültek kiszámításra. A 2003-as elektorállítás adatai a kutatás időpontjában már nem voltak elérhetőek a weboldalon.
- 4 A Központis Statisztikai Hivatal (2007:) és az NCA törvény által egységesen az egyesületek és a magánalapítványok körét tekinthetjük klasszikus civil szervezeteknek.
- 5 A KSH 2005-re vonatkozó felmérése nem tartalmazott a szervezetek hatókörére vonatkozó adatokat, ezért az előző évi, minimumként kezelhető adatokra utalhatunk.
- 6 Az idézetek előtt szereplő kódok a kollégiumi elnökök Atlas.ti-ben kapott sorszámait jelölik, 1-21-ig.
- 7 Ez a kollégiumok kisebb részére volt jellemző, mivel a második választási ciklust követően az elnöki pozíciók kétharmadában történt személyi változás (Sebestény, 2006). A második elnökválasztás során azonban számos utalás szerint többnyire azokat preferálták, akik már az előző ciklusban is tagok voltak. Ennek felszíni magyarázata a rendszer működtetésében szerzett tapasztalat, ugyanakkor - mint az a későbbi idézetekből is kiderül - az első választásoknál sikeresen szereplő csoportok befolyásának folytonossága is megvalósulhatott.
- 8 Romák, fogyatékkal élők, egészségkárosodottak, gyermekeket, szociálisan hátrányos helyzetű rétegeket segítő szervezetek.
- 9 Meg kell jegyeznünk, ezek a viták leginkább a működési kollégiumok esetében éleződtek ki, a szakmai kollégiumok szabadsága az interjúk tanulságai szerint nagyobb volt.
- 10 Az elnökök elbeszéléseiben és a kollégiumok jegyzőkönyveiben egyaránt találtunk olyan egyedi támogathatósági „megfontolásokat”, amelyek a Tanács támogatási elveivel ellentétesek voltak (például az egyik működési kollégium negatívan diszkriminálta azokat a pályázókat, amelyek közfeladatokat látnak el).
- 11 Ezekre reagálva dolgozta ki a Tanács e célra felállított munkabizottsága az összeférhetlenségre vonatkozó szabályzatát, amelyet 2005. február 14-i ülésén fogadott el. A szabályzat elsősorban az *önkorlátozásra* motivál, azonban szankciók hiányában betarthatósága kérdéses.
- 12 Az NCA törvény 7 § (2) szerint a Tanács vagy a kollégium tagja nem vehet részt a napirendi pont tárgyalásában és döntésében, ha a támogatással érintett szervezetben saját maga vagy közeli hozzátartozója tisztségviselő, vagy a döntést megelőző három évben tisztségviselő volt, illetve a döntés következtében a tag, illetve közeli hozzátartozója, vagy az általa képviselt civil szervezet akár közvetve is vagyoni előnyben részesülne.
- 13 Ez attól is függött, hogy az egyes kollégiumok mely támogatási feltételekhez ragaszkodott jobban például formai tekintetben, ebben a kollégiumok rendkívül eltérő gyakorlatot folytattak.
- 14 A civil döntéshozók egyetlen intézményes találkozási formája az évenként egy alkalommal megrendezett konferencia.

- 15 Bár az NCA törvény 4 § (5) szerint a Tanácsnak csak az ügyrend megszavazása során kell 2/3-os döntést hoznia, a Tanács a konszenzusra törekvés érdekében ezt a döntéshozatali módot számos más kulcskérdésre is kiterjesztette. Úgymint: az NCA működésének alapvető szabályaira vonatkozó belső szabályzat elfogadása és módosítása, az NCA-ból nyújtható támogatások rendező elveinek meghatározása, kollégiumok létrehozása és megszüntetése, kollégiumok létszámának meghatározása, elektori gyűlések bevonása a jelöltállítási rendszerben, kollégiumok közötti forrásmegosztás, a kollégiumok határozata ellen benyújtott kifogások elbírálása, döntés a zárt ülésről vagy zárt napirendi pontról (*A Nemzeti Civil Alapprogram Tanácsának Ügyrendje, 2005. február 14., 10. pont*).

„A CIVIL SZERVEZETEK TAPASZTALATAI A STRUKTURÁLIS ALAPOKBÓL FINANSZÍROZOTT PROJEKTEK PÉNZÜGYI LEBONYOLÍTÁSÁBAN”¹

Dr. Arató Krisztina–Dr. Bartal Anna Mária–Nizák Péter

■ I. A vizsgálat céljai és módszerei

Az első Nemzeti Fejlesztési Terv (2004-2006) keretében a sikeresen pályázó civil-nonprofit szervezetek közel 68 milliárd forintos pályázati támogatást nyertek el, ami a teljes szétosztható támogatás 10%-át jelentette. Ez, az akár sikertörténetnek is nevezhető időszak azonban számos olyan problémát hozott a felszínre a pályázati lebonyolítás során, ami mindenképpen szükségessé teszi az alaposabb helyzetelemzést.

A Civil Európa Egyesület kutatásának elsődleges célja az volt, hogy feltárja a 2004 és 2006 közötti időszakban nyertes európai uniós – jelen esetben a Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEFOP) és az EQUAL Közösségi Kezdeményezés – projektjeinek megvalósítása során

- milyen pénzügyi, gazdálkodási nehézségeket tapasztaltak a megvalósító szervezetek, és
- ezekre milyen pénzügyi, gazdálkodási megoldásokkal éltek, illetve
- mind a problémák, mind a megoldások milyen hatással voltak a szervezetek működésére, pénzügyi helyzetére, gazdálkodására, továbbá
- mindezek mennyiben és hogyan befolyásolták a projektek sikeres, pénzügyi gazdálkodását.

A kutatás egyben olyan szükségletfelmérésnek is tekinthető, amely rávilágít - általában és konkrétan - az európai uniós pályázatok során jelentkező problémák nagyságára és tí-

pusaira, továbbá arra is, hogy ezek milyen szervezeti kört mennyiben és hogyan érintenek. Végezetül pedig arra is, hogy a projekt-megvalósító szervezetek mely központi, irányító szervtől, milyen intézkedéseket várnak el, illetve milyen eszközökben látják a megvalósítás során felmerülő pénzügyi, gazdálkodási problémák megoldását, enyhítését.

Módszertanilag a HEFOP pályázatok esetében, az SZMM által rendelkezésünkre bocsátott alapsokaságból - amely 2004 és 2007 között 923 civil-nonprofit pályázó szervezet adatait tartalmazta - először leválogattuk a 2007. évben pályázó szervezeteket, illetve az egyszer pályázó szervezeteket. Így a mintavételi alapsokaság 445 civil szervezetre csökkent, amely közül 275 szervezet legalább kétszer, 170 szervezet pedig kettőnél több pályázattal rendelkezett. A 445 pályázatot benyújtott civil szervezetet tartalmazó alapsokaságból régiókra és szervezettípusra reprezentatívan állítottuk elő - az 51 megkérdezett szervezetből (az összes 11,5%-a) álló - kérdezési mintát.² A kérdezési mintában résztvevő 51 HEFOP-okban pályázati nyertes civil szervezettel 2007. augusztus 5-e és szeptember 3-a között személyes megkeresés alapján vettük fel a vizsgálati kérdőívet.³ Az EQUAL programokban nyertes, mindösszesen 39 főpályázó szervezetnek ugyanebben az időben elektronikusan küldtük ki a kérdőívet, közülük 17 szervezet (44%) válaszolt.

2. A korábbi elemzések tükrében - a civil-nonprofit szervezetek eredményessége és problémáik az uniós pályázatok lebonyolítása

Az Európai Unió Strukturális Alapjaival kapcsolatban számos elemzés látott napvilágot. Talán a legbőségesebb a nemzetközi szakirodalom a Strukturális Alapok általános gazdasági-jogi elemzése vonatkozásában, illetve az általános, hosszú távú hatások elemzése. A hazai szakirodalom az általános EU-szintű elemzések tekintetében kiterjedtnek mondható, s a Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítése során is sok tanulmány született, többek között a Nemzeti Fejlesztési Hivatal megbízásából.

Jelen kutatás értelmezéséhez három tanulmány tekinthető előzménynek. *Kuti Éva* „A nonprofit szervezetek uniós pályázatokon elért eredményei” című, 2006-ban készített vizsgálata elhelyezi a számunkra érdekes célcsoportok a kedvezményezettek körében, elemzi a nonprofit szektor részesedését az NFT forrásaiból és utal a projektek végrehajtásának egyes problémáira is. A Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program projektfejlesztési és támogatási rendszere című, szintén 2006-ban készített tanulmány komplex feldolgozást ad a HEFOP előkészítéséről, végrehajtásáról, valamint a 2007-13 időszak előkészítésének feladatairól. A Progress Consult által 2005-ben készített „Az EQUAL közösségi kezdeményezés magyarországi programjának folyamatos elemzése” című értékelési jelentés pedig összefoglalja az EQUAL program programszintű értékelését, és kisebb arányban foglalkozik a végrehajtás projektszintű problémáival.

A fent felsorolt korábbi kutatások alapján a következő sajátosságok állapíthatók meg a nonprofit szervezetek strukturális alapokkal kapcsolatos eddigi tapasztalatai vonatkozásában:

- 2004 és 2006 áprilisa között a nonprofit szervezetek a strukturális alapokból kiosztható források mintegy 10%-át (kb. 66,5 Mrd forintot) szerződtek le.
- 2004 és 2006 között az átlagos projektméret megközelítette a 82 millió forintot, mely adat arra mutat, hogy elsősorban professzionális szervezetek forrasszerzési lehetőségeit biztosították ezek a források.
- A 2004 és 2006 közötti Strukturális Alapokból finanszírozott projektek regionális megoszlása kiegyensúlyozottságot mutatott.
- Mindhárom kutatás egyértelműen kimutatja, hogy a nonprofit szervezetek, illetve általában a pályázók két kulcsfontosságú – az intézményrendszer működési hiányosságaiból fakadó - problémával küzdenek a projektek végrehajtása során:
 - » A kifizetések csúszásával;
 - » A szerződéskötés, valamint a projektek végrehajtása során benyújtott dokumentációval kapcsolatos visszajelzések késésével.
- A tanulmányok megállapítják, hogy amennyiben a fenti hibák likviditási gondokat okoztak a pályázó szervezeteknél, azt leginkább a nonprofit szervezetek voltak kénytelenek hitelfelvétellel orvosolni. Ez a probléma-megoldási módszer abból adódik, hogy más szervezetek (vállalkozások, önkormányzatok és intézményeik) saját vagy fenntartóik likviditása következtében nem szorulnak rá erre a szükségmegoldásra.

Érdemes megjegyezni, hogy ez a több oldalról bizonyított problémakör – a projektek pénzügyi-technikai lebonyolításának az intézményrendszer által okozott nehézségei – a projektek igazi lényegét, a végrehajtás tartalmi vonatkozásait szorítják háttérbe.

3. Az európai uniós pályázatokon nyertes HEFOP és EQUAL projektek (2004-2006) empirikus vizsgálatának eredményei⁴

A két vizsgálati kör – a HEFOP és az EQUAL projektek - „tipikus” pályázó szervezete több formális-szervezeti jellemző tekintetében eltért egymástól. Az eltérés legszembetűnőbben a pályázó szervezetek gazdasági erejében mutatkozott meg, ami a különböző volumenű pályázati projektek megvalósításával magyarázható.

A HEFOP minta tipikus szervezete olyan megyeszékhelyen működő, szervezetileg jól professzionalizált egyesület, szövetség, amelyet a kilencvenes évek első felében vagy utolsó harmadában alapítottak, átlagos bevétele 2006-ban 85,5 millió Ft volt, és domináns bevételi forrását pályázati és/vagy normatív támogatás tette ki. Átlagos bevételének 26%-a származott EU-s pályázati forrásokból és szervezetének gazdasági lehetőségeit inkább fejlődőnek ítéli meg.

Az EQUAL minta tipikus pályázója pedig olyan budapesti, civil/nonprofit szervezet (főként magánalapítvány), amely szervezetileg magasan professzionalizált, és amit a kilencvenes évek elején alapítottak. Átlagos bevétele 2006-ban elérte a 681 millió Ft-ot. Domináns bevétele normatív támogatásokból származott, és az EU-s pályázati bevételek az összes bevételén belül 16%-ot tettek ki. Szervezete gazdasági lehetőségeit stagnálóknak ítéli meg.

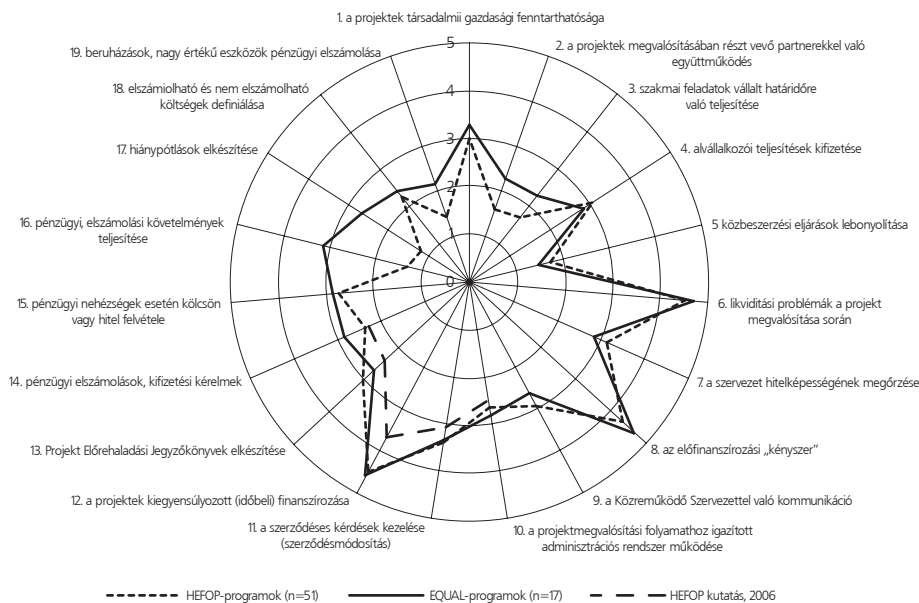
1.1. Szervezeti-működési és európai uniós pályázati problémák

A pályázati tevékenység során jelentkező szervezeti-működési problémátípusok közül a HE-FOP válaszadó szervezetek főként a pályázatokhoz szükséges önerő biztosítását, a pályázatok jogi, szabályozási feltételeinek változásait, és a pályázati programok lebonyolításához szükséges erőforrások biztosítását értékelték a problémátípus átlagánál magasabbra.

Az EQUAL válaszadó szervezetek a belső és külső működési feltételekkel, illetve a pályázati tevékenységgel kapcsolatosan hasonló problémákat, hasonló sorrendben értékelték csak szignifikánsan magasabban. Ez azért is figyelemre méltó, mert megmutatja, hogy

- ezek a pályázati-működési nehézségek nem csak és kizárólagosan a civil/nonprofit szektor problémái, hanem
- minden olyan szervezeté, amely egyfelől a hazai közszolgáltatások piacán az állami feladatátvállalás területén megjelenik, mint szolgáltató,
- másfelől pedig a különböző pályázati formációkban, mint pályázó vesz részt.

Mint az alábbi ábrán is látható, a válaszadó szervezetek saját európai uniós projektjeik lebonyolítása kapcsán három kardinális, pénzügyi problémát jeleztek igen magas átlaggal:

1. ábra A válaszadó szervezetek problémái uniós projektjeik megvalósítása során

- a likviditási problémákat a projekt-megvalósítás során,
- az előfinanszírozási „kényszer” és
- a projektek kiegyensúlyozott időbeli finanszírozását.

Érdemes arra is felfigyelni, hogy a már idézett 2006-os HEFOP pályázók körében végzett kutatás eredményeinél – a releváns kérdések tekintetében – nagyobb volt a minta szervezeteinek „elégedetlensége”.

A HEFOP válaszadók számára a konkrét finansziális, míg az EQUAL válaszadók számára pedig ezek adminisztrációjához kapcsolódó problémák okoztak inkább gondot. Figyelemre méltó, hogy bár közepesen erős problémaként, de a szervezetek olyan nehézségeket is jeleztek, mint: a projektek társadalmi gazdasági fenntarthatóságát, az alvállalkozói teljesítések kifizetését és a hitelfelvétel nehézségeit.

1.2. A projektmegvalósítás során jelentkező pénzügyi, gazdálkodási problémák

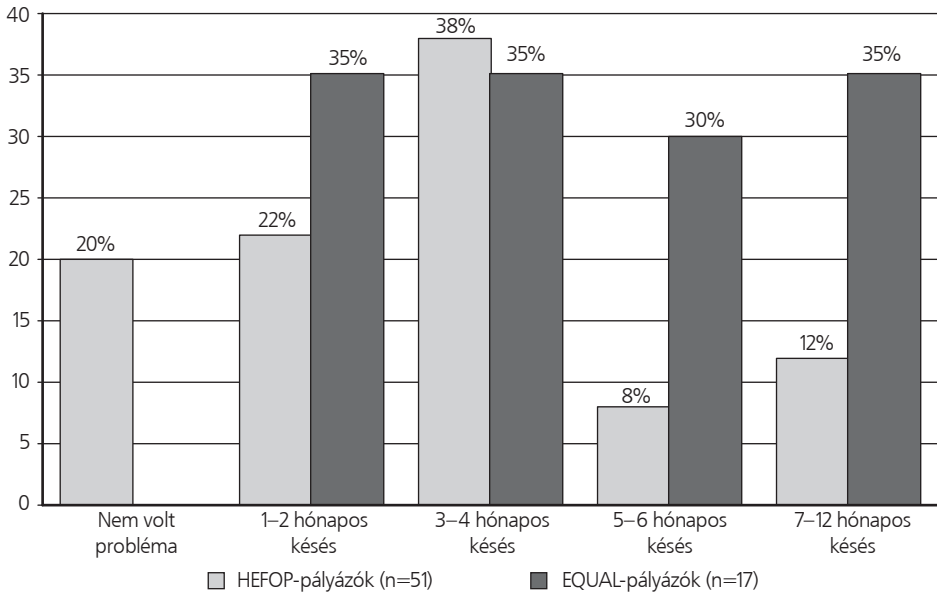
A pénzügyi gazdálkodási problémák vizsgálatánál magától értetődően első kérdésként merült fel, hogy a pályázó szervezetek mennyire voltak felkészülve az uniós pályázatokra. Az eredmények alapján elmondható, hogy a – különösen a többször pályázó – válaszadó szervezetek igen lassan, de alkalmazkodtak az európai uniós pályázatokkal járó pénzügyi nehézségekhez és erre igen változatos módon, különböző „technikákat” alkalmazva készültek fel (tartalékot képeztek, tőkeerős pályázati partnert vontak be vagy bankhitelt vettek fel).

1.2.1. Az önrész biztosításával kapcsolatos pénzügyi problémák

A pályázatok során az első fontos momentum az önrész előteremtése. A HEFOP válaszadó 51 szervezet közül 12 említette azt, hogy önrészt kellett biztosítani a pályázathoz (ez több esetben nem is szerepelt a pályázati kiírásban feltételként, de így tudták a maximális támogatási összeget elnyerni a szervezetek, vagy éppen beruházásaikat megvalósítani). Az önrész biztosításához banki hitelt felvett szervezetek csak piaci kamatozású hitelekhez jutottak hozzá, általában 12 hónapos futamidőre. Amennyiben a szervezetek nem a belső, hanem a külső erőforrásaikból fedezték az önrészt, akkor a pályázati program elnyerését követően elindultak egy eladósodási úton, mivel az első és az utolsó pályázati részösszeg kérései további erőforrások bevonását tették szükségessé. Ugyanakkor az által, hogy már felhasználták a külső erőforrásaik egy részét, és megterhelték várható bevételeiket a hitel visszafizetésével, de legfőképpen a kamatokkal, a szervezet pénzügyi helyzete már a program első fázisában – időlegesen vagy tartósan – labilissá vált.

1.2.2. A projekt-támogatás első részletének kifizetésével kapcsolatos problémák

A témát vizsgáló első kérdésünk tulajdonképpen úgy hangzott, hogy volt-e probléma a projekt-támogatás első részletének kifizetésével és ezt hány hónapos késsel kapták meg a szervezetek. Ezt azonban pontosítanunk kellett, mert első lépésben legfőképpen nem a kifizetések csúsztak, hanem a szerződéskötések, aminek következtében kapták meg későbbben a szervezetek a projekt támogatás első részletét.

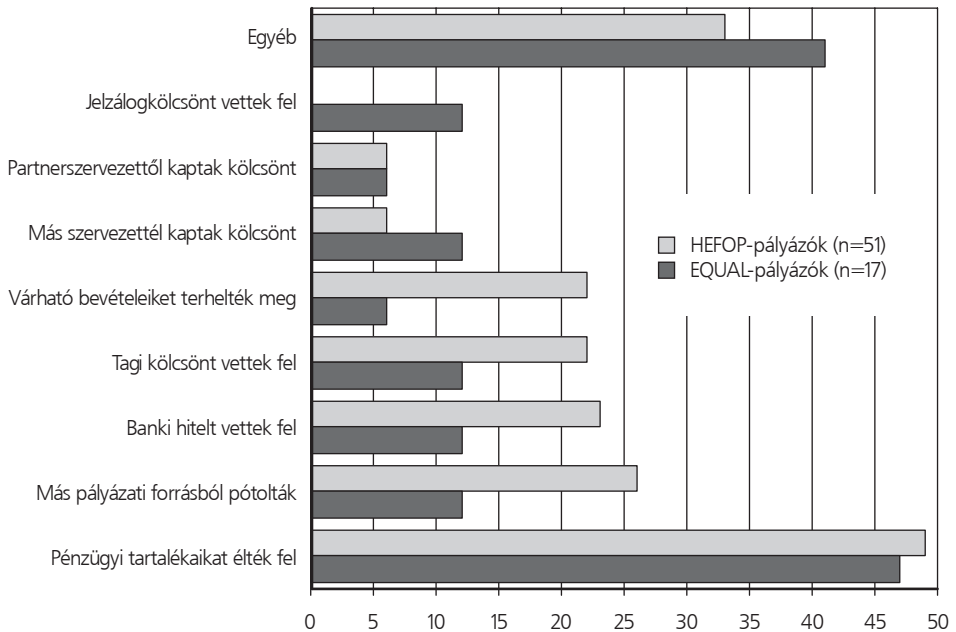

2. ábra A válaszadó szervezetek problémái a projekt-támogatás első részletének kifizetésekor

Mint a fenti ábrán látható a HEFOP válaszadó szervezetek közül csak 20% nem jelzett problémát a szerződéskötéssel, illetve az első részlet kifizetésével kapcsolatban. A szervezetek 60%-ánál 1-4 hónap, míg további 20%-uk esetében fél - egy éves időtartamot is meghaladta a szerződéskötés, illetve a projekt-támogatás első részletének késése. Az EQUAL válaszadók közül minden szervezetnek volt problémája a projekt-támogatás első részletének kifizetésével. A késedelmek itt sokkal hosszabbak voltak és a szervezetek nagyobb körét érintették.

A projekt-támogatás első részletének késése esetén az a 41 szervezet, amelyet ez érintett, ez alatt az időszak alatt – mint a 3. ábrán látható – többfajta megoldás kombinációjával élt:

- az első típusba azok a megoldási módokat sorolhatjuk, amikor a szervezet a *belső erőforrásait* használta fel (pénzügyi tartalékokból és/vagy más pályázati forrásokból és/vagy tagi kölcsönből és/vagy várható bevételekből –leggyakrabban a normatív támogatásokból),
- a második típusba tartozó megoldásoknál még mindig a *belső erőforrásait* (pénzügyi tartalékok és/vagy más pályázati források) használja fel a szervezet, de *ezt kiegészíti olyan, egyéb megoldásokkal, amelyek áthidaló és kedvező jellegűek* (pl. magán kölcsönökkel, amit sok esetben a szervezet menedzsmenete biztosít, vagy az alapítói támogatást, vagy éppen a partner szervezet kölcsönével),
- végezetül a megoldások harmadik típusa a *belső* (pénzügyi tartalékok, várható bevételek, más pályázati bevételek) és a *külső erőforrásokat* (banki kölcsönt, folyószámlahitel, jelzáloghitelt, más szervezettől kapott kölcsönt) mobilizálta a projekt finanszírozására.

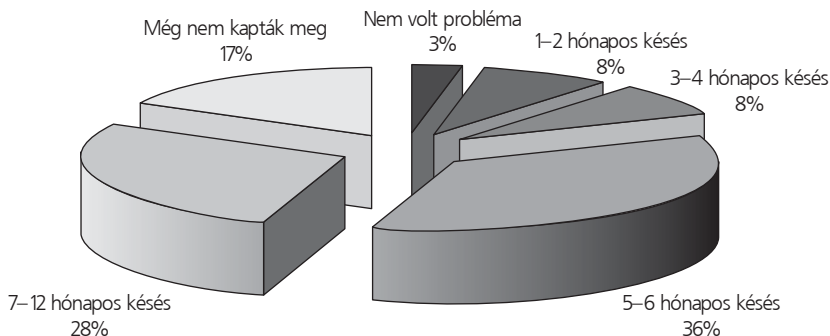
3. ábra Miként oldották meg a projekt finanszírozását a projekt-támogatás első részletének késése esetén?

A projekt-támogatás első részletét hitellel pótolni kívánó szervezetek harmadának voltak problémái a hitel felvételekor. Több megkérdezett említette, hogy a pályázati szerződés késése hátráltatta például a hitel felvételét, vagy éppenséggel a pénzügyi intézetek arra vannak berendezkedve, hogy szervezeteket finanszírozzanak meg és ne projekteket, ezért nem mindenhol megy könnyen az aláírt támogatási szerződés fedezetként való elfogadtatása.

1.1.1. A projekt-támogatás utolsó részletének kifizetésével kapcsolatos problémák

A projekt-támogatás utolsó részletének kifizetésével kapcsolatos problémákat a HEFOP válaszadói kör 76%-ánál (39 szervezet) tudtuk felmérni, mert a szervezetek 24%-a (12 szervezet) a vizsgálat idején még nem fejezte be projektjét. A be nem fejezett projekttel rendelkező szervezetek főként a 2006.-ban nyertes szervezetek közül kerültek ki, de volt köztük több olyan szervezet is, amelynek már be kellett volna fejeznie a programját, de a szerződéskötések csúszása miatt ez kitolódott. Az EQUAL válaszadók egyike sem fejezte be még a programját a vizsgálat idejére.

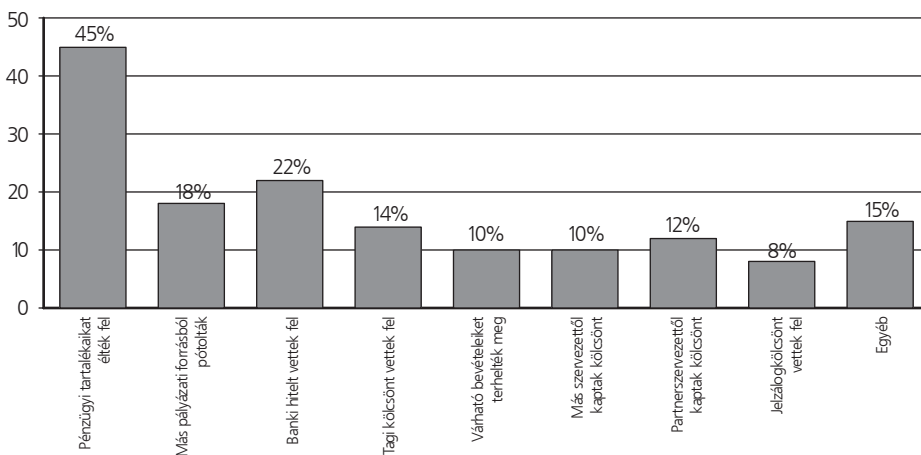
Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy a projekt-támogatás első részletének kifizetésekor fennálló problémák ebben a szakaszban „drámaivá” sűrűsödtek. A 39 HEFOP válaszadó szervezet közül csak egy olyan szervezet volt, amely azt mondta, hogy a projekt-támogatás utolsó részletének kifizetésével nem volt problémája.

4. ábra A HEFOP válaszadó szervezetek problémái a projekt-támogatás utolsó részletének kifizetésekor.

Mint a fenti ábrán látható, a szervezetek 60%-a több mint fél éves csúszásról adott számot a projekt zárását követő utolsó részlet kifizetését illetően, illetve a szervezetek 17%-a arról számolt be, hogy még egy éven túl sem kapta meg ezt.

A szervezetek pénzügyi, gazdálkodási helyzete alaposan megsínylette ezt a helyzetet. Az 5. ábra adatai alapján látható, itt már kevésbé tudunk tipikus megoldásokat tetten érni, hanem több esetleges megoldást láthatunk. Mindezek arra utalnak, hogy a szervezetek több mint a felének mind a belső, és körülbelül 80%-ának a külső erőforrás-lehetőségei is kiapadtak.

5. ábra Milyen megoldásokhoz folyamodtak, hogy áthidalják a nehézségeket? (HEFOP válaszadók)

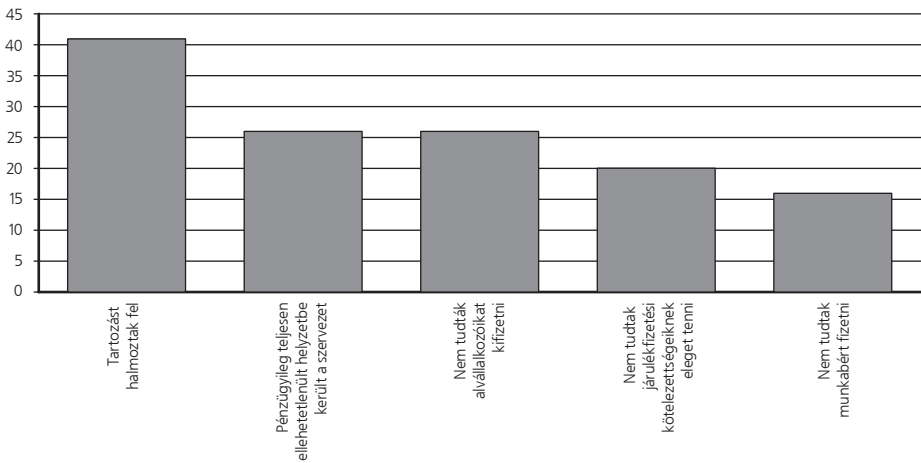
A pénzügyi tartalékok már csak a szervezetek kevesebb, mint felének nyújtottak lehetőséget és minden egyéb megoldást (más pályázati forrásokból való pótlás, tagi kölcsön várható bevételek megterhelése, szervezetektől való kölcsönök felvétele) csak a szervezetek

alig 10-18%-a tudott mozgósítani. Ez lényegesen alacsonyabb arány, mint amit az első projekt-támogatás késése esetén láthattunk.

Banki hitelt, tagi kölcsönt vagy jelzálogkölcsönt felvett szervezeteknél az aláírt támogatási szerződés, illetve a szervezet tulajdonában lévő épület, valamint a vagyontárgy volt a fedezet. Ez esetben többen számoltak be problémákról a hitelek, kölcsönök felvételekor, hiszen ezen szervezetek pénzügyi stabilitása már nem volt olyan biztos ugyanis, már bekerültek egy adósságspirálba az első projekt-támogatási részlet késésekor.

A projekt –támogatás utolsó részletének késésével, mint a 6. ábrán is látható a civil/non-profit szervezetek is egyfajta körbetartozás generálóivá váltak, az által, hogy két ötödük tartozások felhalmozásáról számolt be és/vagy egynegyedük alvállalkozóikat nem tudta kifizetni és/vagy egy ötödük járulékfizetési kötelezettségeinek nem tudott eleget tenni. A szervezetek valamivel több, mint egynegyede került pénzügyileg ellehetetlenült helyzetbe legalább fél egy éves időtartamra.

Fontos arra is felfigyelni, hogy a szervezetek egyhatoda nem tudott munkabért fizetni. A megkérdezett szervezetek közül több arról számolt be, hogy a projektek pénzügyi nehézségei felerősítették a humánerőforrás, pontosabban a projekt-menedzsment fluktuációját is.

6. ábra Milyen következményekkel járt a szervezet gazdálkodására nézve a projekt-támogatás utolsó részletének késése? (HEFOP válaszadók)

Az 51 HEFOP válaszadó szervezet közül 31 szervezetnek (61%-nak) mind a projekt-támogatás első, mind utolsó részletével volt problémája. Közülük mintegy 40%-ra volt tehető azoknak az aránya, akik egyfajta *eladósodási spirálba* kerültek be.

2. A pénzügyi problémák és azok kezelésének tapasztalatai a nyertes HEFOP és EQUAL projektek (2004-2006) empirikus vizsgálata alapján

A HEFOP és EQUAL programok lebonyolítása során felmerült pénzügyi problémák, és az azokat célzó megoldások feltérképezése két úton lehetséges. Az egyik megközelítés a konkrét pénzügyi problémák és az azok kezelésére tett lépések elemzése, a másik pedig a szervezetek igényeinek feltárása és az általuk javasolt megoldási módok tapasztalatainak összegzése. Ennek megfelelően a pályázók által felvetett javaslatokat is összegyűjtöttük. Az elemzés célja az volt, hogy a legfontosabb problémák felvetése mellett összegezzük a lehetséges megoldási módokat is.⁵

4.1 A szervezetek javaslatai

Az alábbiakban bemutatjuk, a pályázók kitől, milyen típusú intézkedést várnak a problémák megoldására, kezelésére, hogyan lehetne szerintük javítani a szervezetek stabilitását, versenyképességét, illetve mit gondolnak a hitel és kölcsönfelvétel lehetőségeiről.

2.0.1. *A pályázók által javasolt intézkedések, eszközök a pályázó szervezetek pénzügyi, gazdálkodási problémáinak kezelésére*

A problémák kapcsán felmerülő intézkedések, az azokhoz kapcsolódó eszközökre vonatkozó javaslatok összegyűjtésére a kutatás során nyitott kérdéseket alkalmaztunk. Ennek oka az volt, hogy nem akartuk az intézkedések, eszközök felsorolásával orientálni, befolyásolni a szervezeteket, valamint úgy gondoltuk, olyan ötletek is felmerülhetnek, melyek esetleg nem evidensek vagy nem sorolhatók az általunk előzetesen meghatározott körbe. Azt a kérdést, hogy kinek kellene lépnie, kinek kellene intézkedéseket hoznia, általánosságban kérdeztük meg, kíváncsiak voltunk arra, honnan, kitől várják a szervezetek a megoldást, illetve mit gondolnak arról, ki tudná eredményesen kezelni a kialakult problémákat, erősíteni a szervezeteket. A HEFOP és az EQUAL nyertesek nyitott kérdésekre adott válaszaik alapvetően egyezést mutattak, ezért az alábbi elemzésben nem bontjuk meg ilyen szempontból a válaszokat.

Az első kérdésre („Véleménye szerint kinek és milyen intézkedéseket kellene hoznia, amivel javítani lehetne a pályázó szervezetek pénzügyi, gazdálkodási problémáinak?”) adott válaszokat elemezve az első érdekesség az, hogy a válaszadó szervezetek szinte 100%-a az állami oldal felől várja a megoldást. A szervezetek rengeteg szempontot vetettek fel, de majdnem mindannyian az állam felől várták a megoldást. Ez önmagában meglepő tény, melyre több magyarázat is lehetséges. A szervezetek - módszertani erőfeszítéseink dacára - valószínűleg úgy ítélték meg, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium számára készített kutatásban értelemszerűen az állam szerepét, lehetőségeit kell hangsúlyozniuk, de valószínűleg az elmúlt évek tapasztalatai, a kutatás során is feltárt gondok, problémák növelték bennük a kiszolgáltatottság érzését, és ez eredményezte, hogy külső szereplőtől, jelen esetben az államtól várták döntő többségükben a megoldást. Az eredményben az is közrejátszhatott,

hogy a szervezetek úgy ítélték meg, hogy a problémákat az állami oldal okozta, értelem-szerűen tehát neki kell azokat megoldania is.

A válaszok sokszínűek, de alapvetően három csoportba sorolhatók. A három fő csoport a következő:

- a.) Az állami oldal tevékenységének, hozzáállásának kritikája, a partnerség hiánya
- b.) Problémaként a pályázati, lebonyolítási folyamat egyes elemeit megjelölő, a folyamat, a szabályzók megváltoztatását célzó felvetések
- c.) A szervezetek hitelhez, kölcsönhöz jutását elősegítő megoldások

Az első csoportba tartoznak azok a felvetések, melyek az állami oldal (közreműködő szervezet, kincstár, Irányító Hatóságok) tevékenységének, hozzáállásának kritikáját, a partnerség hiányának problémáját fogalmazzák meg, és annak megváltoztatásában látják a problémák kezelésének módját. A válaszadók fele vetett fel ebbe a témakörbe tartozó problémát és megoldási lehetőséget. A válaszok alapján bátran kijelenthetjük, hogy a szervezetek elsősorban abban látták a problémák okát, hogy az állami oldal nem tartotta be a szerződésben, illetve a jogszabályokban rögzített feladatait, illetve abban látta a megoldást, ha ez a gyakorlat megváltozik.

Ebben a csoportban eddig felszínre nem kerülő problémák is előkerültek, például a szerződéskötés, melynek elhúzódsát többen nehezményezték, és súlyos problémának ítélték a szervezetek közül. A válaszok többsége azonban egyszerűen arról szólt, hogy ha az állami oldal betartaná a kötelezettségeit, nem merülnének fel a problémák. A tipikus válaszok a következők voltak:

- *„Időben kellene mindenkinek mindent kifizetni, akkor nem lenne nagyobb probléma.”*
- *„Szerződés szerinti ütemezés és határidők a közreműködő szervezet oldaláról is be legyen tartva.”*
- *„A szerződésekben foglalt határidő mindkét fél számára kötelező legyen, és mulasztás esetén legyen szankció.”*
- *„Amennyiben a pénzügyi kifizetéseket tervezni lehetne, nem lenne semmi probléma, hiszen akkor előre lehetne kalkulálni.”*
- *„Szerződések kétoldalúsítása, aktatologatás helyett partnerség a KSZ részéről.”*

Bár számosságuk alapján meg kellene tennünk, mégsem idézünk többet a válaszokból, hiszen alapvetően egyformák, ugyanarról szólnak.

A következő nagy csoport (a válaszok 41% tartozik ide) annyiban különbözik a fentitől, hogy az ebbe tartozó válaszok a pályázati, lebonyolítási folyamat egyes elemeit (vagy egészét) jelölik meg problémaként, és a folyamat, a szabályzók megváltoztatásában látják a megoldást. Itt érdekes válaszok születtek, hiszen a szervezetek a gyakorlat során felmerült problémákat összegezték, illetve próbáltak azokra megoldást javasolni. A csoportba tartozó felvetések között a programok finanszírozásának peremfeltételeit, főként az előleg és az utolsó részlet nagyságát érintő felvetések vannak többségben:

- *„Előlegként kifizetett összeg százalékos arányának növelése.”*
- *„Támogatás utolsó részletének értékét max. 10 %-ra kellene csökkenteni.”*

A folyamat egyes elemeinek, illetve egészének megváltoztatása is gyakran felmerült, a partneri viszonyt igénylő felvetésekkel kombinálva:

- „Jelentősen egyszerűsíteni az egész rendszert. Gyorsítani a kifizetéseket.”
- „Ha nem tudják 60 napon belül a PEJ jelentést elfogadni, kerüljön sor a benyújtott tételek kifizetésére.”
- „Ha a KSZ a szerződésben vállat 60 napig nem jelez hiánypótlást, fizessen és az esetleg később kiderülő hibákból eredő pénzügyi kockázatot vállalja fel.”

A harmadik csoportba azok a felvetések tartoznak, melyek nem a lebonyolító rendszer szereplőinek felelősségét vetették fel, illetve nem a konkrét pályázati, lebonyolítási folyamatot érintették, hanem más típusú intézkedésekben látták a megoldás kulcsát. Ezek a felvetések főként a szervezetek kedvezményes hitel és kölcsönfelvételének lehetőségeire irányultak:

- „Civil bank létrehozása, ingatlanvásárlás és az önerő biztosítása érdekében.”
- „Kedvező hitellehetőségek.”
- „Olyan állami intézkedés, mely a HEFOP szerződést elfogadtatná a bankokkal, mint fedezetet.”
- „Állami finanszírozási keret létrehozása.”

2.0.1. A pályázók által javasolt eszközök a pályázó szervezetek pénzügyi, gazdálkodási stabilitásának, versenyképességének növelésére

A kérdésre („Véleménye szerint kinek, milyen eszközökkel kellene növelnie a pályázó szervezetek pénzügyi, gazdálkodási stabilitását, versenyképességét?”) adott válaszokra is jellemző, hogy a szervezetek nagyobb része az államtól várja a megoldásokat, valamint itt is nagy számban kerülnek (újra) elő az állami oldal tevékenységének, hozzáállásának kritikáját, a partnerség hiányát felvető válaszok. A megoldási javaslatok, eszközök másik két nagy csoportja a szervezetek hitelhez, kölcsönhöz jutását elősegítő megoldások és az egyéb, a szervezetek fenntarthatóságát célzó eszközök, javaslatok csoportjai. A fent említett három tematikus csoport körülbelül azonos súllyal szerepel a felvetések között. A HEFOP és az EQUAL nyertesek válaszai ismételtlen egyezést mutattak, ezért az alábbi elemzésben nem bontjuk meg ilyen szempontból a válaszokat.

A válaszok tematikus megoszlása hasonló az előző kérdéshez, de itt már több válaszadó volt, aki úgy látta, a civil szervezeteknek kellene megoldást találniuk a helyzet kezelésére. A főbb válaszcsoportok a következők:

- a.) Pályázó szervezetek saját eszközeinek hangsúlyozása
- b.) Problémaként a pályázati, lebonyolítási folyamat egyes elemeit megjelölő, a folyamat, a szabályzók megváltoztatását célzó felvetések
- c.) Az állami oldal tevékenységének, hozzáállásának kritikája, a partnerség hiánya
- d.) A szervezetek hitelhez, kölcsönhöz jutását elősegítő megoldások
- e.) Egyéb, a szervezetek fenntarthatóságát célzó eszközök, javaslatok

A civil szervezetek saját tevékenységének, eszközeinek megjelenése új elem, a pályázók egy szűk része a „pénzügyi, gazdálkodási stabilitás”, „versenyképesség” hívószavakra már tágabb összefüggésben is gondolkodott, illetve kereste a megoldásokat:

- *„Saját bevételek növelése kell, saját magunk piacosítása”.*
- *„Pályázó szervezeteknek elsősorban saját maguknak kell növelni gazdálkodási stabilitásukat, versenyképességüket hozzáértésük erősítésével.”*

A lebonyolítási folyamat megváltoztatása, a folyamat egyes elemeinek, vagy egészének megváltoztatása szintén újra megjelent a felvetések között, bár nem olyan hangsúlyosan, mint a korábbi kérdésnél:

- *„A Közreműködő Szervezetek piaci szereplők legyenek és nem közvetlen vagy közvetetten állami tulajdonban lévőek.”*
- *Pályáztatónak, pályázati felelősök legyenek kompetensek, igazi monitoring rendszer, egyéni konzultáció, intenzívebb kommunikáció, tanácsadás, lehetőség a korrigálásra.*
- *Jelentések gyorsabb elbírálása*

A szervezetek közel egyharmada itt is a jelenlegi szabályzók betartását, az állami oldal, szereplők tevékenységének, hozzáállásának változását tekintette a problémák fő forrásának, illetve megoldási lehetőségének.

- *„Az állami szereplőknek is be kell tartania a vállalt határidőket”*
- *„Nem kellene új intézkedések, csak be kellene tartani a mostani szabályokat az állami intézményeknek!”*
- *„Vegyük partnerszámba a szervezeteket. Ne nézzenek hülyének.”*

A szervezetek által felvetett eszközök, javaslatok között markáns csoportot képviseltek a szervezetek hitelhez, kölcsönhöz jutását elősegítő megoldások. Az eszközök, megoldási javaslatok között elsősorban a kedvező kamatok, és a hitelfedezet biztosítására vonatkozó elképzelések voltak túlsúlyban. Ennek megoldását a szervezetek állami garanciák biztosításában, állami alap felállításában vagy egy nonprofit bank létrehozásában látják:

- *„Non-profit bank létrehozásával, aki a támogatási szerződésben foglalt összegeket faktorálhatja.”*
- *„Pályázati önerőre hitelt. Lenne egy olyan bank, direkt és kizárólag.”*
- *„Kamatmentes, áthidaló kölcsön.”*
- *„Faktoring cég (állami alap).”*
- *Az államnak tartalékalapot kell létrehoznia.*
- *„Hatékony likviditási alap, kereskedelmi bankoknak kormányzati szerződés, forgótóke alap.”*

Az előző két válaszcsoporthal azonos arányt képviseltek azok a javaslatok, melyek más, a szervezetek tágabb környezetét is szem előtt tartó, annak fejlesztését fontosnak vélt eszközöket, lépéseket szorgalmaztak. Az ötletek széles spektrumot öleltek fel az adókörnyezet megváltoztatásától a pályázati rendszer kiszámíthatóbbá tételéig. A válaszokból egyértel-

műen kiderült, hogy a főként pályázatokból élő szervezetek vannak a legnagyobb bajban, hiszen a pályázati kiírások bizonytalanok, így munkájuk sem folyamatos, kiszámítható, tervezhető. A tipikus válaszok:

- „Adó és járulékterhelés csökkentése.”
- „Civil EVA.”
- „Az évek óta elismert szakmai szolgáltatók támogatása legyen középtávú.”
- „100%-ban támogatott, folyamatos programok.”
- „Kiszámítható állami és önkormányzati támogatási rendszer.”
- „Minisztériumi támogatással nonprofit vállalkozás megalakulását segítő programok.”
- „Normatív támogatás működésre.”

2.0.1. A szervezetek kölcsönfelvétellel kapcsolatos javaslatai

A fenti, tágabb keretre általánosságban rákérdező kérdések után megnéztük azt, mit gondolnak a szervezetek a hitel és kölcsönfelvétel eszközéről, illetve milyen javaslataik vannak ezzel kapcsolatban. („Mi a véleménye a pályázó szervezetek hitel- vagy kölcsönfelvételi lehetőségeiről? Milyen javaslatai vannak ezzel kapcsolatban?”) Az EQUAL és a HEFOP pályázók között egy markáns különbség volt, ugyanis a HEFOP nyertesek közel negyede (23%) olyan választ adott, melyben kifejezetten ellenezte, nem javasolta vagy kockázatosnak tartotta a hitelfelvétel lehetőségét, illetve saját példáján illusztrálta a nehézségeket. Az EQUAL nyertesek között ilyen válaszadó nem volt.

- „Nem támogatom a hitelfelvételi lehetőségeket, mert az túl kockázatos és egy szervezet a megbízhatatlan állami szektor miatt bebukhatja a kölcsönöket!”
- „A hitel alapjának meg kell lennie. Ha ez nincs, akkor felelőtlenség.”
- „A kamatot nem lehet előteremteni.”
- „Nagyon minimális az esély a hitelfelvételre.”
- „Ingtatlanra adtak volna, de nem volt”.
- „Mitől érné meg a bankszektornak? Reménytelen!”

A fent említett lényeges különbségtől eltekintve a két csoport válaszaik tematikusan azonos csoportokra voltak bonthatók. A válaszok és a javaslatok jól körülhatárolható csoportokat alkottak, újra megjelent az állami, nonprofit szervezeteket támogató bank, a kedvezményes kamatok, illetve az állami garanciák kérdése. Volt néhány egészen konkrét javaslat is, melyben a válaszadó saját jó tapasztalatait írta le egy adott bankkal kapcsolatban. A válaszokat az alábbi tematikus csoportokba sorolhatjuk:

- a.) Új állami vagy állam által kezdeményezett pénzügyi, pénzügyi konstrukció
- b.) A hitelfelvétel egyes elemeire vonatkozó javaslatok – kamatok kérdése
- c.) A hitelfelvétel egyes elemeire vonatkozó javaslatok – fedezet kérdése

A fenti csoportok közel azonos számú választ tartalmaznak, de a sorrend mégis jelzi a hangsúlyokat, azaz legkevesebben az első (új pénzügyi, pénzügyi konstrukció), legtöbben az utolsó (fedezet) kérdéskört tartották fontosnak megemlíteni.

Az első csoportba olyan javaslatok tartoznak, melyek vagy egy új pénzügyi (civil bank) létrehozását szorgalmazzák, vagy állami alapok, keretek kialakítását célozzák. Ebbe a csoportba sorolhatók logikailag még azok a felvetések, melyekben a szervezetek a piaci pénzügyi intézetekre panaszkodnak.

- *„Civil Bank létrehozása.”*
- *„Állami bank, amely a projektek finanszírozását segíti.”*
- *„Olyan vagyoni biztosítékokat kértek, ami lehetetlen, csak személyes kapcsolat miatt adtak hitelt.”*
- *„Nem tekintik a bankok a civileket hitelképes szervezeteknek.”*

A második csoport főként a hitelfelvételhez kapcsolódó magas kamatokra panaszkodó, illetve azok kedvezményes felvételének lehetőségét felvető válaszokból áll.

- *„A civil nem termeli ki a kamatot.”*
- *„Kamatmentes kölcsön jó lenne.”*
- *A kamatra nincsen fedezete a szervezeteknek.”*
- *„A kamattámogatás igénybevételének lehetősége folyamatosan nyitott legyen.”*

A harmadik csoport olyan felvetéseket tartalmaz, melyek a hitelfelvételhez szükséges fedezet problémájára keresik a választ, kiemelve ebben az állam szerepét:

- *„A támogatási szerződés, mint fedezet szerepének növelése, állami garancia biztosítása.”*
- *„Az állam szerződjön a bankokkal. A szerződéses feltételeket a pályázó szervezetek képviselői is véleményezhetnék.”*
- *Vállaljon az állam bankgaranciát a megnyert pályázatok mögé. Olyan erősen szabályozottak a pályázati kiírások, a költségvetéseket szinte fillérre lebontva kell megadni, hogy gyakorlatilag nincs az állam részéről kockázat.*

A szervezetek pénzügyi problémák kezelésére, a szervezetek fenntarthatóságára, és a hitelfelvétellel kapcsolatos javaslatait összegezve megállapíthatjuk, hogy a szervezetek főként az állami oldaltól várják az intézkedéseket, ezek közül is kiemelten azt tartják fontosnak, hogy az állami oldal tartsa be a szerződéseket, szabályokat. A pályázati programok lebonyolítási folyamatának, szabályzóinak megváltoztatására is jelentős igény mutatkozik. A szervezetek által adott válaszokból kiderül, hogy a pénzügyi problémák kezelésére, a fenntarthatóság biztosítására elsősorban a fenti intézkedésekben, eszközökben gondolkodnak, a szervezetek kisebb része látja úgy, hogy a megoldást különböző új állami vagy állam által kezdeményezett pénzügyi konstrukciók jelentenék. A felmérés alapján az is kijelenthető, hogy a pályázó szervezetek kifejezetten tartanak a hitelfelvételtől, rossz tapasztalataik alapján ráadásul bizalmatlanok a piaci pénzügyi intézetekkel szemben.

5. Összegzés - Javaslatok

Az új, a második Nemzeti Fejlesztési Terv befejezésével nem „múlnak el” a tanulmányban részletezett nehézségek. A 2007-13 közötti tervezési-programozási időszak magyarországi tervdokumentációja, az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) ugyanis összességében jóval nagyobb volumenű fejlesztéseket tesz lehetővé, mint korábban a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT), s ez nyilvánvalóan azzal jár, hogy a nonprofit szervezetek számára is növekedés várható mind a projektek/kedvezményezettek számának, mind pedig a projektek volumenének tekintetében. Az ÚMFT keretében az összesen 14 operatív program (7 ágazati és 7 regionális) közül mindegyik regionális OP, valamint a TÁMOP, a TIOP és a KEOP tartalmaz nonprofit szervezetek számára is elérhető forrásokat. A nonprofit szervezetek által (és más kedvezményezett csoportok által is) pályázható összes forrás mintegy 495,45 Mrd forintot tesz ki. Ebből a csak nonprofit szervezetek által pályázható összeg mintegy 12,9 Mrd forint.

Amennyiben abból indulunk ki, hogy a nonprofit szervezetek pályázói aktivitása és sikeressége nem változik, akkor az NFT tapasztalataira építve 16,5 százalékos sikerességet számítva 81,9 Mrd forint felhasználására számíthatunk az ÚMFT időszakában. Ez a nonprofit szervezetek számára mintegy 25%-os forrásbővülést jelent.

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a tanulmányban jelzett, a strukturális alapokból finanszírozott, a nonprofit szektor által lebonyolított projektek pénzügyi végrehajtásának körülményein javítani kell.

Ahhoz, hogy a 2007-13-as költségvetési időszakban elkerülhetőek legyenek a kutatásban feltárt pénzügyi problémák véleményünk szerint elsősorban a programok lebonyolítása során az Irányító Hatóságok Működési Kézikönyveiben lefektetett eljárásbeli szabályait kellene betartani és betartatni, illetve a folyamatot hatékonyabbá, felhasználóbaráttá tenni. Másodsorban a lebonyolítást szabályozó rendeleteket lehet módosítani és végül (amennyiben a fenti megoldások nehézségekbe ütköznek, illetve kivitelezésük nem kap kellő támogatottságot), folytatni lehet a már megkezdett állami programokat (kamattámogatás), illetve új programokat, pénzügyi megoldásokat lehet indítani. A részletes javaslatunk a következők:

a) Az eljárásbeli szabályok betartása

A kutatási eredmények alapján leszögezhetjük, hogy a HEFOP és EQUAL programokat lebonyolító szervezetek pénzügyi problémái elsősorban abból adódtak, hogy a programok során az eljárásbeli szabályok - elsősorban az állami oldal hibájából – sérültek. Kijelenthetjük, hogy a programok lebonyolítása során a problémák nagy része elkerülhető lenne, illetve minimálisra csökkenne, ha a közreműködő szervezetek és Irányító Hatóságok betartanák az eljárásbeli szabályokat. Ennek érdekében célszerű lenne szankciókat rendelni az állami oldal mulasztásai mellé is, mert a jelenlegi tapasztalatok alapján mulasztás esetén szankciók csak a kedvezményezetteket sújtják. Ajánljuk egy szigorú minőségbiztosítási rendszer bevezetését is, valamint a belső monitoring és ellenőrzés megerősítését.

b) A lebonyolítást szabályozó rendeletek módosítása

A kutatás eredményei alapján körülhatárolhatjuk, hogy a projektek lebonyolítását meghatározó jelenlegi szabályzók közül a szervezetek számára egyértelműen az előleg és az utolsó részlet százalékos aránya okoz problémát. A támogatás 25%-nak előlegként való biztosítása egyértelműen kevésnek bizonyult, így ennek 30-50%-ra való növelése megfontolandó. A projekt befejezése, és az elszámolás után folyósított általában 20% utolsó részlet szintén komoly terhet ró a lebonyolítókra, így ennek az összegnek a 10% körüli szintre csökkentése szintén ajánlott. Véleményünk szerint a 2007-13 közötti időszakban lebonyolítandó Strukturális Alapokból finanszírozott programok egyébként is valószínűsíthetően megkövetelik a kifizetésekre vonatkozó előírásokat tartalmazó „Az államháztartás működési rendjéről szóló többször módosított 217/1998. (XII. 30.) Kormányrendelet módosítását, így nem látjuk reménytelennek a fenti javaslat kivitelezését.

c) Már megkezdett állami programok folytatása

Véleményünk szerint – amennyiben a fenti javaslatok kivitelezése akadályokba ütközik – érdemes fontóra venni az SZMM által 2006-ban kiírt „nonprofit szervezetek HEFOP és EQUAL pályázati projektjeivel összefüggő hitelkamatainak és a hitellel összefüggő kezelési költségeinek támogatására” című program folytatását, továbbfejlesztését, illetőleg hasonló programok indítását. A program lehetőségeit az érintett szervezetek ugyan nem használták ki száz százalékosan, de ez valószínűleg nem abból adódott, hogy nem volt meg a szervezetek oldaláról az igény, hanem a kommunikáció volt kevésbé hatékony.

d) Új programok, pénzügyi megoldások indítása

A fenti megoldások mellett – hangsúlyozzuk, hogy azok kivitelezhetetlensége esetén – lehetséges új állami programok indítása, illetve pénzügyi megoldások keresése is. A pénzügyi megoldás tartalma a kutatás alapján jól körülhatárolható, a szervezetek által megfogalmazott problémák, szükségletek a következők:

- Kamatmentes vagy alacsony kamatú hitelkonstrukciók
- A szokásostól eltérő hitelbírálat (fedezet)

A fentiek biztosítására több eszköz lehetséges. Véleményünk szerint új, speciális pénzügyi intézet felállítása (civil bank, nonprofit bank, stb.) ésszerűtlen lenne, hiszen egyrészt a jelenlegi pénzügyi intézetek képesek biztosítani a fenti lehetőségeket, szolgáltatásokat, illetve egy új pénzügyi intézet felállítása időigényes lenne, és drágább megoldást jelentene, mint egy már létező pénzügyi intézet vagy pénzügyi intézetek bevonása.

Amennyiben a már létező pénzügyi intézeteken keresztül nyújtaná az állam a fenti szolgáltatásokat, véleményünk szerint logikusabb és hatékonyabb lenne, ha állami pénzügyi intézeten

keresztül biztosítaná ezeket, hiszen a kereskedelmi bankok bevonása időigényesebb lenne, az állami garanciák biztosítása valószínűleg plusz pénzeszközöket igényelne. A kereskedelmi bankok mellett szóló lehetséges érveket (plusz tőke biztosítása, a verseny miatt kedvezőbb konstrukciók kínálata) véleményünk szerint a bankszektorban tapasztalható jelenlegi piaci helyzet nem igazolja.

Jegyzetek

- 1 A vizsgálat 2007 augusztusában a Szociális és Munkaügyi Minisztérium megbízásából készült „A civil szervezetek tapasztalatai a Strukturális Alapokból finanszírozott projektek pénzügyi lebonyolításában” címmel. A Civil Európa Egyesület által végzett kutatás a szervezet Trust for CEE által támogatott két éves kutatási programjának – Első tapasztalatok: Az EU integráció magyar civil szektorra gyakorolt hatásának elemzése, és arról társadalmi vita kezdeményezése (www.civileuropa.hu) - részeként valósult meg.
- 2 Sajnálatos módon a kapott eredményeket nem tudjuk teljeskörűsíteni a 445 szervezetre, mert a megkérdezés során derült ki, hogy a megbízótól kapott minta a 2004-2007 között pályázó és nem nyertes *civil szervezetek* alapsokaságát tartalmazza.
- 3 A megkérdezésben Ábrahám Zsuzsa, Bartal Anna Mária, Bucskóné Lehota Ágota, Horváth Ákos, Hrotkó László, Kónya Márton, Kruchina Vince, Manhált Teréz, Molnár Krisztina, Szécsi Szilvia, Tompa Anita vettek részt.
- 4 Fontos hangsúlyozni azt, hogy a HEFOP megkérdezési mintában csak civil szervezetek szerepeltek, míg az EQUAL megkérdezési mintában igen széles szervezeti bázisból kerültek ki a válaszadó szervezetek: az állami költségvetési intézményektől, az önkormányzatokig, az önkormányzati költségvetési intézményeken át a civil/nonprofit szervezetekig.
- 5 A dőlt betűvel szedett idézetek a pályázók által a nyitott kérdésekre adott válaszokból kiemelt szemelvények.

HOL TART A ROMÁNIAI MAGYAR NONPROFIT IRODALOM?

A NONPROFIT SZÉKTOR ÉS SZERVEZETEK DEFINÍCIÓS KÉRDÉSEI

János Jakab Beáta

■ A következő tanulmányban áttekintem a nemzetközi nonprofit szféra irodalmát, valamint kísérletet teszek arra, hogy ezek alapján értlemazzem a romániai magyar nonprofit szektort. Ennek érdekében először a nonprofit szervezetek leírására szolgáló definíciókat tisztázom, majd a nonprofit szféra kialakulását magyarázó elméletekkel foglalkozom. Ezek után következik a romániai magyar nonprofit szférára vonatkozó írások áttekintése. Célom, hogy tisztázzam, hogy milyen fogalmakat használhatunk a romániai magyar nonprofit szféra leírására és mivel lehetne magyarázni a nonprofit szervezetek kialakulását.

Azon szervezetek összességére, amelyeket civilek hoznak létre, hogy saját vagy nagyobb csoport érdekeit védjék, vagy segítséget nyújtsanak és többé-kevésbé függetlenek az állami és a piaci szektortól, a különböző szerzők nagyon sok néven hivatkoznak. Az elnevezések sokszínűsége a jelenség sokszínűségéből ered. A különböző országokban más-más társadalmi feltételek között alakultak ki a nem állami és nem is piaci szervezetek, így a megnevezések is a szektor eltérő jellemzőit emelik ki, így akár azt is mondhatjuk, hogy minden országnak és minden kutatónak megvan a saját nonprofit szektora (Kuti:1996).

A nemzetközi irodalom öt szektorról beszél: informális szektorról, civil társadalomról, öntevékeny szektorról, harmadik szektorról valamint nonprofit szektorról.

Az *informális szektor* kifejezés egy nagyon tág fogalom, amely az állampolgári kezdeményezések spontaneitását emeli ki. Tulajdonképpen nem is tekinthető egységes szektornak, csupán a nonprofit szektor olyan táptalaja, ahol megszületnek a közösségi igények (Bartal:1999). A csoportokra mellérendelt, rokonszenv alapján kialakuló kapcsolatok jellemzők, a csoportot nem köti össze formális egyezség, ezért a csoport léte az egyének szabad akaratától függ. A szociológiában használt informális szektor fogalmához képest nem csupán a hagyományos fizetett foglalkozásokon kívül eső gazdasági tevékenységekre utal,

hanem azokra a személyközi kapcsolatokra, informális beszélgetésekre és közösségi tevékenységekre amelyek során artikulálódnak a közösség értékei és érdekei.

A *civil társadalom* eszméje az autonóm, kezdeményező személyiségen és az állampolgári éthoszon alapszik (Bartal:1999). Fogalomkörébe azok az állampolgári kezdeményezések tartoznak, amelyekben a polgárok önkéntesen vesznek részt érdekeik és értékeik mejeleltése, védelme érdekében. Olyan szervezetek és mozgalmak alkotják, melyeknek a tagjai vitán és konszenzuson alapuló demokratikus eljárás révén a közérdeket szolgálják és közvetítő szerepet töltenek be az állami szervek és az állampolgárok között. A civil társadalom alkategóriájaként is említhetjük a *civil szférát*, amely olyan önkéntes alapú hivatalos vagy nem hivatalos szervezetek összessége, amelynek működése közösségi célok felé irányul. A civil szféra és a civil társadalom kifejezéseket előszeretettel használják a romániai magyar kutatók a nonprofit szféra leírása során. (Bodó, B. (2002/3), Kiss, D. I. (2006/2), Kósa, L. A. (2002/3), Somai, J. (2002/3), Szenkovics, D. (2002/3))

Az *öntevékeny szektor* fogalmának használata inkább az Egyesült Királyságra jellemző, ahol az önkéntes munka, az önkéntesek foglalkoztatása alapvető feltétele a civil tevékenységeknek. A szektor általános célja a közszolgáltatások nyújtása a kormányzaton kívüli intézményekben, kiegészítve a közjavak állami kínálatát és alternatívát nyújtanak a piaci szektor által termelt, a kollektív javak helyettesítésére szánt termékekkel szemben. Ezen szervezetek a döntéshozatal tekintetében függetlenek az államtól, viszont gyakran együttműködnek az állami szektorral bizonyos feladatok ellátásában.

Az összehasonlító elemzéseken a leggyakrabban használt kifejezés a *nonprofit szektor*. Amerikai viszonyok között kialakult fogalom, amely a hangsúlyt a profitszétosztás tilalmára helyezi. Olyan szervezetekre vonatkozik, amelyen nem tartoznak sem az állami sem pedig a piaci szektorhoz. Siebel szerint politikailag vonzó, de igen kevésbé hatékony szociális védőhálót takar, amelyre hivatkozva az állam meg tud szabadulni a legitimitását veszélyeztető társadalmi problémák kezelésének megoldhatatlan feladatától. Kuti Éva úgy határozta meg, mint a legnagyobb közös osztót, az a jellemző, amelyet többé-kevésbé minden, a szektorhoz tartozó szervezet elfogad, mint közös jellemzőt.

A nemzetközi szakirodalomban elfogadott, a nonprofit szektorhoz tartozó szervezetek leírására használt öt definíciós elemet Lester Salamon és Helmut K. Anheier fogalmazta meg. Első lépésként a nonprofit szervezetek strukturálisan és intézményileg is el kell válnak az államtól, amely csupán törvényes ellenőrzést gyakorolhat felettük, ami viszont nem zárja ki a támogatás lehetőségét. Másodsorban fontos a már említett jellemző, hogy a profitot nem oszthatják szét a tagok között és a nyereséget a célok elérésére kell fordítani. Harmadsorban bizonyos fokú intézményesültség is szükséges, legalább szabályzat, kialakult struktúra és folyamatos működés. Negyedsorban szükséges az öngazgatás minimális szintje, ami alatt azt kell érteni, hogy a legfontosabb döntéseknek a szervezeten belül kell megszületniük, bármiféle külső kontroll vagy nyomás nélkül. És végül az önkéntesség, ami vonatkozik nem csak az önkéntes munkára, hanem az önkéntes, magánszemélyek által nyújtott adományokra is. Később ezen jellemzők további két szemponttal egészültek ki: nem tekinthetők sem a politikai pártok, sem az egyházak a nonprofit szektor részének, viszont a polgárjogi és a vallásilag elkötelezett szervezetek igen. (Bartal: 1999)

A *harmadik szektor* megnevezés a civil kezdeményezések tevékenységi területét az állami és a piaci szektorhoz képest határozza meg. Eszerint a harmadik szektor a piaci és az állami szektorral egyenrangú. A társadalom tökéletes működéséhez szükség van a nonprofit szervezetek jelenlétére. A megnevezés olyan szervezetekre vonatkozik, amelyek jogilag a magán szférába tartoznának, azonban közcélokat szolgálnak. Az eddig felsorolt szektorok gyűjtőfogalmaként használatos.

A non-profit szektor eredetével kapcsolatos elméletek

Ahogy a fentebb említett elnevezésekből is következik, a nonprofit szektor eredetét illetően sincs egyetértés az elméletalkotók között. A nonprofit szféra megjelenésére vonatkozóan több magyarázat is lehetséges, én az öt leggyakrabban előforduló magyarázatot mutatom be. Az egyik ilyen magyarázat a *heterogenitás elmélete*, avagy az „állam kudarca” a „piac kudarca”, és a „jóléti állam kudarca”. Ezen elmélet szerint a népesség jellemzőinek heterogenitása - Burton A. Weisbrod főleg vagyoni és jövedelmi heterogenitásról beszél - azt eredményezi, hogy vannak akiknek adóterheik kisebbek és vannak akiknek nagyobbak, a közszolgáltatásokból viszont mindenki egyformán részesül. Így vannak akik úgy gondolják, hogy az adóterhek és a várható előnyeik mértéke között túl nagy az eltérés, és egyre nő az elégedetlenségük az állami közszolgáltatásokkal szemben. Az elégedetlen fogyasztók létrehozhatnak olyan szervezeteket, amelyek kollektív javakat biztosítanak számukra a kormányzaton kívül. Az előállított közjavak kiegészítik az állami közjavak kínálatát és alternatívát nyújtanak a piaci szektor által előállított magánjavakkal szemben.¹

Kritikaként meghatározható, hogy a nonprofit és a forprofit szféra növekedésének magyarázatában fontos szerepe van a népesség kulturális heterogenitásának is. Vallásilag és nyelvilag homogén országokban például a centralizált állami oktatási rendszer mindenki számára kielégítő lehet. Megfigyelhető hogy minden országban a legtöbb nonprofit szervezetet vallási vagy ideológiai szervezetek hozzák létre, valószínűleg a közösség megerősítése érdekében is.

Egy másik lehetséges magyarázat a *kínálati oldal elmélete*, amely szerint a vallási vagy egyéb ideológiai alapon szerveződött nonprofit szervezetek vezetőinek és támogatóinak nem anyagi, hanem szimbolikus előnye származik abból, hogy a nonprofit formát választják. Vagyis az alapítás egyik nagyon fontos célja a státustermelés, a presztízs vagy a politikai befolyás növelése. A társadalom az alapítóknak és a támogatóknak presztízzsel fizet, amely adott feltételek között gazdasági tőkére is konvertálható.

Egy másik fontos indíték egy ideológiai alapon szerveződött csoport számára, hogy tagokat, így támogatókat szerezzen magának. A vallási nonprofit szervezetek elsősorban az oktatásban, egészségügyben és szociális gondozás területén tevékenykednek, ezek azok a területek, amelyeken a szervezetek különösen nagy befolyással lehetnek a szolgáltatásaikat igénybe vevőkre. Az iskola szocializációs szerepe által hatással van a gyerekekre, míg a kórházi és más szociális szolgáltatásokkal a bajba jutott, lelkiileg és fizikailag sérült felnőtteket célozzák meg (James:1991).

Az elmélet hiányossága, hogy majdnem teljesen figyelmen kívül hagyja annak a lehetőségét, hogy a nonprofit szervezetek létrehozásának oka nem csak a szimbolikus és társa-

dalmi tőke megszerzése és felhalmozása lehet, hanem például az altruizmus kifejezésének és gyakorlatának intézményesült formája. (James:1991)

Egy harmadik elmélet a *keresleti oldal elmélete*, bizalom elméletnek vagy a „szerződéses kapcsolatok kudarcának” is nevezik. Eszerint a fogyasztók azért fordulnak a nonprofit szektorhoz, mivel nem bíznak abban, hogy a piaci szektor megfelelő mennyiségben és minőségben bocsájta rendelkezésükre a szükséges javakat. Mivel a nonprofit szervezeteknél hiányzik a profit szétosztására való törekvés, nem merül fel hogy a szolgáltatóknak bármiféle érdeke is fűződne a gyengébb szolgáltatások nyújtásához. A nonprofit szervezetek azokon a területeken jelennek meg, ahol különösen fontos a megbízhatóság és kevés vagy elérhetetlenek a szükséges információk arra vonatkozóan, hogy mi alapján válasszák ki a nekik megfelelő terméket vagy szolgáltatást. Bizonyos területeken a nonprofit szervezetek kialakulása az információs asszimetriával² arányos, minél nagyobb az információs asszimétriát, azaz a választók minél kevésbé tudják megítélni a termékek vagy szolgáltatások minőségét, annál nagyobb a valószínűsége, hogy nagy számban jelennek meg a nonprofit szervezetek az adott területen. H. Hansmann szerint az adományozó is termékeket vásárol – adományozáskor – mások számára vagy saját maga számára. Olyan közfogyasztási javakat, amelyek esetében nem eldönthető, hogy mekkora az egyes fogyasztók vásárlásának mértéke.

Az elmélet kritikája négy pontban fogalmazható meg. Először is a nonprofit szervezetek kialakulásának ez a fajta tendenciája csak Amerikára érvényes és nem veszi figyelembe a már említett ténytet, hogy világszerte az ideológiai szervezetek vagy az egyházak hoznak létre leggyakrabban nonprofit szervezeteket. Továbbá az elmélet nem veszi figyelembe, hogy a nonprofit szervezetek, mivel közjavakat állítanak elő, nem a piaci, hanem az állami szektorral vannak versenyben, és ez is csak részben igaz, mivel az állam az egyik lefontosabb támogatója a szektornak.

Ide kapcsolódik egy negyedik elméleti megközelítés, az *interdependencia elmélet*, amely szerint az állam és a nonprofit szervezetek a szolgáltatások tekintetében versenytársak, a finanszírozás tekintetében pedig együttműködés jellemzi. Az elmélet szerint az állam, az öntevékeny szektor kudarcaira reagálva szerepet vállal a kollektív javak előállításában és finanszírozásában. Az állami és a nonprofit szektor hiányosságai és erősségei kiegészítik egymást. Az állam részt vállal a nonprofit szervezetek szolgáltatásainak előállításához szükséges anyagi bázis megteremtésében, a törvény által állampolgári jogként biztosítja a nonprofit szerveződés lehetőségét, valamint normák és kontroll felállításával javítja a szolgáltatások minőségét. A nonprofit szervezetek pedig alkalmasabbak a szolgáltatások személyesebbé tételére, a kereslethez való rugalmasabb alkalmazkodásra és a további versenyhelyzet termelésére a szolgáltatások piacán.

És végül a *társadalmi eredet elmélete* a nonprofit szektor országokénti különbségeire keres válaszokat. Lester Salamon és Helmut K. Anheier a nonprofit szervezeteknek négy fejlődési modelljét különbözteti el aszerint, hogy milyen a közszolgáltatásokra fordított állami kiadások és a nonprofit szektor méretének aránya. A liberális modellt, a szociáldemokrata modellt, a korporatista modellt és az államhatalmi modellt. A *liberális* modellben relatív alacsony az állami illetve kormányzati kiadások és így nagyobb nonprofit szektor alakult ki. Főleg az Amerikai Egyesült Államokra jellemző ez a működési modell. A *szociáldemokrata*

modell leginkább Svédországban érvényesül, ahol az állam nagymértékű szolgáltatásai mellett nem nagyon marad hely a nonprofit szervezetek számára, ezért csak kis méretű nonprofit szektor tudott kialakulni. A *korporatista* modellben az állami kiadások és a nonprofit szektor mérete egyaránt nagyok. Így van ez Németországban és Olaszországban is. És végül az *államhatalmi* modellben az állami kiadások mértéke és a nonprofit szektor működése egyaránt korlátozott. Leginkább Japánra jellemző ez a fejlődési minta.

A romániai magyar non-profit szektor leírása

A romániai magyar szféra irodalma eléggé szegényes, a diskurzus inkább szól az egyesületi szféra helyzetéről, mint fogalmi keretéről (Bodó:2003). A romániai magyar íráskor inkább a civil szektor megszervezéséről, működéséről, érdekképviseletéről és támogatásáról szólnak. Az elméleti háttérnek több oka is lehet, például az, hogy a nonprofit/civil szféra kutatások megrendelői egy aktuális és konkrét problémára szeretnének választ találni vagy csupán egy összesítő adatbázist szeretnének a civil szervezetekről (Kiss:2006), esetleg az a tény, hogy nem lehet egyértelműen behatárolni, hogy mit is értünk romániai magyar nonprofit szférán és a helyzetet csak tovább nehezíti, hogy a romániai magyarság politikai ereje is civilként határozza meg magát (Kósa:2003).

A romániai magyar nonprofit szférára a kutatók a civil társadalom illetve a civil szféra fogalmát használják leggyakrabban, viszont legalább kétféle megközelítés létezik a civil szféra szerepére vonatkozóan. Az egyik megközelítés szerint – és ez a domináns – a civil társadalom szerepe a politikummal való szembenállás: „önmagát a hatalommal szemben meghatározó civil társadalom” (Bodó: 2002). Majdnem minden kutatónál felmerül a probléma, hogy mivel a romániai magyar civil szféra nem különül el a romániai magyar politikumtól, ezért nem képes megfelelően működni. A másik megközelítés szerint a társadalom problémáira iránti érzékenység, amelyhez szükség van a közösségépítésre, a közösségi tudat fejlesztésére, mert „enélkül nem lehet meggyőződéssel tevékenykedni a civil szférában, illetve eredményeket érni el egy, a közösség problémáira iránt érzéketlen közegben.” Ha sikerül egy független és jól működő ernyőszervezet létrehozása, akkor a civil szervezetek jelentősége és fontossága nőne a társadalomban. (Bereczki: 2002)

Fentebb említettem, hogy a civil társadalom a közérdeket szolgálja és közvetítő szerepet tölt be az állami szervek és az állampolgárok között. Horváth István szerint a romániai magyar civil szféra az interetnikus viszonyok terén a kilencvenes években betöltötte mediátor szerepét a politikai szereplők és a romániai magyar kisebbség között és moderátorként lépett fel a közvélemény irányába, azonban az ezredforduló után egyre inkább gyenge közéleti jelenlét jellemzi és egyre kevésbé látszik a törekvés, hogy hasson a köztudatra vagy a politikai szférára, mintha lemondott volna közvetítő szerepéről. (Horváth: 2006)

Kósa András László a romániai magyar civil szféra áttekintéséhez Philippe Schmitter, a civil szervezetek rendszerére vonatkozó meghatározását vezeti be. A meghatározás szerint a civil szervezetek rendszerének feltétele a kettős autonómia, kollektív cselekvés, bitorlás kizárása és a civilitás.

Ha sorra vesszük, hogy az egyes jellemzők, mennyire érvényesek a romániai magyar civil szférára, akkor a következőket láthatjuk. Philippe Schmitter szerint a civil szervezeteknek függetleneknek kell maradniuk a kormánnyal és a gazdasági élet minden szereplőjével szemben. Úgy gondolom, hogy a romániai magyar civil keretek között a romániai kormánnyal és a gazdasági szereplőktől való függetlenség jól tud érvényesülni, sem a gazdasági szereplők sem pedig a kormányzat nem támogatja a civil szférát annyira, hogy ez, az autonómiát fenyegetné. Az román államtól való anyagi függőség talán a legkisebb az összes függőség közül, inkább a bizonytalanság amivel az román állam függővé teszi a kisebbségi magyar civil szervezeteket, mivel a civil szférának tett eddigi engedmények bármikor visszavonhatók. (Kósa: 2002) A magánszektortól való függésről Somai József írja, hogy még nem jelentős, a vállalkozói szektor nem támogatja a civil szférát, viszont hosszú távon nagyon fontos a romániai magyar civil társadalom számára. Nem az a probléma, hogy a törvények nem támogatják gazdasági szervezeteket a civil szervezetek szponzorálásában, hanem inkább arról, hogy nem alakult ki ennek a támogatási rendszernek a kultúrája. Azonban a romániai magyar civil szféra esetében megjelenik egy másik függést kiváltó tényező is, mégpedig a magyar állam. Igaz ugyan, hogy a támogatások elosztásának kérdése a civil szervezetek fennmaradását jelenti, azonban Kósa András László kiemeli, hogy egyetlen támogató – magyarországi támogatások – által fenntartott szervezet nem mondható függetlennek és nem is számít működő civil szférának..

A kollektív cselekvés arra vonatkozik, hogy mennyire képes fellépni a civil szektor az érdekei képviseletében. Kósa András László szerint a romániai magyar civil hálózat nagyon sokszínű, bár ezidáig a szerveződési csúcsot a politikai párt jelenti a közéletben és feltételezi, hogy ez az oka annak, hogy a civil szerveződések nagyon hamar politikai attitűdöket is megjelenítenek. „Ez a civil társadalom még nem olyan társadalmi aréna, amelyben az egyéni érdekek, a csoportos cselekvés és a társadalmi szolidaritás terei átszövik egymást”(Kósa: 2002).

A meghatározás harmadik eleme a birtoklás kizárása volt, ami arra vonatkozik, hogy a civil társadalom nem próbál a politikai vagy gazdasági elit helyébe lépni, sem pedig felelősséget vállalni az államirányítás egészében. A kisebbségi civil szférájának sokszor úgy tűnik, mintha, a megfogalmazott célja nem a hatalom visszaszorítása, hanem a felváltása lenne.

És végül, hogy vajon a civil tevékenységek a politikai élet által megkonstruált keretek között maradnak-e Kósa András László nem ad egyértelmű választ. A civil szféra román államhoz való viszonyát szerinte az jellemzi, hogy képes racionálisan kifejezni és megvédeni saját érdekeit, azáltal hogy olyan intézményhálózatot alakított ki, amely átalakította romániai magyarság számára az állam és társadalom viszonyát. (Kósa: 2002)

A Lester Salamon és Helmut K. Anheier által felsorolt jellemzők a romániai magyar civil szférára csak részben érvényesek. A szervezetek legtöbbször igaz, hogy strukturálisan és intézményileg elkülönülnek az államtól, de a kisebbségi magyar politikai élettől nem tudja vagy csak kis mértékben tudja magát függetleníteni. Bíró A. Zoltán szerint a romániai magyar kisebbségi civil társadalom az állami hatalommal szemben meghatározza magát, azonban a kisebbségi magyar hatalmi szervezet ellenében nem, így a kialakult intézményrendszert szerinte nem lehet civil társadalomnak nevezni, csupán etnikai konglomerátumnak.(Bíró: 1998) Így megkérdőjeleződik az is, hogy a civil szervezeteket érintő döntések a

szervezeten belül születnek meg, bármiféle külső kontroll vagy nyomás nélkül. A profit-szétosztás tilalmát a román állam törvények által biztosítja azonban a szervezetek egy ideig be nem jegyzett formában működnek és majd később igényelnek valamilyen jogi státust. (Csata-Kiss-Kiss:2004) Az önkéntesek szerepe nagyon nagy főleg olyan szervezetekben, amelyek pénziány miatt nem tudnak alkalmazottakat fizetni. Az önkéntesek száma azokon a szórványtelepüléseken nagyobb, amelyek anyagi és emberi erőforrásokkal gyengén ellátottak. Olyan településeken ahol a magyarság aránya 20% alatt van 2003-ban a szervezetek csupán 6,5%-ánál nem dolgoztak önkéntesek, míg ugyanez az arány a székelyföldön 16% volt. (Csata-Kiss-Kiss:2004)

A romániai magyar nonprofit szektor kialakulása

A magyar nonprofit szervezetek legnagyobb része a rendszerváltás után alakult Romániában. Arra vonatkozóan, hogy hogyan is alakultak ezek a szervezetek található leírást azonban a szervezetek alakulásának miértjével nem igazán foglalkoztak a romániai magyar civil szféra kutatói. Feltételezem, hogy a rendszerváltás után a létrejövő szervezetek nagy része a magyarság valamilyen formában történő megőrzését tűzte ki célul, akár politikai akár kulturális tevékenységek formájában.

Bíró A. Zoltán a romániai magyar intézményesedési folyamatokról írt tanulmányában két domináns intézményesedési gyakorlatot lát 1989 után. Az első, az A modell szerint az megszülető intézmény már a kezdetektől teljes, kiforrott intézményként jelenik meg és az idők folyamán nem igyekszik változtatni az intézmény kezdeti konfigurációján, ezért a kialakulásuk időpontjában a legtökéletesebbek, majd egyre több hiányosságuk mutatkozik meg. Ezekre az intézményekre jellemző, hogy az intézményt létrehozó és fenntartó erőforrások nem abban a környezetben található, amelyben az intézmény működik. Más honnan kap legitimitást – nem a környezettől -, ezért a környezet nem szólhat bele az intézmény működésébe, elfogadja amit kap, de nem kérdőjelezheti meg a legitimitását. Az A modellhez tartozó intézmény disztribútori szerepet tölt be, így fontosnak és nélkülözhetetlennek látatja tevékenységét. A második, a B modellhez tartozó intézményeknek létrejöttük pillanatában szintén igyekeznek stabil konfigurációt mutatni, azonban ezek nem tartósak, idővel módosulnak. Ezek az intézmények támogatásukat, így működési legitimitásukat is ugyanattól a környezettől kapják, mint amelyben tevékenykednek, ezért a környezet aktív befolyást gyakorol az intézmények alakulására. Ezen modellhez tartozó intézményeknek nem adományozói kapcsolatban állnak a környezettel, hanem inkább szerződéses kapcsolatban. (Bíró:1998)

Következtetések

A romániai magyar nonprofit szférára a kutatók a civil társadalom illetve a civil szféra fogalmát használják leggyakrabban, viszont legalább kétféle megközelítés létezik a civil szféra

szerepére vonatkozóan: a politikummal való szembenállás és a társadalom problémái iránti érzékenység.

A civil társadalom azon jellemzője, hogy közvetítő szerepet tölt be az állami szervek és az állampolgárok között valamint hogy moderátorként lép fel a közvélemény irányába az ezredforduló után egyre kevésbé tűnik felvállalt célnak a civil szervezetek körében.

A Lester Salamon és Helmut K. Anheier által, a nonprofit szervezetek kritériumaként, felsorolt jellemzők a romániai magyar civil szférára csak részben érvényesek, főleg a romániai magyar civil szervezetek sajátos helyzete miatt.

Nincsenek elméletek arra vonatkozóan, hogy a romániai magyar civil szféra miért is alakult ki, azonban feltételezhető, hogy a rendszerváltás után a létrejövő szervezetek nagy része a magyarság valamilyen formában történő megőrzését tűzte ki célul.

1989 után két domináns intézményesedési gyakorlatot figyelhető meg Bíró A. Zoltán szerint: azon szervezetek, amelyek külföldi támogatásoknak köszönhetően alakultak ki és maradhatnak fenn és azok, amelyek támogatásukat és így legitimitásukat is a saját környezetüktől kapják.

Bibliográfia

- Ágh, A. (1999). Civil társadalom és korai konszolidáció az EU-csatlakozás jegyében. In *Magyar és európai civil társadalom* (pp. 45-60). Pécs.
- Anheier, H. K., & Katz, H. (2004). Network Approaches to Global Civil Society. In H. Anheier, M. Glasius, & M. Kaldor, *Global civil society 2004/5* (pp. 206-221). London: Sage.
- Bartal, M. A. (2006). *A hálózatelemzés lehetőségei és gyakorlati konzekvenciái a nonprofit szervezetek vizsgálatában*. Budapest.
- Bartal, M. A. (1999). *Nonprofit alapismeretek kézikönyve*, Ligatura kiadó, Budapest
- Bereczki, K. (2002/3). Hozzászólás Somai József Rendszert teremteni a civi szférában című írásához. *Magyar kisebbség*, VII. Évfolyam, 25.szám
- Bíró, E. (2002). Nonprofit szektor analízis, Civil szervezetek jogi környezete Magyarországon. (M. Eszter, Szerk.) Budapest.
- Bíró, Z. A. (1998). Intézményesedési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989-1995 között. In *Stratégiák vagy kényszerpályák?* Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó.
- Bíró, Z. A. (1998). A kisebbségi civil társadalom építésének kérdéséhez. *Stratégiák vagy kényszerpályák?* Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó.
- Csata Zsombor – Kiss Dénes – Kiss Tamás (2004). Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszeréről. *Erdélyi társadalom* 2. évfolyam 1. szám
- Bodó, B. (2002/3). Civil önépítkezés. *Magyar kisebbség*. *Magyar kisebbség*, VII. Évfolyam, 25.szám
- DiMaggio, P. J., & Anheier, H. K. (1991). A nonprofit szektor és a nonprofit szervezetek szociológiája. Budapest: Nonprofit kutatócsoport.
- Horváth István (2006/3) Térkép és iránytű nélkül – a civil szféra és az etnikai kérdések az ezredforduló után. *Civil fórum*, VII. Évfolyam, 3. szám, július-szeptember

- James, E. (1991). A nonprofit szektor elmélete nemzetközi összehasonlítások tükrében. In É. Kuti, & M. Marschall, *A harmadik szektor* (pp. 45-56). Budapest: Nonprofit kutatócsoport.
- Kiss, D. I. (2006/2). Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil szemle*
- Kósa, L. A. (2002/3). A romániai magyar civil szféra természetrajzához. *Magyar kisebbség*, VII. Évfolyam, 25.szám
- Kuti Éva (1998): Hívjuk talán nonprofitnak... Nonprofit Kutatócsoport
- Salamon, L. M. (1991). A piac kudarca, az öntevékenység kudarca és a kormány nonprofit szektorral kialakított kapcsolatai a modern jóléti államban. In É. Kuti, & M. Marschall, *A harmadik szektor* (pp. 57-70). Budapest: Nonprofit kutatócsoport.
- Somai, J. (2002/3). Rendszert teremteni a civil szférában. *Magyar kisebbség*.
- Szenkovics, D. (2002/3). A civil szervezetek helye és szerepe a társadalomban. *Magyar kisebbség*.
- Weisbrod, B. A. (1991). A háromszektoros gazdaságban működő öntevékeny nonprofit szektor egy elmélet felé. In É. Kuti, & M. Marschall, *A harmadik szektor* (pp. 15-28). Budapest: Nonprofit kutatócsoport.

Jegyzetek

- 1 Az elégedetlen fogyasztók korrekciós lehetőségeiként Burton A. Weisbrod igazából négy lehetőséget említ: elköltözhetnek más közigazgatási egységben azonban ez túl költséges és nem biztos, hogy a probléma megoldódik, alacsonyabb szintű kormányzatokat hozhatnak létre és ezeket a szervezeteket kötelezhetik, hogy a számukra szükséges javakat biztosítsák, forprofit piacokhoz fordulhatnak vagy az öntevékeny szektorhoz fordulnak, azonban a nonprofit szektor kialakulása szempontjából a más közigazgatási egységbe való költözés kevésbé fontos.
- 2 A javakat előállító termelők és a javakat megvásárló fogyasztók nem rendelkeznek egyforma információ mennyiséggel a javakat illetően.

1% – JAPÁN MÓDRA

AZ 1%-OS FELAJÁNLÁSOK RENDSZERÉNEK MŰKÖDÉSE

ICHIKAWA VÁROSÁBAN

Junko Chano

■ Magyarországon 1996-ban megszületett egy törvény, amelyet a nonprofit szervezetek világszerte, így Japánban is nagyon vonzóknak találtak. E törvény értelmében az adófizetők személyi személyi jövedelemadójuk 1%-át az általuk kiválasztott civil szervezetnek ajánlhatják fel. A speciális támogatási rendszer iránti japán érdeklődés tovább élénkült azután, hogy Ichikawa város önkormányzata 2004 decemberében a helyi civil tevékenységek elősegítése érdekében rendeletet bocsátott ki. Ez a rendelet arra hatalmazza fel az adófizetőket, hogy *helyi adójuk 1%-át* valamilyen *civil tevékenység* támogatására ajánlják fel.

A tevékenység szó kiemelésével azt akarom már előljáróban hangsúlyozni, hogy a Japánban bevezetett 1%-os rendszer több ponton is számottevően különbözik a magyartól. A legfontosabb eltérések a következők:

1. A felajánlások rendszerét Ichikawa város önkormányzata vezette be és működteti. Ebből következően a felajánlók a város adófizető polgárai, és a támogatott civil tevékenységek is helyi szinten zajlanak.
2. Az 1%-os szisztéma bevezetésének kezdeményezője és a konkrét megoldás kidolgozásának kulcsfigurája a város polgármestere volt. A kezdeményezés központi vezérlése azzal a következménnyel járt, hogy a rendszer működtetésében a helyi önkormányzat és annak tisztviselői meghatározó szerepet kaptak.
3. A felajánlásuk címzettjéről döntő adófizetők nem a támogatandó civil szervezetek, hanem civil programok között választhatnak.

E különbségek kialakulásának megértéséhez a magyar olvasó számára talán nem fölösleges összefoglalni az ichikawai 1% keletkezéstörténetét és – ennek háttéréként – a japán nonprofit szektor legfontosabb jellegzetességeit, finanszírozási problémáit.

Az 1%-os rendszer iránti japán érdeklődés háttere

Japán első nonprofit törvényét 1998-ban fogadta el a Kongresszus. Ezt megelőzően a szektornak nem volt egységes szabályozása. A „közhasznú szervezetek” létrehozásának szabályairól a polgári törvénykönyv egyik paragrafusa rendelkezett. Ez igen súlyos feltételeket szabott. Nemcsak a leendő tevékenységi terület szerint „illetékes hatóság” engedélyét kellett beszerezni, hanem a tevékenység folytatásához szükséges – igen magas összegű – tőkének is rendelkezésre kellett állnia. Így a szervezetalapítás nagyon komoly akadályokba ütközött, ami természetesen tükröződött a viszonylag alacsony szervezetszámban. A *nonprofit törvény* ilyen szempontból nagy előrelépést jelentett, jelentősen megkönnyítette, hogy az állampolgárok nonprofit tevékenységet folytató szervezeteket hozzanak létre, bár ezekhez semmiféle adókedvezmény nem rendelt.

A törvény megszületése pontosan 3 évvel követte a kobei földrengést, amelynek tapasztalatai mindenki számára nyilvánvalóvá tették az önkéntes segítők és a munkájukat megszervező nem-kormányzati intézmények tevékenységének rendkívüli fontosságát. A földrengés tapasztalatai és a civil szereplők kiemelkedő eredményei arra is felhívták a figyelmet, hogy a japán társadalomnak sokkal több és változatosabb civil tevékenységre, szervezeteinek pedig kedvezőbb szabályozásra és több támogatásra lenne szüksége, mint amennyit a közhasznú szervezetek számára az addigiakban biztosítottak. Ezt a felismerést cselekvésre váltva, a törvényhozók és a civil társadalom képviselői közösen kezdték el az új nonprofit szabályozás koncepciójának, majd a törvény részleteinek kidolgozását.

A törvény hatályba lépését követően a nonprofit szektor látványosan növekedett. 2008 februárjában a *bejegyzett nonprofit szervezetek száma már meghaladta a polgári törvénykönyvben definiált „közhasznú szervezetek” számát¹, és elérte a 33 389-et.*

Ugyanakkor az is igaz, hogy a nonprofit szervezetek nagy része gazdasági, finanszírozási gondokkal küszködik. A statisztikák² azt mutatják, hogy 48,1 százalékuk éves költségvetése 500 ezer jen (kb. 780 ezer Ft)³ alatt marad. Mi több, a bejegyzett nonprofit szervezetek 40 százaléka egyáltalán nem kap támogatásokat. Többségük teljes mértékben függ a tagdíj-bevételektől, s még csak meg sem próbálkozik az aktív adománygyűjtő tevékenységgel, bár egy részük elismeri, hogy ez érdekében állna.

Ez az attitűd nem független a japán alapítványi világ összetételétől és működésétől. A vállalati alapítványok óriási többségben vannak, s jellemzően a kutatás (még hozzá az anyavállalat érdekeltségi körébe tartozó kutatás) támogatására specializálódtak. További gondot jelent, hogy a japán alapítványok általában országos szinten működnek, országos célokat támogatnak. Így az egy-egy konkrét földrajzi régió belül, illetve a még alacsonyabb területi szinteken igen kevés támogatási forrás érhető el. Miközben az újonnan létrehozott nonprofit szervezetek zöme a helyi közösségekben dolgozik, hiány van olyan adományozó szervezetekből, amelyek szintén a regionális és helyi szintre összpontosítanak a figyelmüket. (Például egész Osakában egyetlen közösségi alapítvány működik.)

A lakossági adományok szépen növekszenek, de nem minden nonprofit szervezet számára elérhetőek. A magánadományozók hajlamosak rá, hogy inkább azokat a jól ismert, tradicionális jótékonyági szervezeteket (sőt, esetenként állami intézményeket) támogassák,

amelyeket minden kétséget kizáróan megbízhatónak tartanak. Ugyanakkor a lakosság paternalizmus iránti igénye is kimutatható. Japánban még mindig tartja magát az a nézet, mely szerint az állam feladata, hogy a polgáraitól gondoskodjon, s ez a felelőssége a mindennapi élet összes területén érvényes.

Ez a lakossági attitűd – a helyi alapítványok hiányával kombinálva – olyan helyzetet teremt, amelyben *az önkormányzatok kénytelenek magukra vállalni a helyi civil tevékenységek ösztönzését, valamint azok pénzügyi támogatását.* A kérdés az, *hogyan* tudják ezt a feladatot megoldani. Számos önkormányzat működtet olyan szervezeti egységeket, amelyeknek a civilekkel való kapcsolattartás és a helyi nonprofit szervezetek támogatása a feladata. Mindazonáltal, nagyon nehéz olyan rendszert létrehozni, amelyben a kiválasztott nonprofit szervezetek az önkormányzati tisztviselők egyedi támogatási döntései nyomán kapnak pénzügyi támogatást, és mégsem sérül az az elv, mely szerint a helyi hatalomnak elfogulatlanul kell szolgálnia minden polgárát, s biztosítania az esélyek egyenlőségét a közszolgáltatásokhoz való hozzáférésben.

Ennek a problémának az áthidalási módját keresve „találtak rá” a japán önkormányzatok az 1%-os finanszírozás magyarországi rendszeréről szóló híradásokra. Mi sem természetesebb, mint hogy *vonzónak tűnt számukra az a megoldás, mely lehetővé teszi, hogy a kormányzat támogassa a nonprofit szervezeteket, s mégse legyen kénytelen konkrét programokkal, projektekkel kapcsolatos döntéseket hozni, hanem ezt a feladatot az adófizetők végezzék el helyette.*

Mi indította Ichikawa városát az 1%-os rendszer bevezetésére?

Az eddig elmondottak megmagyarázzák az 1%-os rendszer iránti általános önkormányzati érdeklődést, de nem adnak elegendő magyarázatot arra, hogy miért éppen Ichikawa városában került sor a magyar szisztéma helyi viszonyokra való adaptálására és bevezetésére. Ahhoz, hogy ne csak a „miért”, hanem a „miért éppen ott” kérdésre is választ kapjunk, mindenképp szót kell ejtenünk Ichikawa néhány sajátosságáról.

Ichikawa város néhány fontosabb adata

Népességszám: 465 ezer fő

A családok száma: 207 ezer

Adófizetők száma: 220 ezer fő

Az adófizetők 80 százalékának adóját a munkáltató utalja át

A helyi adó teljes összege: 30 milliárd jen

A civil tevékenységeket folytató szerveződések száma: 270

Ebből bejegyzett nonprofit szervezet: 81

A város Tokió agglomerációs övezetének szomszédságában helyezkedik el, így lakóinak jelentékeny része a fővárosba jár dolgozni vagy tanulni. Ezek az ingázók – bár a munkálta-

tójuk által átutalt adójuk befolyik a helyi költségvetésbe – gyakran közömbösek maradnak a városuk iránt, nem vesznek részt annak mindennapi életében, nem élük meg, hogy oda tartoznának. Az önkormányzat ezen természetesen változtatni szeretne, s keresi a módját annak, hogy minél többükben ébressze fel az érzelmi azonosulást lakóhelyével, minél többüket vonja be a város életébe, programjaiba, a lakókörnyezet fejlesztésébe, szépítésébe. Azt is szeretné tudatosítani, hogy a befizetett adókat a köz érdekében, hatékonyan, az állampolgárok szükségleteit, igényeit, véleményét figyelembe véve használja fel.

A városvezetés azzal is számolni kénytelen, hogy ezek az igények a közeljövőben számottevően változnak és növekednek majd. A „baby boom” generáció tagjai 2007-től kezdenek el nyugdíjba vonulni. Ebből az következik, hogy az eddig ingázók számottevő része néhány éven belül olyan nyugdíjas lesz, aki megnövekedett szabadidejének zömét a városban tölti, s ott kívánja igénybe venni a legkülönbözőbb – életkorának előrehaladásával nyilvánvalóan változó – szolgáltatásokat. Erre az új helyzetre fel kell készülni, és ebben a felkészülésben az önkormányzatnak nagyon fontos partnerei lehetnek a nonprofit szervezetek. Szolgáltatóként hozzájárulhatnak a növekvő szükségletek kielégítéséhez, közösség-szervezőként pedig segíthetik, hogy a nyugdíjasok bekapcsolódjanak a civil tevékenységekbe, megtalálják a helyüket, szerepüket a város életében, felszabaduló energiájukat annak érdekében használják fel.

Ahhoz, hogy a nonprofit szervezetek valóban hasznos partnerei legyenek az önkormányzatnak, természetesen megfelelően stabil infrastrukturális és finanszírozási háttérrel van szükségük, valamint arra is, hogy tevékenységeik, programjaik, eredményeik ismertté váljanak a városlakók körében. A város polgármestere azt értette meg, hogy az 1%-os rendszer bevezetése egyszerre szolgálhatja ennek a két célnak az elérését.

Magát az ötletet egy 2002 októberében sugárzott televíziós műsor adta, amely részletesen ismertette a magyarországi 1%-os szisztéma működését és hatásait. A helyi viszonyokra alkalmazott megoldás kialakításának gondolata jó egy éven át érelődött. A konkrét szakmai viták 2004 januárjában kezdődtek el. A kidolgozott megoldásról ugyanezen év júliusában tartották az első sajtótájékoztatót. Augusztusban közvélemény-kutatást végeztek a javaslat támogatottságának felmérésére. Ennek pozitív eredménye nyomán kidolgozásra került a konkrét működési mechanizmust rögzítő önkormányzati rendelet, amelyet a városi tanács 2004 decemberében fogadott el.

Ichikawa 1%-os támogatási rendszere

Mint már említettem, az 1%-os támogatások közvetlen kedvezményezettjei Ichikawában nem a nonprofit szervezetek, hanem a programjaik. Mindazonáltal már annak is szigorú szabályai vannak, hogy milyen szervezetek projektjei kerülhetnek be a támogatásra esélyesek közé. *Az 1%-ból csak olyan civil szervezetek programjai juthatnak támogatáshoz, amelyek megfelelnek a következő feltételeknek:*

- A szervezetnek Ichikawában irodát kell működtetnie, és a városban rendszeres tevékenységet kell folytatnia.

- Rendelkeznie kell szervezeti és működési szabályzattal, illetve teljes tevékenységi és pénzügyi dokumentációval.
- Bizonyítania kell, hogy a pályázat beadása előtt legalább egy éven át folyamatosan működött.
- Nem vehet részt semmiféle vallási vagy politikai tevékenységben.
- Működésének törvényesnek és szabálykövetőnek kell lennie.

A támogatások megszerzéséhez vezető út részletesen szabályozott, időrendje előre meghatározott. A folyamat minden év *januárjában* azzal a *bejelentéssel* indul, hogy az önkormányzat a következő adóévben is lehetővé teszi az állampolgárok számára a városi adó 1%-ának civil programokra való felajánlását. A városi adó⁴ jelenleg a japán állampolgárok személyi jövedelmének 6 százalékát teszi ki. (Az 1%-os rendszer bevezetésének időpontjában még a helyi adó is progresszív volt, a jövedelem nagyságától függően 3 és 10 százalék között mozgott. Az új, fix kulcsot – a helyi önkormányzatok anyagi függetlenségének növelése érdekében – idén alkalmazzák először, a tényleges hatásokról egyelőre még nincsenek tapasztalatok.)

Az 1%-os rendszer működését és a pályázás feltételeit az önkormányzat illetékesei egy olyan *találkozón ismertetik, amelyre a város minden civil szervezetét meghívják*. A résztvevők itt minden információt megkapnak a lehetőségekről, a lebonyolítás menetéről, időrendjéről, valamint arról is, hogy milyen programoknak van esélyük a rendszerbe való bekerülésre. Az 1%-os felajánlásokból csak *olyan program támogatható*, amely

- a városon belül valósul meg,
- a közjót (szociális ellátás, környezetvédelem, kultúra, sport, ifjúságvédelem stb.) szolgálja,
- nem profitszerzési céllal szerveződik,
- nem csak a megvalósító szervezet saját tagjaira terjed ki,
- célcsoportját főleg a város polgárai alkotják,
- a városi költségvetésből nem kap közvetlen támogatást.

További követelmény, hogy a tervezett program költségeinek legalább 50 százalékát az azt lebonyolítani készülő nonprofit szervezet vállalja magára. Annak természetesen nincs akadálya, hogy ezt az „önrészt” a szervezet más típusú támogatásokból, vállalati vagy lakossági adományokból, esetleg tagdíjakból fedezze. A pályázatnak a részletes költségvetést éppúgy tartalmaznia kell, mint a program lebonyolításának tervét és a várható hatások áttekintését. Az 1%-os felajánlásokból származó összeget csak a program megvalósítására szabad felhasználni, a szervezet működtetését más forrásokból kell megoldani.

A *pályázatot* a nonprofit szervezeteknek rendszerint *február első hetében* kell benyújtaniuk. Ezt követi a pályázatokban szereplő programok *tartalmi és formai értékelése, szelktálása*. Ezt egy e célra létrehozott bizottság végzi el. A bizottság összesen hét tagból áll. Közülük három – a helyi civil társadalom képviseletében – a város polgárai közül kerül ki, oly módon, hogy az önkormányzat meghirdeti a részvétel lehetőségét, és az önként jelentkezők közül választja ki a bizottsági tagokat. Szintén az önkormányzat jelöli ki azt a négy (más és más kompetenciával rendelkező) szakembert, akik a bizottságban a szakértelmet

képviselik. Egyikük egyetemi professzor, másikuk könyvelő, a maradék kettő pedig egy adományszó, illetve egy jogvédő civil szervezet munkatársa.

Ez a bizottság csak azt vizsgálja, hogy a pályázó szervezetek és az általuk javasolt programok megfelelnek-e az előre megszabott feltételeknek. A pályázatokkal kapcsolatos döntést a bizottság március első hetében tartott ülésén hozzák meg. A hónap közepére valamennyi pályázó szervezet megkapja az értesítést a döntésről.

Az 1%-ból támogatható programokat április első hetében mutatják be az adófizetőknek. Ez egy olyan – nagy sajtóvilágosságot élvező – rendezvényen történik meg, amelyet a helyi önkormányzat szervez, és amelyen a civil szervezetek képviselői mondják el, hogy milyen céllal, milyen programokra készülnek, azokat milyen összegből tervezik megvalósítani, mihez és milyen mértékű adófizetői támogatást szeretnének megszerezni.

Az állampolgároknak közel két hónapjuk van a döntésre. Május végéig kell eljuttatniuk az önkormányzathoz azt a nyilatkozatot, amelyből egyértelműen kiderül, hogy adójuk 1%-át melyik program támogatására szánják. Ezt megtehetik elektronikusan, a város honlapján keresztül, írásban (ehhez be kell szerezniük és ki kell tölteniük a megfelelő formanyomtatványt), vagy személyesen az önkormányzat ügyfélszolgálatán. Azonosításukra mindhárom esetben az adószámuk szolgál, így azt feltétlenül meg kell tudniuk adni. A határidő leteltével az önkormányzat elkészíti az összesítést, és május végén nyilvánosságra hozza az eredményeket.

Az természetesen rendkívül valószínűtlen, hogy egy-egy program javára pontosan olyan összeg folyjon be, mint amekkorát a civil szervezetek a pályázatukban terveztek. Ennek megfelelően megengedett, hogy a pályázók június hónap folyamán hozzáigazítsák a terveiket a támogatás nagyságához. Ez a tervezett program szűkítését és bővítését egyaránt jelentheti. Ha egy program a szükségesnél nagyobb összeget kap az 1%-os felajánlásokból, és nincs mód a tervezett tevékenységek ehhez igazodó mennyiségi vagy minőségi változtatására, akkor a fennmaradó támogatást a szervezetnek be kell fizetnie egy alapba, amelyet Ichikawa városa még az 1%-os rendszer bevezetése előtt hozott létre a helyi civil szervezetek támogatására.⁵ (Ugyanez a Civil Alap egyébként a lehetséges kedvezményezettek között is megjelenik. Azok az állampolgárok, akiknek egyik támogatható program sem nyeri meg a tetszését, eleve ebbe az alapba irányíthatják a helyi adójuk 1%-át.)

A programok módosított költségvetésének június végi elfogadása után megtörténik az átutalás, és sor kerülhet a támogatott tevékenységek elvégzésére. Ezek eredményeiről a nonprofit szervezeteknek a következő év márciusáig kell részletes tartalmi és pénzügyi beszámolót benyújtaniuk.

Az első három év tapasztalatai

Az új támogatási rendszer indulása előtt a város vezetése abban reménykedett, hogy az adófizetőknek legalább 10 százaléka aktivizálható lesz. Mint az 1. tábla adatai mutatják, ezt a célt egyelőre nem sikerült elérni, az érdeklődés az első három évben a vártnál kisebbnek bizonyult.

Megnevezés	2005	2006	2007
A felajánlások száma (db)	6 266	6 996	5 663
Az érvényes felajánlások száma (db)	5 557	6 344	5 136
Ebből:			
Nonprofit szervezeteknek	5 049	5 896	4 744
Városi Civil Alapnak	508	448	392
Érvényesen felajánlott összeg (jen)	13 412 960	15 190 785	13 970 001
Ebből:			
Nonprofit szervezeteknek	12 421 815	14 168 225	13 003 271
Városi Civil Alapnak	991 145	1 022 560	966 730
A támogatott nonprofit szervezetek száma	81	99	85

1. táblázat. Az ichikawai 1%-os rendszer működésének jellemzői, 2005–2007

Forrás: http://www.genki365.com/ichikawa/ichikawa_volunteer/nouzei.htm

Az adófizetők mintegy 3 százaléka juttatta el az önkormányzathoz az 1% felajánlására vonatkozó nyilatkozatát, de ezeknek a nyilatkozatoknak körülbelül egytizede érvénytelen volt. Az érvényes felajánlásokon belül az első évben még a 10 százalékot közelítette a városi Civil Alap javára szólók aránya. Ez az arány a későbbiekben valamelyest csökkent, ugyanakkor viszont lényegében változatlan maradt a Civil Alap felajánlott összegekből való 7 százalék körüli részesedése.

A nonprofit szervezetek programjaira az adófizetők évente 12–14 millió, a három év alatt összesen közel 40 millió jent⁶ ajánlottak fel. A kedvezményezett nonprofit szervezetek száma 80 és 100 között mozgott, de a támogatottságuk nagyon különböző volt. Minden évben az 5 legnépszerűbb programnak (2. tábla) jutott az 1%-os felajánlások összegének közel egytizede.

Szervezet	Támogatott program	Kapott összeg Jen
2005		
Ichikawa Ifjúsági B-Liga	A baseball pálya öntözési rendszerének kiépítése	825 908
Sugano Kai	Idős- és gyermekjóléti program	581 648
Inariki Sasok	Baseball mérkőzések szervezése	492 552
Ichikawa JC	Városi polgárok közös amatőr zenélésének szervezése	457 717
Sannbanngase Környezet-szennyezés Elleni Program	Környezetszennyezés csökkentése	448 920
2006		
Ichikawa Fiú Baseball Liga	Edzőprogram baseball játékos fiúk számára	1 073 705
Ichikawa Ifjúsági B-Liga	Baseball mérkőzések tizenéves fiúk számára	954 294
Ichikawa Nanohana Kai	Pszichoterápiás nyári tábor	444 248

Seishounen Net 21	Tizenéves és fiatalabb gyermekek sporttevékenysége	444 408
Ichikawa Szülői Egyesület	Szellemi fogyatékos gyerekeket segítő program kidolgozása természeti katasztrófák esetére	401 379
2007		
Ichikawa Ifjúsági B-Liga	Baseball mérkőzések tizenéves fiúk számára	1 317 912
Ichikawa Fiú Baseball Liga	Edzőprogram baseball játékos fiúk számára	685 133
Ichikawa Hajléktalan Segélyezés	Hajléktalanok önszorgató tevékenységét támogató program	452 269
Ichikawa Gyermekközpont	Gyerekek önkéntes tevékenységeinek támogatása	414 748
Genkki Ichikawa Kai	Térfigyelő kamerák felszerelése bűnmegelőzési céllal	379 870

2. táblázat. A „Top 5” -be tartozó szervezetek támogatott programjai és az 1%-os támogatás összege, 2005–2007

Forrás: http://www.genki365.com/ichikawa/ichikawa_volunteer/nouzei.htm

A magyar olvasók számára talán érdekesebb lesz, ha a leginkább támogatott ichikawai szervezetek tevékenységi adatait a magyarországi 1% legnagyobb kedvezményezettjeinek adataival összevetve mutatom be. Ehhez az összehasonlításhoz mindkét országban a 2005-ös, 2006-os és 2007-es „Top 5”-re vonatkozó információkat használom fel. Mivel a magyarországi 5 legnagyobb támogatott – szélesebb hatókörénél fogva – sokkal tágabb lehetőségekkel bír, mint Ichikawa helyi nonprofit szervezetei, a közöttük kimutatható különbségek értelmezésében nyilvánvalóan nagyon óvatosnak kell lennünk. Éppen ezért szerettem volna egy olyan magyar várost is találni, amelynek 1%-os eredményei alkalmasabbak az összehasonlításra. Ez a törekvésem nem járt teljes sikerrel, mert Ichikawa-méretű települése Magyarországnak egyáltalán nincs. Végül is a legnagyobb magyar vidéki várost, Debrecent választottam, de annak tudatában, hogy ennek lakosság száma az ichikawaiaké még a felét sem éri el.

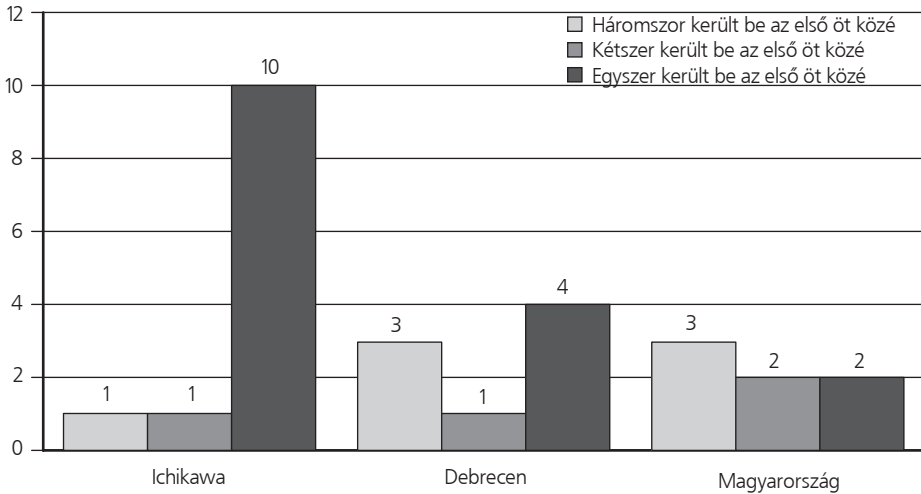
Magyarország		Debrecen	
Szervezet	Összeg, Ft	Szervezet	Összeg, Ft
2005			
Gyermekrák Alapítvány	332 781 890	Remény a Leukémiás Gyermekekért A.	18 814 906
Gyermekétkeztetési Alapítvány	144 445 722	Leukémiás Gyermekekért Alapítvány	12 416 824
Heim Pál Gyermekkórház Alapítvány	109 185 294	A Gyermekklinika Alapítványa	3 878 913
Piros Orr Bohócdoktorok Alapítvány	87 157 988	Kossuthos Hallgatókért Alapítvány	3 151 934
Rex Kutyaotthon Alapítvány	84 501 614	Szeretet és Gondoskodás Mozgássérült Gyermekekért Alapítvány	2 486 994

Magyarország		Debrecen	
Szervezet	Összeg, Ft	Szervezet	Összeg, Ft
2006			
Gyermekrák Alapítvány	413 828 094	Remény a Leukémiás Gyermekekért A.	34 583 846
Rex Kutyaotthon Alapítvány	118 307 114	Leukémiás Gyerekekért Alapítvány	10 490 155
Gyermekétkeztetési Alapítvány	91 865 424	A Gyermekklinika Alapítványa	3 920 967
Heim Pál Gyermekkórház Alapítvány	85 377 757	Gyermekünkért KLTE Gimnázium Al.	2 350 205
Együtt a Leukémiás Gyerekekért Al.	73 342 655	Fazekas Alapítvány	2 275 700
2007			
Gyermekrák Alapítvány	490 503 900	Remény a Leukémiás Gyermekekért A.	49 856 362
Rex Kutyaotthon Alapítvány	152 586 289	Együtt az Állatokért Állatvédő Egyesül.	10 673 541
Együtt a Leukémiás Gyerekekért Al.	123 895 743	Leukémiás Gyerekekért Alapítvány	10 603 860
Gyermekétkeztetési Alapítvány	95 254 259	A Gyermekklinika Alapítványa	3 998 083
Együtt a Daganatos Gyerekekért Al.	88 746 992	Fazekas Alapítvány	2 708 042

3. táblázat. A „Top 5”-be tartozó szervezetek által kapott 1%-os támogatás összege Magyarországon és Debrecenben, 2005–2007

Forrás: http://www.afeh.hu/szja1_1/kozlemeny/civil2005.htm; http://www.afeh.hu/szja1_1/kozlemeny/civil2006.htm; http://www.afeh.hu/szja1_1/kozlemeny/civil2007.html

Az első meglepetést a nagyságrendek okozták. A vizsgált három év alatt a Top 5-be bekerült japán szervezetek közül még a legnépszerűbbnek (Ichikawa Ifjúsági B-Liga, 2007: 1 317 912 jen = 2 055 943 Ft) sem sikerült olyan összegű 1%-ra szert tennie, mint a debreceni Top 5 legkevésbé támogatott szervezetének (Fazekas Alapítvány, 2006: 2 275 700 Ft). Ez azt mutatja, hogy az 1%-ok gyűjtésének immár több mint 10 éves tapasztalata a magyarországi civil szervezetek számára még helyi szinten is akkora előnyt jelent, amely képes kiegyensúlyozni a méretek és a gazdasági fejlettség (inkább Japán számára kedvező) hatását. Az országos hatókörű magyarországi szervezetek kiugróan magas támogatottságában bizonyára az a tény is igen fontos szerepet játszik, hogy ezek nemcsak a székhelytelepülés adófizetőinek jóindulatára számíthatnak. Ugyanez (jóval kisebb mértékben) valószínűleg a debreceni kórházi és középiskolai alapítványokra is érvényes.

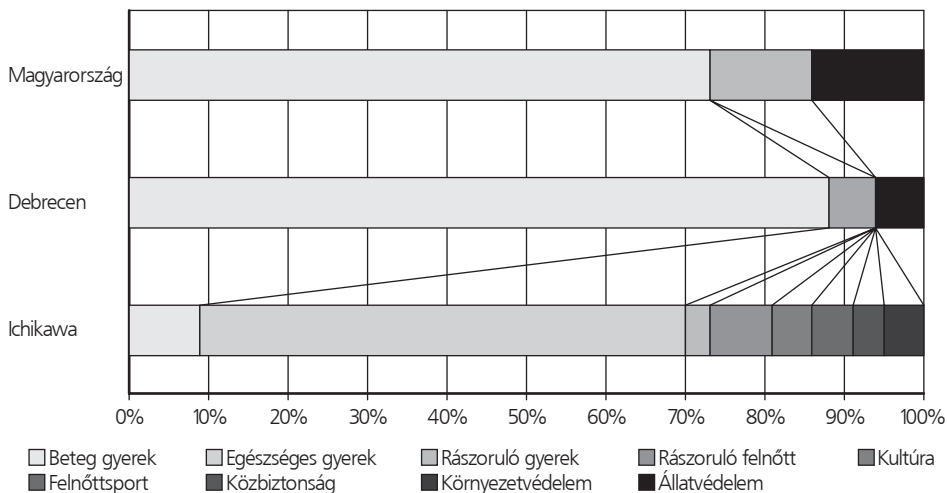
1. ábra. Az utóbbi három évben a „Top 5”-be tartozó szervezetek száma Ichikawa városában, Debrecenben és Magyarországon, 2005–2007

Forrás: http://www.genki365.com/ichikawa/ichikawa_volunteer/nouzei.htm;
http://www.apéh.hu/szja1_1/kozlemeny/civil2005.htm;
http://www.apéh.hu/szja1_1/kozlemeny/civil2006.htm;
http://www.apéh.hu/szja1_1/kozlemeny/civil2007.html

Feltűnően nagy az 5 legnagyobb támogatott közé való bekerülés esélyének országok közötti különbsége. Míg a japán városban három év alatt 12 különböző nonprofit szervezetnek sikerült a Top 5-be bejutnia, addig Magyarországon ez a szám országos és helyi szinten is jóval alacsonyabb, mindössze 7–8 volt (1. ábra). Ichikawában csak egy, Magyarországon illetve Debrecenben három nonprofit szervezetnek sikerült stabilan megőriznie a helyét a leginkább támogatott 5 között.

Ez a különbség valószínűleg attól sem teljesen független, hogy az 1%-os rendszer Magyarországon nagyobb múltra tekinthet vissza, de elsősorban alighanem a japán és a magyar megoldás közötti „technikai” eltérésekből következik. Mivel az ichikawai adófizetők programok és nem szervezetek között választhatnak, sokkal inkább rákényszerülnek arra, hogy minden évben új és új döntést hozzanak. Így aztán még akkor is kevésbé „hűségesekek” az előző évben támogatott nonprofit szervezethez, ha annak teljesítményét egyébként nagyra értékelik. Az adófizetők figyelméért folytatott versenyben egy jó ötlet, vonzó program, innovatív elképzelés akkor is könnyen fölénybe kerülhet a megszokott, rutinszerűen ismételt programokkal szemben, ha azzal kevésbé ismert szervezetek állnak elő. A 2. táblából jól látható, hogy a Top 5-be csak egyszer bekerült ichikawai nonprofit szervezetek nagyobbik felének ilyen nem szokványos ötletekkel (pszichoterápiás tábor, térfigyelő kamerák felszerelése, szellemi fogyatékos gyerekeket természeti katasztrófák idején segítő program kidolgozása, városi polgárok amatőr zenélésének segítése, hajléktalanok önszorgó tevékenységének ösztönzése, gyerekek önkéntes munkára nevelése) sikerült kiemelkedően magas adófizetői támogatásra szert tennie.

Szoros összefüggésben áll ezzel egy másik szembevetendő különbség is: az 1%-os felajánlásokkal a legnagyobb mértékben támogatott tevékenységek Ichikawában tartalmukat, célcsoportjaikat tekintve is lényegesen sokszínűbbek, mint Magyarországon.

2. ábra. Az utóbbi három évben a „Top 5”-be tartozó szervezetek által kapott 1%-os támogatás megoszlása tevékenységi célok szerint Ichikawa városában, Debrecenben és Magyarországon, 2005–2007

Forrás: http://www.genki365.com/ichikawa/ichikawa_volunteer/nouzei.htm;
http://www.apeh.hu/szja1_1/kozlemeny/civil2005.htm;
http://www.apeh.hu/szja1_1/kozlemeny/civil2006.htm;
http://www.apeh.hu/szja1_1/kozlemeny/civil2007.html

A két ország közötti különbség még annál is nagyobb, mint amekkorának a 2. ábra mutatja. Nem csak arról van szó, hogy – bár az 1%-os támogatások messze legfontosabb célcsoportját itt is, ott is a gyerekek alkotják – a magyar adófizetők elsősorban a beteg gyerekeken akarnak segíteni, a japánok pedig az egészséges gyerekek életminőségének javítását tekintik céljuknak. Ennél is sokkal jelentősebbek az azonos célcsoportokon belüli tartalmi eltérések. A beteg gyerekek érdekében a magyarok főleg az őket ellátó (nagyreszt állami) egészségügyi intézményeknek nyújtanak támogatást. Ami itt csak kiegészítő jelleggel (Bohócdoktorok) jelenik meg, Japánban éppen az a jellemző: az 1%-ból az állampolgárok csak arra hajlandók áldozni, ami az állami feladatnak tekintett gyógyító tevékenységen kívül esik.

Ugyanígy az egészséges gyerekekkel foglalkozó nonprofit szervezetek támogatottságában se csak mennyiségi különbségek vannak a két ország között. Ilyen típusú felajánlásaik legnagyobb részét az ichikawai adófizetők a gyerekek sporttevékenységét szervező klubokhoz, egyesületekhez, míg a magyarországiak az iskolai alapítványokhoz (lényegében az állami oktatási intézményekhez) irányítják. A szociálisan rászoruló gyerekek jóval alacsonyabb arányú japán támogatása valószínűleg a két ország közötti életszínvonal-különbséggel függ össze.

Érdekes megjegyezni, hogy a természetvédelem, a környezetszennyezés csökkentése csak Japánban, míg az állatvédelem csak Magyarországon jelenik meg az 1%-os felajánlásokból leginkább támogatott tevékenységek között. A rászoruló felnőttek segítése, a közbiztonság védelme, a kultúra és a sport szintén csak Ichikawában tartozik az adófizetők által különösen preferált területek közé.

Összefoglalás, következtetések

Az eddigiekben elmondottakat összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az 1%-os felajánlások Ichikawa városában bevezetett rendszere magyar mintára született ugyan, de attól – mind működési mechanizmusait, mind eredményeit tekintve – igen erősen különbözik. *Gyengeségei, hibái és erényei egyaránt szorosan összefüggenek azokkal a társadalmi és kulturális hagyományokkal, amelyek a japán emberek magatartását, a közügyekkel és a közhivatalokkal való viszonyát meghatározzák.* Éppen ezért a rendszer jobb működtetése és eredményességének növelése is csak ezeknek a speciális körülményeknek a figyelembevételével képzelhető el.

A japánok hagyományosan megbíznak a kormányzatban, feltételezik, hogy az racionálisan és a köz érdekét figyelembe véve használja fel a rendelkezésére álló forrásokat. Ezért kevesen éreznek valódi készletetést arra, hogy helyi adójuk egy részének felhasználásáról maguk döntsenek, azt a civil szervezetek általuk kiválasztott programjainak finanszírozására fordítsák. Ahhoz, hogy ez az attitűd megváltozzon hosszú idő és sok türelem szükséges, a nonprofit szervezeteknek kemény munkával és vonzó programokkal kell bizonyítaniuk, hogy érdemesek a bizalomra és támogatásra.

Ugyanakkor magát az 1%-os felajánlások rendszerét is egyszerűsíteni kellene. Az 1%-os nyilatkozat megtétele jelenleg teljesen elválik az adófizetéshez kapcsolódó adminisztratív teendőktől. Mivel a nyilatkozat kitöltése külön utánajárást igényel, arra csak a meghirdetett programok vagy meghirdetőik iránt igazán elkötelezett kevesek vállalkoznak. A japánok jelentékeny része számára már az adóazonosító kiderítése is nehézséget okoz, mert az adóügyeiket többnyire a munkáltatójuk intézi. Az adóbevallás és a felajánlások procedúrájának összekapcsolása valószínűleg hozzásegítene az 1%-os támogatás összegének növeléséhez.

Szintén szükséges lenne, hogy a civil szervezetek számottevően növeljék munkájuk nyilvánosságát, programjaikat minél több fórumon, minél több különböző formában ismertessék, s azok megvalósításába az állampolgárok mind szélesebb köreit vonják be. Ez annál is inkább fontos volna, mert a társadalmi részvétel intenzívebbé tétele nemcsak az 1%-os rendszer sikerének, hanem a japán civil társadalom fejlődésének is elengedhetetlen feltétele.

Jegyzetek

- 1 A „közhasznú szervezet” és a „nonprofit szervezet” a szerző szóhasználatában mást jelent, mint a magyarországi. „Közhasznú szervezetnek” a polgári törvénykönyvben lefektetett szabályok szerint megalapítható, nagyméretű, szolgáltató jellegű, „nonprofit szervezetnek” pedig a nonprofit törvény hatálya alá tartozó, civil kezdeményezések nyomán létrejövő szervezeteket nevezi. Ez utóbbiak a magyarországi nonprofit szervezetek közül leginkább az egyesületekre hasonlítanak. – A ford.
- 2 Az adatok forrása a japán Belügyminisztérium.
- 3 Az átszámítás alapja a fordítás időpontjában (2008. április 12.) érvényes MNB árfolyam: 100 jen = 156 Ft.
- 4 A személyi jövedelmet Japánban három féle adó terheli. Közülük a központi kormánynak fizetendő progresszív, az adókulcs a jövedelem nagyságtól függően 5–40 százalék. A másik két adófajtának fix kulcsa van. A (prefektúrának nevezett) régió, illetve a helyi önkormányzat számára fizetett adó a személyi jövedelem 4 illetve 6 százalékát teszi ki.
- 5 Ebből a Civil Alapból az 1%-os rendszer bevezetését megelőző évben közel 2 millió jent osztottak ki. Egy-egy szervezet legfeljebb 100 ezer jent kaphatott. A támogatott szervezetek száma 33 volt.
- 6 Ez közelítőleg évi 19–22 millió Ft-nak, összességében több mint 60 millió Ft-nak felel meg.

A VÁROSI ÖNKORMÁNYZATOK ÉS A HELYI CIVIL SZEKTOR EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK LEHETSÉGES ÚTJAI MAGYARORSZÁGON

ÖSSZEFOGLALÓ A KONFERENCIASOROZAT 3. RÉSZÉRŐL (BUDAPEST XVIII. KERÜLET, 2008. MÁRCIUS 25.)

Domaniczky Endre

2008. március 25-én **A városi önkormányzatok és a helyi civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon** címmel ismét egy szakmai találkozót rendeztek a XVIII. kerületben. A most elhangzott előadások keretét egy négyrészes konferenciasorozat képezi, melynek során a magyar közigazgatás különböző szintjei mutatták, mutatják be civil szervezetekkel kiépített kapcsolatrendszerüket, eredményeiket, terveiket, céljaikat.

A rendezvényt a konferenciasorozat fővédnöke: **dr. Mester László** polgármester – aki országgyűlési képviselőként, az Önkormányzati és Településfejlesztési Bizottság tagjaként évek óta foglalkozik a magyar közigazgatás helyzetével, fejlesztési irányjaival – nyitotta meg, és **dr. Domaniczky Endre**, a Pécsi Tudományegyetem doktorandusza vezette le.

I. Az előadások

1. *Budapest XVIII. kerület (dr. Bucsi Anikó: Budapest XVIII. kerületi önkormányzat civil politikája és kapcsolatrendszere – dióhéjban)*

Házigazdaként először dr. Bucsi Anikó, a Polgármesteri Kabinet Iroda irodavezető-helyettese, civil referens tartotta meg előadását *Budapest XVIII. kerületi önkormányzat civil politikája és kapcsolatrendszere – dióhéjban* címmel. Szó esett arról, hogy a 100 ezer lakosú kerület 2004-ben látott neki jelenlegi civil politika kidolgozásának, bár már a rendszerváltás óta kapcsolatban állt a település civil szervezeteivel, és biztosított számukra támogatásokat, valamint a helyi sajtóban való megjelenést. A civil koncepció és a civil rendelet 2004-ben

került elfogadásra, az előbbi alapelvekről (kiszámíthatóság, objektivitás, nyilvánosság) és pil-léerekről (támogatási rendszer, civil érdekképviselő, kommunikációs csatornák, civil ház) be-szél, az utóbbi a pénzügyi támogatás rendjét szabályozza. A civil alap kezdetben 10, 2007-től 12 millió forint, évente kétszer lehet megpályázni (elektronikusan is) működési, program-támogatási és önrész céljából, ráadásul létezik egy vis maior keret is. A civil kerekasztal az önkormányzattal rendszeres kapcsolatban lévő 170 civil szervezet érdekképviselői fóruma, amelyből a szervezetek képviselői tevékenységi kör szerint 8 műhelyt hoztak létre. A pályá-zatok előkészítésében 9 fős Civil Tanácsadó Testület működik közre, a döntés joga a pol-gármesteré. A kommunikációs csatornák mindegyike nyitott a civilek számára (honlap, TV, helyi újság), az önkormányzat két kiadványt is megjelentetett (Civil Kalendárium, Civilek az Idősekért – ez utóbbit vakok és gyengénlátók számára is). Az önkormányzati portálon civil oldalt alakítottak ki. Működik az Idősügyi Tanács, évente van civil nap, és az idősek számára a képviselő-testület kitüntetését alapított. Távolati tervek között egy dél-pesti regionális civil ház kialakítása, a testvérvárosi kapcsolatok civil szervezetek számára történő megnyitása, valamint a vállalkozói és civil kapcsolatok elmélyítése említhető.

További információ: www.bp18.hu/szervezet/civil, bucsi@bp18.hu

2. *Nagykanizsa (Gerencsér Tibor: Az önkormányzat és a civil szervezetek közti kapcsolatok)*

Az 52 ezer fős városban 2005-ben készült el a civil koncepció – kezdte előadását Gerencsér Tibor külkapcsolati referens (Művelődési és Sport Osztály). A civil referens feladatai mellett a nemzetközi kapcsolatokkal is foglalkozik. A civil kerekasztalnak 86 civil szervezet a tagja, a kerekasztalon belül 10 szakmai munkacsoport működik. A kerekasztal a civil pályázatok vé-leményezésében részt vesz. A civil szervezetek a költségvetésen belül több helyről juthatnak támogatáshoz. Maga a civil alap egymillió forintos, pályázat útján kerül szétosztásra. Jóval jelentősebb összegeket tartalmaz a Kulturális, a Sport, az Egészségügyi és a Szociális Alap. Létezik külön Testvérvárosi Alap is, amelyből minden év elején kerül kiírásra pályázat. Test-vérvárosonként 250 ezer forint áll rendelkezésre. A pályázónak a sikeres pályázathoz be kell szereznie a külföldi partner együttműködési nyilatkozatát is, csatolni kell továbbá a prog-ram leírását, a szervezet eddigi működését bemutató anyagot, valamint költségvetési tervet. Szervezési költség és ajándék a támogatásból nem számolható el. A pályázathoz 50%-os önrész szükséges és utófinanszírozásos rendszerben működik. Valamennyi alapról bizottság dönt. Fontos jövőbeni cél lehet a különböző, civil szervezetek által elérhető pályázati űrlapok és feltételek egységesítése.

A városban működik Idősügyi Tanács, ezt 24 klub alakította négy évre. A Tanács szerve-zésében megvalósuló programok, feladatok közül kiemelendő a nehézsorsú idősek felméré-se, a rendszeres filmklub, az októberi idősek hete rendezvénysorozat, valamint a művelődési házakkal kötött együttműködési megállapodások. Ez utóbbi formát – feladatátadás céljából – az önkormányzat is használja. Szociális és állatvédelmi területen léteznek ilyen szerződé-sek (Vöröskereszt – hajléktalanok ellátása; Völgy Alapítvány – pszichiátriai betegek ellátása,

valamint Élettér Állat és Természetvédő Egyesület – kutyamenhely). A civil szervezetek az önkormányzattól helyiséghez is juthatnak, itt minden esetben a polgármester állapítja meg a kedvezmények formáit és mértékét, teljesen ingyenesen viszont nem adnak helyiséget. A civil szervezetek elektronikus adatbázisa a honlapról elérhető.

További információ: www.nagykanizsa.hu,

3. *Miskolc (Fata Edina: A miskolci KÉK – Közös Érdekek Kerekasztala)*

Fata Edina civil és kisebbségi referens (Közoktatási, Sport és Civil Kapcsolatok Osztály) a miskolci önkormányzat-civil szektor közti intézményrendszer működéséről tartott előadást. A 180 ezres megyeszékhely 1999-től civil házzal (2007-ben a ciszokkal egyesítve) 2003-tól pedig civil koncepcióval is rendelkezik. A kapcsolattartás központi szerve a KÉK, amelynek résztvevői: a polgármesteri hivatal osztályainak delegáltjai, illetve a civil szervezetekből álló műhelyek delegáltjai. A KÉK érdekvégyesítő funkciót tölt be, évente legalább 4 alkalommal ülésezik. A KÉK mellett létezik a Civil Fórum, amelynek munkájában a műhelyek delegáltjai mellett a civil referens és a civil tanácsnok is részt vesz. A műhelyek szakmai alapon szerveződnek, a mindenkori bizottsági struktúrát képezik le. A műhelyek delegáltjai a bizottsági üléseken és a közgyűléseken is tanácskozási joggal vesznek részt. A civil kapcsolatok ápolásában a civil ház tölti be a központi szerepet. Itt kezelik a civil nyilvántartást, amely a városban található 1500 civil szervezet mintegy 80%-ának adatait tartalmazza. A civil adatbázis nyomtatásban is megjelent, ez a Civil Almanach. Az önkormányzat által kiírt pályázatokon csak a civil házban regisztrált szervezet vehet részt. A támogatásért 5 alaphoz lehet pályázni, a döntés bizottsági hatáskörbe tartozik. A civil szervezetek helyiséggel kapcsolatos kérelmeikkel a közgyűléshez fordulhatnak. A civil szervezetek és támogatóik munkájának elismerésére két díjat alapítottak: Év Civil Szervezete, valamint a Civilek Támogatásáért Díj. A városban Idősügyi Tanács is működik az alpolgármester vezetése alatt, az önkormányzat e téren tett erőfeszítéseit az SZMM Idősbarát Önkormányzat díjjal ismerte el.

További információ: www.miskolc.hu, www.szikraalapitvany.hu, fatae@miskolcph.hu.

4. *Nyíregyháza (Varga Erika: Az önkormányzat civil kapcsolatai)*

Varga Erika civil referens (Oktatási, Kulturális és Sportiroda) a 116 ezer lakosú Nyíregyháza 1995 óta létező civil kapcsolatrendszerét mutatta be. A városban 600 civil szervezet működik, ennek majdnem fele vesz részt a negyedévente összeülő Civil Fórum ülésein, ahol évente két alkalommal megjelennek a képviselők is. A civil szervezetek itt tevékenységi kör szerint szakcsoportokba tömörülnek. Az önkormányzatnál a civil alap mellett – amelynek felosztásáról a közgyűlés dönt – bizottsági keretek is találhatóak, de a Nyírségi Civil Ház egyik kiemelt feladata a városi civil szervezetek számára a más, nagyobb pályázatokon való induláshoz szükséges pályázati tanácsadás biztosítása. Az önkormányzatnak egyes szervezetekkel (6 szervezet) feladatátvállalási szerződése van ezek főként szociális területen találhatóak,

ettől megkülönböztetik a szintén civil szervezetekkel kötött együttműködési szerződéseket. Működik az Idősügyi Tanács, rendszerük Idősbarát Önkormányzat díjban részesült. Létezik továbbá 1999 óta Ifjúsági Tanács is 33 taggal, amely különböző ifjúságpolitikai feladatok el-látásában vesz részt.

További információ: www.nyiregyhaza.hu, erikavarga@nyirhalo.hu.

5. *Szeged (Kalmár Gábor: Szeged és a civil szféra, Boros Gyula: Idősbarátnak lenni...)*

164 ezer lakosú Szeged civil kapcsolatrendszerét Kalmár Gábor ifjúsági referens (Polgármesteri Kabinet) ismertette. Az önkormányzatnak jelenleg nincs általános civil kapcsolattartási fóruma, létezik viszont több kisebb egyeztető fórum, mint az Idősügyi Tanács, a Fogyatékosügyi Tanács, az egyházi egyeztető fórum. Szerteágazó a támogatási rendszer is (többek között fogyatékosügyi kerete is van). A keretekről a bizottságok és a polgármester döntenek. Több együttműködési szerződést is kötött civil szervezetekkel az önkormányzat, főleg kulturális célra, 3-4 éves időtartamra. Helyiséghez a civil szervezetek egyedi, tisztségviselői döntés alapján juthatnak, kedvezményes béreleti díj mellett.

Az önkormányzat időspolitikája keretében 75 nyugdíjas szervezettel (összesen kb. 11 ezer személlyel) tart kapcsolatot, e feladatokat külön időügyi referens fogja össze. A célokat és ezek megvalósításának ütemtervét az időügyi stratégia tartalmazza. Főbb célok: érdekvédelem, elszigetelődés megakadályozása, információ, életminőség javítása, a generáción belüli szolidaritás erősítése, képzések, szakmai fórumok szervezése. Az idősek kiszolgáltatottságának csökkentését is szolgálja az Országos Fogyasztóvédelmi Egyesület helyi szervezetével kötött együttműködési megállapodás. Az idősek számára ingyenes internet-, illetve nyelvtanfolyamot szerveznek, valamint karácsonykor ajándécsomaggal kedveskednek.

További információ: www.szeged.hu.

6. *Kecskemét (Lévai Jánosné: Kecskemét civil kapcsolatrendszere, Rigóné Kiss Éva: Kecskemét civil kerekasztala)*

A 110 ezer fős Kecskeméten a civil szervezetek támogatására az önkormányzat, azon belül is a közgyűlés 2007-ben 10 millió, 2008-ban 22,8 millió forintot fordított. A pályázati alap idén 15 millió forint volt, több mint 7 millió forint felett pedig a polgármester rendelkezett. A pályázatok véleményezésébe a Civil Alap Bíráló Bizottságát is bevonják. A Városi Civil Kerekasztal – amelynek megbízatása egy évre szól, és havonta egyszer ülésezik – szakmai alapon ágazati civil kerekasztalokra bomlik, munkájában mintegy 120 szervezet vesz részt. A kecskeméti rendszert az egri modell alapján építették ki. A kerekasztal működésének alapelve a partnerség, vagyis hogy az együttműködés egyenrangú felek párbeszédén alapuljon, ne pedig az önkormányzat dominanciáján.

További információ: www.kecskemethu.

7. Székesfehérvár (Elekes Zsuzsa: *Önkormányzati-civil kapcsolatok a Királyok Városában*)

A 100 ezer lakosú városban 820 szervezet működik, közülük az önkormányzat 250 szervezettel tart kapcsolatot (aktív azonban ebből mintegy 150 darab). Mind a civil koncepció (2001), mind a civil támogatási rendelet (2003) elkészült már. A kapcsolattartás központi fóruma a Civil Érdekképviseleti Fórum, a pályázatokról az illetékes szakbizottság dönt, de a véleményezésbe a civil szervezetek is beleszólást kapnak. A civil kapcsolatok a polgármesteri hivatalon belül önálló szervezeti egységhez tartoznak (Kommunikációs és Civilkapcsolati Iroda). A szervezetek megjelenése minden önkormányzati médiumban biztosított, a honlapon külön civil oldal került kialakításra. A civil adatbázis tartalma a Civiltár 2007 kiadványban is megjelent. Az önkormányzat egyes feladatok ellátására együttműködési szerződést kötött, leginkább szociális, egészségügyi és környezetvédelmi területen. A civil szervezetek helyiséghez is juthatnak ingyenesen, csak a rezsiköltségek átvállalása mellett.

További információ: <http://civil.szekesfehervar.hu>, elekes.zsuzsa@pmhiv.szekesfehervar.hu

8. Szombathely (Horváth Aranka: *Szombathely civil kapcsolatrendszere*)

Szombathely 80 ezer fős lakossággal, 792 civil szervezettel (amelyek közül 152 regisztrált civil szervezet) rendelkezik. A civil kapcsolatrendszer kiépítése az ezredfordulót követően indult meg, jelenleg a Kulturális és Civil Kapcsolatok Irodája fogja össze az ezzel kapcsolatos feladatokat. A civil alap 2008-ban 30 millió forintos (egyéb költségvetési soron még 104 millió forint van nevesítve), felette a Társadalmi Kapcsolatok Bizottsága rendelkezik. 2004 óta van a városnak civil rendelete. A kapcsolattartás fő fóruma a civil kerekasztal. 22 szervezet rendelkezik jelenleg ingyenes helyiséggel, feladatellátási szerződése 3 szervezetnek van, de e szám folyamatosan emelkedik. A helyi sajtóban a civil szervezetek megjelenhetnek, a helyi televízióban heti egy óras keretben (Civil percek).

További információ: www.szombathely.hu, ahorvath@szombathely.hu.

9. Változások a Nemzeti Civil Alapprogram működésében (Sebestény István)

A találkozót Sebestény István, a Nemzeti Civil Alapprogram Tanácsának tagja, előadása zárta, aki az NCA-t érintő jogszabályváltozásokról, a pályázati rendszer új elemeiről tájékoztatta hallgatóságát. Bemutatásra került az NCA szerkezete, kollégiumai, az 1%-gyűjtés szabályai és jelentősége az NCA következő évi összegének meghatározásakor, valamint a 2008. április 01-én hatályba lépő, a közpénzekből nyújtott támogatások átláthatóságáról szóló 2007. évi CLXXXI. törvény (Cöt.) főbb rendelkezései, melyek az eddigi önkormányzati pályázati rendszerek véleményezési folyamatára is hatással lesznek majd. A Cöt. hatályba lépésével kapcsolatban az előadó hangsúlyozta, hogy a jelenleg folyamatban lévő pályázati eljárásokban

még nem kell alkalmazni, ősztől azonban a civil szervezetekből álló, pályázati véleményező testületek eddigi összetételét érinteni fogja.

További információ: www.nca.hu, civitalis@t-online.hu. A civil összeférhetetlenségi törvény hatályos szövege elérhető a www.magyarország.hu oldalról.

II. Összegzés (Domaniczky Endre)

A szakmai összejelentés összegzéseként elmondható, hogy az 1990-es évek közepétől a városi önkormányzatok egyre nagyobb része ismerte fel a civil szervezetekkel való kapcsolattartásban rejlő lehetőségeket, és dolgozta ki, az 1990-ben elfogadott önkormányzati törvényre építve, civil politikáját. Az így létrejövő intézményrendszer – amely még mindig csak az összes megyei jogú város mintegy 40%-ában működik valamilyen formában – igen nagy hasonlóságokat mutat.

Minden, magát képviseltető városban létezik már a települési civil szervezetek valamelykora körét érintő civil alap, amelyből pályázati úton nyerhető el támogatás. A városok többsége valamilyen formában biztosít kedvezményes bérleti díjú helyiséget is egyes civil szervezetek számára. Pár kivételtől eltekintve működnek a civil kerekasztalok is – igaz, helyenként változik ennek összetétele, összehívásának gyakorisága és feladatköre. A kerekasztalon belül szinte mindenhol szerveződnek – hosszabb-rövidebb életű – szakmai munkacsoportok, műhelyek, kollégiumok. Több helyen létrejött már a helyi Idősügyi Tanács, amely az időseket tömörítő civil szervezetekre építve foglalkozik a település időskorú lakosainak problémáival. Külön kiemelendő, hogy e megoldások (Miskolc, Szeged, Nyíregyháza, Budapest XVIII. kerület) már kormányzati elismerésben is részesültek (Idősbarát Önkormányzat Díj). A kommunikációs csatornák közül a civilek számára minden település biztosít hozzáférést a helyi nyomtatott médiában, illetve önkormányzati portálon, valamint a városi televízióban történő megjelenéshez (Miskolc, Székesfehérvár és a Budapest XVIII. kerület önálló kötetben is megjelentette a civil adatbázis tartalmát). Civil házat is egyre több helyen alakítanak ki, kiemelendő Miskolc és Nyíregyháza megoldása.

A megyei jogú városok egy része saját rendszere kiépítéséhez segítséget kapott a civil szolgáltató központoktól, de az általános helyzet inkább az, hogy minden központi segítség nélkül, önkormányzati kútfőből és forrásokból épültek ki és működnek e rendszerek. Ez a jelenlegi megoldás, a közigazgatás két szintje: a központi és az önkormányzati igazgatás közti kommunikáció szinte teljes hiánya csak a rendszerváltást követő évekre jellemző. A hagyományos, mintegy két évszázados múltra visszatekintő magyar modell addig pont elmentésen, a két szint közti kooperációra épült fel.

A konferenciák eddigi tapasztalatai alapján az elkövetkező évek feladata az lehetne, hogy a már kialakult legjobb gyakorlatokra építve a központi szintről meghatározott irányokban épüljön tovább és mélyüljön el a települési civil szektor és a közigazgatás kapcsolatrendszere.

További információ: doma@bp18.hu.

■
■ **A TILTAKOZÁS KULTÚRÁJA MAGYARORSZÁGON**
■ *TÁRSADALMI MOZGALMAK ÉS POLITIKAI TILTAKOZÁS 2.*
■
■
■
■

Rejtjel, Budapest, 2007.

■ A szerző a civil társadalom, társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás téma magyarországi és nemzetközi szakértője, egyetemi oktató, aki az ELTE Politikatudományi Intézetében mind az alapképzésben, mind a doktori képzésben tanítja szakterületét¹.

Ez a kötet tankönyvként szolgál az a Társadalmi mozgalmak órára, de túlmutat annak keretein. A téma iránt érdeklődőt segíti eligazodni az utóbbi évek történéseiben, élvezetessé téve a megismerést. A politikai tiltakozások vizsgálata a politikatudomány egyik legérdekesebb területe, hiszen itt tényleg emberközeli, már ijesztően közeli a politika, illetve a annak megnyilvánulásai. Az olvasó egyszerre kap képet a magyar és a nemzetközi szakirodalomról, ahogyan az elemzett politikai tiltakozást is képes lesz a tudomány távolságából szemlélni.

Jelen kötet egy sorozat második része. Az első rész a társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás elméletével, a szakirodalom bemutatásával foglalkozik. A posztkommunista országok tiltakozási kultúráját összehasonlítva, ahhoz viszonyítva mutatja be a magyar tiltakozási kultúra kialakulását és fejlődését a rendszerváltástól az ezredfordulóig.²

A rövid elméleti bevezetés után esettanulmányokon keresztül mutatja be a rendszerváltás utáni politikai tiltakozásokat az Antall és a Medgyessy – Gyurcsány kormány alatt (2002-2006). Az egyes tanulmányok bemutatják az adott eseményt, és a módszertant is megismerjük, ahogyan a társadalomtudós vizsgálja, elemzi a mozgalmakat. A rendszerváltás óta eltelt időszak két végpontja, két meghatározó politikai tiltakozás történt ez idő alatt, ami lehetőséget ad arra, hogy áttekintsük hogyan fejlődött, változott a tiltakozási kultúra Magyarországon.

Az Antall – kormány tiltakozási kultúráját három tanulmány mutatja be, az első a taxisblokádról szól, majd áttekintő rész következik az 1989 – 1995 között kialakult tiltakozási kultúráról, mozgalmi szektorról. A korszakot a szkinhed mozgalmat és az idegenellenes erőszak megjelenését ismertető írás zárja.

A politikai tiltakozások és mozgalmak lokális / regionális / globális szinten jelenhetnek meg. Érdekes tény, hogy bár Magyarországon a globális és regionális tiltakozó hálózatok megjelentek, még nem bírnak jelentős támogatottsággal és tiltakozó potenciállal. Az Európai Unió csatlakozás hozhat változást ebből a szempontból, de ez még jelenleg nem kimutatható.

A 2002 – 2006 közötti időszakról szóló fejezet első tanulmánya a Fidesz-MPP 2002-es választási kampánya során alkalmazott mobilizációs stratégiáit veszi górcső alá. Szabó Máté rámutat Orbán Viktor szerepére a Fidesz kommunista-ellenes, és a parlamenten kívüli politikázásra mobilizáló párttá válásban, rávilágít, hogy azért építkezik a civil társadalomban a párt, hogy az ott felépített kulturális hegemóniát a választásokon szavazatokra tudja cserélni.

A szerző úgy látja, hogy a 2002-es választások során kialakult mobilizációs és polarizációs struktúrák jelentős változást hoztak a magyar tiltakozási kultúrában, és ezt a változást a jogi szabályozásnak is követnie kell(ene). Mivel Magyarországon korábban nem volt példa ennyire radikalizált tüntetésekre, tiltakozásokra, ezért a megváltozott környezet kihívást jelent a rendőrség és a jogalkotó számára csakúgy, mint a politikai pártok számára is. Már ezen a ponton felfedezhetőek azon politikai és társadalmi feltételek kialakulása, melyek a 2006-os őszi zavargásokhoz vezettek.

Ez a fejezet és a könyv utolsó része, „A forró ősz 2006-ban Budapesten”. Újfajta, Magyarországon eddig nem tapasztalt erőszakos tiltakozási kultúra jelent meg, Szabó Máté ennek politikai keretfeltételeit és dinamikáját mutatja be, külön figyelmet szentelve a rendőrség politikájának a tiltakozókkal szembeni fellépésben, a kialakult helyzet kezelésében. Ezzel eljutunk az erőszakmentes taxisblokádtól a Magyar Televízió székházának ostromáig. Szabó rámutat a különbségek mellett a hasonlóságokra is, a gazdasági megszorítások, a „hazugság” értelmezési keretként való használata ugyanis mindkét tiltakozásnál jelen volt. A 2006-os tiltakozások jellegzetessége, hogy „többszörösen szervezett mező”, sokféle ember gyűlt össze a szeptember közepétől novemberig tartó időszak valamely megmozdulásán. A média élőben közvetítette az eseményeket, ezzel nemcsak a nyilvánosságot biztosította, hanem segítette is ezeket a megmozdulásokat, hiszen így könnyebb volt mobilizálni az embereket. Kialakult a tüntetés turizmus, a jelenlevő, de nem erőszakos csoport léte. A tanulmány és mintegy az egész kötet konklúziójaként Szabó Dahrendorf-ot idézi, aki szerint egy rendszerváltás során az alkotmányos változásokhoz 6 hónap, a gazdasági reformokhoz 6 év, míg a társadalom és a politikai kultúra megváltozásához 60 évre van szükség. Tehát nem késtünk le semmiről, egy demokratikus politikai kultúrával bíró társadalom már alakul, a jelenlegi a béta verzió.

Zotter Judit

Jegyzetek

- 1 A doktori képzésben oktatott kurzus tapasztalatairól: Szabó Máté: Ph.D. kurzus a civil társadalomról, in: Civil Szemle 2005/1. 28-45. A kurzus keretében készült tanulmánykötet: Szabó Máté szerk.: Civil társadalom: elmélet és gyakorlat. Rejtjel, Budapest, 2005.
- 2 Szabó Máté: Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás – történeti összehasonlító perspektívában. Rejtjel, Budapest, 2001.

FAZEKAS MIHÁLY — SIK DOMONKOS

A szakkollégiumok finanszírozási stratégiái és civil jellege közötti összefüggések

A szakkollégiumok, a szakkollégiumi mozgalom hosszú évtizedek óta a civil szféra és egyben a felsőoktatás karakteres, aktív és dinamikusan változó része, melyekről mindeddig hiányoztak az átfogó kutatások. Ebből a felismerésből kiindulva fogtunk neki 2006 őszétől 2007 tavaszáig tartó kutatásunknak, mely során a magyarországi szakkollégiumok átfogó vizsgálatát tűztük ki célul. Vizsgálódásaink során eredetileg egy kifejezetten pragmatikus kérdésre kerestünk választ: milyen tényezők határozzák meg a szakkollégiumok finanszírozási gyakorlatát? Kutatásunk előrehaladtával azonban egyre világosabbá vált, hogy a kérdés nem válaszolható meg azon probléma tisztázásától függetlenül, hogy milyen értelemben tekinthetők a szakkollégiumok a civil társadalom részének? Így ez a két kérdés alkotja tanulmányunk vezérfonalát is. Azt tapasztaltuk, hogy a szakkollégiumok csaknem felére jellemző a „több lábbon állás” (több finanszírozó), ami lehetőséget teremt egy esetleges civil társadalmi szerep betöltésére. Ennek az anyagi autonómiának a megléte erősen korrelál az aktív pályázati gyakorlattal: általában azok a szakkollégiumok függetlenek anyagilag, amelyek sokszor és sikeresen pályáznak. Az anyagi függetlenség pedig a szervezeti, cselekvési autonómia alapja. A pályázati sikeresség és az autonómia szoros összefüggést mutatott két további civil jellemzővel az önkormányzatisággal és a közéleti szerepvállalással. Ez alapján beszéltünk a szakkollégiumok jól elkülöníthető civil és nem-civil csoportjáról, melyek alapvetően eltérő mértékben törekedtek környezetük befolyásolására, értékeik közvetítésére.

Kulcsszavak: szakkollégium, civil társadalom, finanszírozás

Fazekas Mihály (1983) 2007-ben végzett a BCE közgazdász tanár szakán. Jelenleg a Hertie School of Governance (Berlin) Master's in Public Policy képzésében vesz részt. Kutatási témái között meghatározó a szakkollégiumok működése és a felsőoktatás intézményes keretein belül betöltött szerepük. A Széchenyi István Szakkollégium tagjaként a 2006/2007-os tanévben a magyarországi szakkollégiumok sajátosságait feltérképező kutatásban vett részt.

E-mail: misi.fazekas@gmail.com

Sik Domonkos (1982) 2006-ban végzett az ELTE szociológia szakán. Jelenleg ugyanott negyedéves filozófia szakos hallgató, valamint az ELTE Szociológia Doktori Iskolájának másodéves hallgatója. Kutatásának középpontjában a politikai szocializáció kutatás elméleti problémái állnak. Az Erasmus Kollégium tagjaként, a 2006/2007-os tanévben a magyarországi szakkollégiumok sajátosságait feltérképező kutatásban vett részt.

E-mail: sikdom@gmail.com

KÁKAI LÁSZLÓ

A szervezetek működését befolyásoló problémák

A tanulmányban a szektor szereplőinek véleménye, szerepükről alkotott felfogása alapján keressük a választ arra, hogy mitől válik egy szervezet „sikeressé”, milyen tényezők emelhetők ki egy szervezet működéséből, életéből, amely révén a sikeresség és egyben a hosszú távú fennmaradás biztosítható?

Kákai László 1964. augusztus 24-én Pécsen született. Végzettségét tekintve 1994-ben szerz diplomát az ELTE-n Szociológiából, 1995-ben pedig az ELTE ÁJK-n Politológiából. 1997-től a PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszékének oktatója. 1999. november 5-től – 2002. május 31-ig kutatási szakértő Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztályán. 2004-ben Doktorál az ELTE ÁJK-n (disszertáció címe: „Pártok és civil szervezetek a helyi önkormányzatokban” 2004 szept-2005. december között kutatási vezető Századvég Civil Akadémián. 2003-tól Pólusok Társadalomtudományi Egyesület elnöke. 2006-tól a Nemzeti Civil Alap-program Országos Tanácsának Dél-Dunántúli póttagja.

E-mail: kakail@btk.pte.hu

ARAPOVICS MÁRIA

A Civil-nonprofit szervezetek szerepvállalása a felnőttek képzésben

Civil szervezetek sokasága hozta létre azt a finom, de igen erős társadalmi szövetet, amely mára önálló társadalmi-gazdasági tényezővé vált, s amelyet nonprofit szektornak nevezünk. Gazdasági szerepe mellett évszázados hagyományra tekint vissza a civil szféra önművelődést segítő, s a társadalmi esélyegyenlőséget növelő célú felnőttoktatási tevékenysége. A tanulmány azt mutatja be, hogy a felnőttképzési nonprofit szervezetek a képzéseik és a felnőttképzési szolgáltatásaik által hogyan segítik az élethosszig tartó tanulás megvalósulását. Arapovics Mária elsőként ad átfogó képet hazánkban a felnőttképzési nonprofit szervezetek világáról. A felnőttképzés magyarországi trendjeinek bemutatása mellett képet kapunk a felnőttképzési nyilvántartás a nyilvántartásban szereplő nonprofit szervezetek adatairól, valamint arról, hogy hány szervezet volt képes elérni a minőségi mércét, az intézmény- és a programakkreditációt. A 139 felnőttképzési szervezet bevonásával készített felmérés alapján a szerző jellemzést ad a szervezetek által nyújtott felnőttképzési programokról és szolgáltatásokról, a felnőttképzési szervezetek emberi, tárgyi és pénzügyi erőforrásairól. Megismerhetjük a felnőttképzési nonprofitok jellemző jegyeit, azokat a sajátosságokat, amelyek kevésbé jellemzőek a költségvetési, illetve a vállalkozási szférára. Felállítva a magyarországi felnőttképzési szervezetek rendszerét, a szerző két csoportra, a klasszikus civil értékrendű és a piaci versenyre törekvő, szolgáltatáskonform szervezetekre osztja a felnőttképző nonprofitokat. A tanulmány a kutatás legfontosabb eredményeinek összefoglalásával és az ezek alapján kidolgozott javaslatokkal zárul.

Kulcsszavak: felnőttképzés, felnőttképzési nonprofit szervezetek, élethosszig tartó tanulás, nemformális tanulás, felnőttképzési akkreditáció

Arapovics Mária 1973-ban született Budapesten. Magyar-történelem szakos tanár, művelődésszervező, felnőttképzési szakember. A nonprofit menedzser szakképzés és a közösségi és civil szervező felsőfokú szakképzés tananyagszerkesztője, Az ELTE PPK Andragógia tanszékének óraadó oktatója. Jelenleg az ELTE Neveléstudományi Doktori iskola doktorjelöltje, kutatási területe a civil társadalom és nonprofit szervezetek, felnőttképzés, idősök képzése. Felnőttképzési civil szervezetek Magyarországon című könyve 2007-ben jelent meg. Több civil szervezet alapítója, aktív tagja, vezető tisztségviselője.

E-mail: arapovics@hotmail.com

KINYIK MARGIT

Civil döntéshozók a Nemzeti Civil Alapprogramban: cselekvési stratégiák és döntéshozatali mechanizmusok

A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény a korábbiaknál jelentősebb mértékű, koncentrált állami forrás elérését tette lehetővé a magyarországi civil szervezetek számára. A támogatási alap újszerűsége a források elosztási módjában is megmutatkozott: a döntéseket a civil szervezetekben dolgozó, közülük demokratikus választások útján kikerülő szakemberek hozhatják. Az NCA hatásmechanizmusaival foglalkozó, 2006-2007-ben készült kutatásunk részeként interjúkat készítettünk a civil döntéshozó testületek korábbi és jelenlegi elnökeivel, valamint a testületek jegyzőkönyveit is elemzés alá vontuk. Kutatásunk eredményei azt mutatják, hogy a politikaihoz hasonló választási rendszer az érdekképviseleti attitűdöt erősítette a folyamatokba bekapcsolódó civil elitben, amely a támogatási gyakorlatot is erősen befolyásolta. A civil döntéshozók leginkább a civil szektor legnagyobb bázisát nyújtó kis szervezetek támogatása mellett köteleződtek el, amely a támogatások elaprózódásához vezetett. Az érdekképviseleti attitűd, a civil döntéshozók fokozott legitimációs igénye a szakmai kérdéseket háttérbe szorította. A finanszírozási környezet megváltozása, a központi állami források elapadása súlyos nyomást gyakorol az NCA-ra. Az NCA iránti igények azonban nőnek, miközben a rendelkezésre álló keret nem változik, ezért a hatékonyság érdekében a stratégiai irányvonalak rögzítése a közeljövőben elengedhetetlenné válik. *Kulcsszavak:* civil szektor, civil érdekképviselet, Nemzeti Civil Alapprogram, állami támogatások

Kinyik Margit Újfehértón született, 1972-ben. Diplomáját szociológusként a Miskolci Egyetemen szerezte 1998-ban. Jelenleg a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájának hallgatója. 1999 óta a nyíregyházi Szocio East Egyesület Szociális Szolgáltató és Módszertani Központban dolgozik. A Nyíregyházi Főiskola oktatója, főként a nonprofit szektort érintő tárgyakat tanít. Kutatói érdeklődése különösen a nonprofit szektor finanszírozási

helyzetére, a civil-önkormányzati együttműködésekre, a kiszervezési folyamatra illetve a civil szektor menedzsmentjére vonatkozik.

E-mail: mkinyik33@hotmail.com

DR. ARATÓ KRISZTINA—DR. BARTAL ANNA MÁRIA—NIZÁK PÉTER

A civil szervezetek tapasztalatai a Strukturális Alapokból finanszírozott projektek pénzügyi lebonyolításában

A cikkben bemutatott vizsgálat 2007 augusztusában a Szociális és Munkaügyi Minisztérium megbízásából készült elsődleges célja az volt, hogy feltárja a 2004 és 2006 közötti időszakban nyertes európai uniós – jelen esetben a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEFOP) és az EQUAL Közösségi Kezdeményezés – projektjeinek megvalósítása során milyen pénzügyi, gazdálkodási nehézségeket tapasztaltak a megvalósító szervezetek, és ezekre milyen megoldásokkal éltek, illetve mind a problémák, mind a megoldások milyen hatással voltak a szervezetek működésére, pénzügyi helyzetére, gazdálkodására, és hogyan befolyásolták a projektek sikeres, pénzügyi gazdálkodását.

→ *Kulcsszavak:* HIÁNYZIK

Dr. Arató Krisztina diplomáit az ELTE BTK történelem-oszr szakán (1992) és a Victoria University of Manchester Európai Politika szakán (1994) szerezte. Ph.D disszertációját „Szociális párbeszéd az Európai Unióban” címmel védte meg a BKÁE, Nemzetközi Kapcsolatok doktori iskolájában. Jelenleg az ELTE ÁJK Politikatudományi Intézet docense, a Magyar Politikatudományi Társaság főtitkára. Számos Európai Unió és nonprofit témájú kutatást végzett, több tanulmány és könyv szerzője. Fő szakterülete az Európai Unió története, az Európai Unió szakpolitikái valamint az érdekegyeztetés és érdekszervezetek.

E-mail: krisarato@elte.ajk.hu

Bartal Anna Mária, szociálpolitikus-szociológus a PPKE BTK Szociológia Intézet egyetemi docense. A „Civil társadalom-nonprofit szektor szociológiája” szakirány elindítja és szakvezetője. Számos nonprofit kutatás vezetője, több tanulmány és könyv szerzője. Legutóbbi könyve 2007-ben jelent meg a Pázmány társadalomtudomány sorozatban „Metszéspontok. Nonprofit tanulmányok 2004–2006” címmel.

E-mail: ambartal@gmail.com

Nizák Péter a Nyílt Társadalom Intézet munkatársa, és az ELTE ÁJK Politikatudományi Intézetében PhD-hallgató. 1989-ben az ELTE ÁITFK-n, 1993-ban pedig az ELTE BTK-n szerzett diplomát. 1992-től a Független Ökológiai Központ (FÖK) munkatársa, 1996-tól a Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány (DemNet) igazgatója, 2002-től a Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány (CTF) munkatársa, majd a Magyar Soros Alapítvány igazgatója.

Szakmai publikációinak fő tárgya a demokráciafejlesztés, a nonprofit fejlesztési programok és a részvételi demokrácia.

E-mail: nizakpeter@gmail.com

JÁNOS JAKAB BEÁTA

Hol tart a romániai magyar nonprofit irodalom?

A tanulmány kísérletet tesz arra, hogy a romániai magyar nonprofit irodalmat áttekintse a nemzetközi szakirodalomban fényében illetve mindezek fényében leírja a romániai magyar nonprofit/civil szféra sajátosságait. Ennek érdekében két nagyobb témakört boncolgat mind a nemzetközi mind pedig a romániai magyar nonprofit szféra leírása érdekében: a nonprofit szféra leírására használatos fogalmakat valamint a nonprofit szféra kialakulását. A folyamatos próbálkozások ellenére csak nagyon kis mértékben sikerül a nemzetközi irodalom által használt fogalmakat és elméleteket a romániai magyar civil szféra esetébe használni. Úgy tűnik, mintha a romániai magyar civil szféra kutatói a nemzetközi irodalomtól majdnem teljesen függetlenül próbálják megérteni a kisebbségi civil szféra működését illetve hogy a romániai magyar civil szféra sajátosságai túlságosan hangsúlyosak és ellenáll az összehasonlíthatóságnak.

Kulcsszavak: HIÁNYZIK

János Jakab Beáta 1984-ben született Csíkszeredában. Kolozsváron, a Babeş-Bolyai tudományegyetemen végezte el a szociológia szakot. Diplomamunkáját a kolozsvári magyar nonprofit szervezetek kapcsolathálózati elemzéséből írta. Jelenleg a kolozsvári Babeş-Bolyai tudományegyetem mesteri képzésének hallgatója.

E-mail: HIÁNYZIK

JUNKO CHANO

1% – JAPÁN MÓDRA

Junko Chano tanulmánya az 1%-os felajánlások magyarországi rendszerének japán változatáról szól, egy olyan megoldásról, amelyet az ottani önkormányzat a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva alakított ki. A szerző bevezetőben rövid áttekintést ad a japán nonprofit szektorról, az Ichikawa városa előtt álló kihívásokról, valamint a helyi civil szervezetek és az önkormányzat közötti partneri viszony lehetőségeiről. Ezt követően részletesen ismerteti az ichikawai 1%-os rendszer elveit, működési mechanizmusait és a bevezetése óta eltelt három év eredményeit. A szerző arra is kísérletet tesz, hogy az 1%-os felajánlások szerkezetét összehasonlítsa a magyarországgal, s magyarázatot találjon a japán és a magyar adófizetők preferenciái és viselkedése közötti feltűnő különbségekre. Végezetül néhány ajánlást is meg-

■ SZERZŐINK

fogalmaz arra vonatkozóan, hogy az ichikawai 1%-os rendszert miképp lehetne népszerűbbé és hatékonyabbá tenni.

Kulcsszavak: 1%-os felajánlások, civil szervezetek, helyi önkormányzat, Japán

Junko Chano 2008 márciusa óta a Sasakawa Peace Alapítvány programokért felelős igazgatója. Már kinevezését megelőzően is az Alapítvány munkatársa volt; 2003 és 2006 között a Sasakawa Közép-Európa Alap menedzselése is a feladatai közé tartozott. A korábbiakban dolgozott a Ford Alapítvány new york-i irodájában, a Philadelphia Alapítványnál és a Japán Alapítványnál. Bachelor fokozatát a tokiói Hitotsubashi Egyetemen, a Master fokozatot pedig a University of Pennsylvania közigazgatási szakán szerezte.

E-mail: chano@spf.or.jp

DOMANICZKY ENDRE

A városi önkormányzatok és a helyi civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon

→ NEM TALÁLTAM SEMMIT!

MIHÁLY FAZEKAS — DOMONKOS SIK

A szakkollégiumok finanszírozási stratégiái és civil jellege közötti összefüggések FORD. |

The so-called special colleges, the movement of special colleges constitute since decades an active, dynamically changing and characteristic part of the Hungarian civil society and higher education, however no overarching research has been conducted so far. Realizing this deficiency we aimed at analyzing the whole movement in our research which took place between autumn 2006 and spring 2007. Originally, we looked at a pragmatic question : what are the determinants of the fund raising strategies in special colleges. But with the advancement of our research it became clear that we cannot circumvent the problem : in which sense are the special colleges part of the civil society? As a result, these two questions underlie our analysis. We found that approximately the half of the special colleges can be characterized by a diverse financial base which may allow them to fulfill an active role in the civil society. This diverse financial base strongly correlates with active tendering operations : on average those special colleges are financially independent which tender frequently and successfully. In turn, the financial independence is the basis for autonomy in organizational and collective action. Furthermore, successful tendering operations and autonomy are closely associated with two civil characteristics : self-governance and active public role. Based on these criteria we distinguished two groups of special colleges, one being civil-like, the other being non-civil like organizations. The two groups behaved essentially different with regard to affecting their environment and transmitting their values.

Keywords : special college, civil society, financing

Mihály Fazekas (1983) attained a joint degree in economics and pedagogy at the Corvinus University of Budapest in 2007. Currently he does the Master's program in Public Policy at the Hertie School of Governance in Berlin. Among his research interests are pivotal the internal functioning of special colleges and their role in the Hungarian higher education. He was a member of the Széchenyi István Special College during the academic year 2006/2007 when he took part in the research project on Hungarian special colleges.

E-mail: misi.fazekas@gmail.com

Domonkos Sik (1982) graduated in sociology at the Eotvos Lorand University in 2006. Currently he is a PhD student of the same department and MA student of philosophy at the Eotvos Lorand University. Field of research: the theoretical problems of critical political socialization. As a member of the Erasmus College during the academic year of 2006/2007 he was a participant of a research on Hungarian special colleges.

E-mail: sikdom@gmail.com

LÁSZLÓ KÁKAI

Problems of the operation of NGOs

In the study, the author is looking for the answers to the following questions by collecting opinions of the actors of the NGO sector: What is the criteria of the success? Which criterias are the most important to insure the long term sustainability and success?

Keywords: HIÁNYZIK

László Kákai was born in Pécs in 1964. At the Eötvös Loránd University of Budapest he got a degree in sociology in 1994, and in politology in 1995. He has been a lecturer at the Department of Political Sciences of the Faculty of Social Sciences of the University of Pécs since 1997. From November 5th 1999 to May 31st 2002 he worked as a research expert for the Civil Contacts Department of the Prime Minister's Office. In 2004 he took a PhD degree, and became the research leader of the Századvég Civil Academy. Since 2003 he has been the president of the Pólusok Association of Social Sciences, and is the South Transdanubian substitute member of the National Council of the National Civil Fund.

E-mail: kakail@btk.pte.hu

MÁRIA ARAPOVICS

The Participation of Non-Profit Organisations in Adult Education

The multitude of civil organizations created a fine yet rather strong structure, which has become an autonomous socio-economic factor itself, the so-called the non-profit sector in the course of time.

For the last one hundred odd years the civil associations – besides their role played in economy – have been involved in adult educational activities for the sake of promoting self-help and more social opportunities. The book gives an overview about the ways the non-profit organizations are offering adult educational activities. For the very first time in Hungary, Mária Arapovics offers a full picture of the world of adult educational non-profit organizations. Besides introducing the trends in present day adult education of Hungary, the study provides ample data on the organizations registered in the registrar of adult education as well as on those which have met the high standards of institutional and/or program accreditation. On the base of a survey executed by the author on 139 adult educational organizations she characterizes the programs and services of the actors in the field, with detailed data on their human, material and financial resources. We learn that there are features of the non-profit adult educator agencies which give them a special character which is differing from the features of the agencies of the budgetary and business sector. The novelty of the study is a systematic classification of the adult educational organizations, worked out by the author. She differentiates the field into two basic types of adult educational organizations on the basis of their actual policies revealed by the survey: the first offering courses

launched according to their commitment to the classic set of civil values, while the other operating according to the idea of competition, services and market orientation. The summary of the research is followed by the closing proposals of the author, formulated on the base of the findings of her survey.

Keywords: adult education, nonprofit organisation, lifelong learning, nonformal learning, accreditation

Mária Arapovics was born in Budapest in 1973. She has degrees in History, Literature and Hungarian Linguistics as well as in Arts Management. She is a registered expert of Adult Education. She is a co-author and co-editor of the core curriculum for the professions 'Non-profit Manager' and 'Community-Civil Administrator'. Presently a guest lecturer at the Faculty of Education and Psychology of Eötvös Loránd University as well as a PhD student of the Doctorate Institute of Education Research of the same University. Her major research fields are: civil society and non-profit organisations, adult education and elderly studies. Her book on Non-profit Organisations for Adult Education in Hungary was published in 2007. Founder, active member and leader of several NGOs.

E-mail: arapovics@hotmail.com

MARGIT KINYIK

Civil döntéshozók a Nemzeti Civil Alapprogramban: cselekvési stratégiák és döntéshozatali mechanizmusok

The Act of the National Civil Fund (2003.L.) provided significantly higher, concentrated public funds for the Hungarian NGOs, than even before. However, this was not the only brand new feature of the NCF, but the way of the distribution, too, since democratically elected civil practitioners (coming from NGOs) can make the decisions. Our research (2006-2007) on the effects of the NCA contained qualitative analyses of civil decision makers (interviews with the former and present chairmen and content analyses of the boards). We found that the election system - similarly to the political elections - intensified a typical and particular attitude in the civil elite got into the decision making process, in which interest representation and legitimacy was of high importance. This kind of attitude influenced deeply their support policy, too, as they intended to support mostly the small NGOs, which give the larger part of the Hungarian NGO sector. This way funds were frittering away. This attitude overshadowed the professional rationales. However, financial environment of the NGO sector have changed since the start of the NCF, public funds have been radically decreased, which puts a pressure on the NCF. Parallel, needs for NCF funds are increasing, while its financial frame is almost constant. Strategic way of thinking seems to be indispensable for the near future to implement an effective developing supporting system

Keywords: NGO sector, civil interest representation, National Civil Fund, public funding

Margit Kinyik was born in Újfehértó, 1972. She got her degree of sociology in 1998 in University of Miskolc. She is a PhD student in University of Debrecen (Doctoral School of Formal and Non-formal Education). She has been working in a social NGO in Nyíregyháza (Szocio East Egyesület Szociális Szolgáltató és Módszertani Központ – Social East Association Social Service and Methodological Centre) since 1999. She is a lecturer in College of Nyíregyháza, teaching non-profit relating subjects. She is interested in NGO financing, co-operation between NGOs and local governments, contracting out process and the management issues of NGOs.

E-mail: mkinyik33@hotmail.com

DR. KRISZTINA ARATÓ—DR. ANNA MÁRIA BARTAL—PÉTER NIZÁK

Experiences of NGOs in the Implementation of projects supported by EU Structural Funds

The article introduce the result of a research supported by Ministry of Social Affairs and Employment in 2007. Goal of the research was to find out what kind of financial and professional problems endangered the work of NGOs those implemented projects in the framework of the Human Resource Development Operative Program and EQUAL between 2004-2006. The research also mapped out the typical solutions and tried to find out the impacts of the problems and solutions on the operation and financial status of NGOs.

Keywords: HIÁNYZIK

Krisztina Arató has MA degrees from ELTE BTK (Russian-Hungarian,1992) and Victoria University of Manchester (European Politics, 1993). Topic of her PhD dissertation is „Social debate in the European Union“ (BKÁE International Relations.) Currently, she is assistant professor at the ELTE University (Institute of Political Science), secretary of the Hungarian Association of Political Science. She is author of numerous articles and studies on EU and the NGO sector. Her main professional areas are the history of EU, policies of EU and the interest protection systems and actors.

E-mail: krisarato@elte.ajk.hu

Anna Mária Bartal is a sociologist, expert of social policy and assistant professor at the Institute for Sociology at the Faculty of Arts at Pázmány Péter Catholic University, where she is also the convenor and supervisor of the “Civil Society – the Sociology of the Nonprofit Sector” course specialization. The author of numerous articles and studies, she was involved with several research projects, and published her most recent work, a collection of studies titled “Intersections: Nonprofit Studies 2004-2006” last year.

E-mail: ambartal@gmail.com

Peter Nizak is Senior Program Manager of Open Society Institute Budapest. He has MA degrees from ELTE AITFK (1989) and ELTE Btk. (1993) on Hungarian Language and Adults People Education. Currently he is PhD candidate at the ELTE AJK, Institute of Political Science. He has worked in the Hungarian NGO sector for more than 15 years; he was the program coordinator of the Independent Ecological Center (1992-96), executive director of DemNet Foundation (1996-2002), program director of Civil Society Development Foundation (2002-2003) and executive director of the Hungarian Soros Foundation (2006-2007). His main professional areas are democracy development, NGO development programs and participatory democracy.

E-mail: nizakpeter@gmail.com

BEÁTA JÁNOS JAKAB

Hol tart a romániai magyar nonprofit irodalom?

A tanulmány kísérletet tesz arra, hogy a romániai magyar nonprofit irodalmat áttekintse a nemzetközi szakirodalomban fényében illetve mindezek fényében leírja a romániai magyar nonprofit/civil szféra sajátosságait. Ennek érdekében két nagyobb témakört boncolgat mind a nemzetközi mind pedig a romániai magyar nonprofit szféra leírása érdekében: a nonprofit szféra leírására használatos fogalmakat valamint a nonprofit szféra kialakulását. A folyamatos próbálkozások ellenére csak nagyon kis mértékben sikerül a nemzetközi irodalom által használt fogalmakat és elméleteket a romániai magyar civil szféra esetébe használni. Úgy tűnik, mintha a romániai magyar civil szféra kutatói a nemzetközi irodalomtól majdnem teljesen függetlenül próbálják megérteni a kisebbségi civil szféra működését illetve hogy a romániai magyar civil szféra sajátosságai túlságosan hangsúlyosak és ellenáll az összehasonlíthatóságnak.

Kulcsszavak: HIÁNYZIK

Beáta János Jakab was born in 1984 in Miercurea Ciuc. She graduated at the Babeş-Bolyai University in Cluj-Napoca. From 2007 she is a student of the Sociological Basics of Public Policies MA at the Babeş-Bolyai University.

E-mail: HIÁNYZIK

JUNKO CHANO

1% – JAPÁN MÓDRA

Junko Chano's paper explores how the Hungarian system of 1% designations was adapted by a Japanese local government. First it gives a short overview of the Japanese non-profit sector, the challenges faced by Ichikawa city and the possible partnership between

the municipality and local civil organizations in meeting these challenges. Second, the article describes the local 1% system, its principles, mechanisms and the results of its first three years operation. The author makes an attempt to compare the structure of 1% designations in Japan and in Hungary and to find some explanation of the striking differences between the tax payers' preferences and behaviour. Finally, she also develops some recommendations on the possible improvements in the popularity and efficiency of the Ichikawa 1% system.

Keywords: 1% designations, civil organizations, local government, Japan

Junko Chano is the Executive Director for Programs of the Sasakawa Peace Foundation. Prior to being appointed as the Executive Director in March 2008, she was a staff member of the foundation, having taken charge of the Sasakawa Central Europe Fund from 2003-2006. Her other working experiences include Ford Foundation New York office, Philadelphia Foundation, and the Japan Foundation. Ms. Chano holds a Master of Government Administration from the University of Pennsylvania and Bachelors Degree from Hitotsubashi University, Tokyo, Japan.

E-mail: chano@spf.or.jp

DOMANICZKY ENDRE

A városi önkormányzatok és a helyi civil szektor együttműködésének lehetséges útjai Magyarországon

NEM TALÁLTAM SEMMIT!